

Europa i Köpenhamn.

Af *Gustav Esmann.*

I det alltid förlustelserika Köpenhamn skänker af årets tuder likväl september de fullaste glädjens skålar. Till hvilket vimmel af förströelser inviterar icke denna galanta säsong, som förenar vintrars och sommars attraktion! Nu är det icke längre mörkt om aftonen i Tivoli, ty månen skiner stolt in genom träden, hvilkas löfverk redan är tunt, som håret på en bonvivants hjessa. Men regnar det händelsevis en afton, förskaffar man sig med lätthet plats på en teater och njuter af stycken, som man kanske har glömt sedan man såg dem sist och första älskarinnor, man kan minnas från det man var liten. Är det kyligt, inbjuder den lugna cirkus. Der hypnotiseras man mildt af gashettan, medan man stirrar på de i rundel galopperande hästarne, som blifvit alldeles skelögda af att beständigt springa i krets. Till sist har man tidskrifterna, de nybakade studenterna och de första ostronen, som det är rent af spännande att taga itu med.

Om man nu efter en sinnenas hvirfveldans på aftonen vill nästa förmiddag tillbringa några mindre upphetsande timmar, erbjuda sig ju åt alla håll utflygter i en leende natur, till exempel till den lilla vänliga zoologiska trädgården, der man kan dricka chokolad och inandas den friska doften af vilda djur och söta äpplen. Eller också beger man sig ut i skogen och förvärfvar sig på en rask spatsertur aptit till en frukost af fiskfilet och manbara tuppkycklingar, att intaga i en af de näpna restauranterna, der man sitter på balkongen och nyser och ser bladen ett efter annat hvirfla ned i sin tallrik. O, det är vackert och dystert; vederqvickt och rörd rullar man i skymningen tillbaka till den vinkande upplysta staden, de vimlande boulevarderna, de strålande ka-

féerna och varietéerna, för att ånyo störta sig ut i det festliga tumlet.

Intet under att kejsaren af Ryssland alltid väljer september, när han reser på besök till Köpenhamn. Också försäkras det bestämdt, att hans majestät efter sin vistelse der förklarar, att han ingenstädes befinner och roar sig bättre än i sina höga svärföräldrars residens. Och tillfredsställelsen är då ovilkorligen ömsesidig. Har sommaren varit fuktig, Tivoli trist, har den på Kongens Nytorv stoltserande köpenhamnaren en ledsam augustiafton vid anblicken af byggnadsställningarna vid teatern, den tomma Östergade och de sex paren turistskor på trottoaren framför d'Angleterre, känt hos sig något tvifvel om, att han verkligen promenerade sin odödliga själ i verdens centrum — den höstdagen då *Derjawa* kastar ankar på reddan och saluterna rullar, vet han ånyo Europas blickar vara riktade på sig. På Toldboden säger tsaren i land och inspekterar det danska gardet.

* * *

På Toldboden står den köpenhamnska pressen och inspekterar tsaren. Redan veckor på förhand har man i dess mest välunderrättade organer hvar dag kunnat läsa hvilken dato hans majestät skulle inträffa, för att morgonen derefter af samma organer blifva försäkrade om att ankomsten skulle ega rum en annan dag. På det sättet har väntningstiden förflutit i behagligt skiftande spänning. Denna har ytterligare blifvit stimulerande genom ovädersskurar, som dragit hotande fram öfver den politiska horisonten. Det ryktet har plötsligen uppstått, ovisst hvarifrån, att en större del af den danska flottan skulle utrustas och i förening med de ryska pansarskeppen, som eskortera kejsaren, i dennes åsyn hålla omfattande sjömanövrer i farvattnet kring Köpenhamn. Eller det förljudes att de i Nordsjælland kantonerade regementena äro designerade att utföra kombinerade evolutioner inför sjelfherskarens ögon. Hvad kan väl meningen vara med dessa demonstrationer, hviskas det i vråna. Ja, hvad är meningen, fråga högljudt de skarpsynta ledarne för den del af pressen, som företrädesvis tänker sig representera hela det stora danska folket. Betyder det kungörandet af en dansk-rysk allians? Vågar regeringen på en tid, då riksdagen icke är samlad och utan att fråga valmännen till råds,

idka hasardspel om landets existens och kompromettera oss i vår öfvermäktiga sydliga grannes ögon genom dylika vanvettiga manifestationer! Är det kanske afsigten . . . Pyttisan, ljuder det lugnande från andra sidan: hans majestät tsarens resa till Danmark är utan all politisk tendens. Han kommer uteslutande för att aflägga ett privat besök hos sin gemåls närmaste släktingar och rekreera sig i sin höga familjs sköte. De ryska fartygen skola blott illuminera på redden på de furstliga festdagarne, och de ryska matroserna skola spela i Tivolis konsertsal. Med dessa försäkringar låta det danska folkets siare sig nöja. De ha uppnått hvad de önskade, de ha visat sig skarpsynta och på sin post, och man har tagit tillbörlig hänsyn till deras värdighet och inflytande. Pressens högra hand trycker dess venstra i endrätig uppfattning af tsarens besök som en privatmans, hvilken blott har kraf på offentligt omtalande inom formerna för ett höfligt reporter-väsen. Likväl med den olikheten att de allvarliga hufvudredaktörerna med folklig rättframhet undvika de furstliga titulaturerna majestät, kejsarlig och kunglig höghet o. s. v.; men eftersom detta blott drabbar ifrågavarande referenter, hvilkas betalta radantal genom strykningen af dessa ord förminskas, kommer detta offer på frihetsgudinnans altar icke att generas iariarne sjelfva. Alldeles utanför dessa eftergifter står emellertid den press, hvars samhällsomhvälfvande principer och barska revolutionära sinnelag öfverhufvud icke tillåter den att ställa sig på förmedlingsfot rörande kejsare, äfven när dessa uppträda som privatmän.

Denna pressens reporters äro då verkligen att beklaga under kejsarbesöket, som göder deras lyckligare ställda kolleger. Likväl äro enstaka ibland dem fiffiga nog att uttänka manövrer, genom hvilka de kunna hålla sig någorlunda skadeslösa utan att synda emot den saks idé, de kämpa för. I det de nämligen gå ut från den socialekonomiska enheten, »hvad en arbetarfamilj kan lefva af», uträkna de hvarje gång, de furstliga personerna företaga sig ett eller annat, hur många arbetarefamiljer som kunnat lefva, i fall de furstliga hade afstått från det eller det. De kalkylera t. ex. hur mycket kejsaren ger för en hatt, och hur många gånger han kan antagas helsa med den, innan han kasserar den. Händer det så att hans majestät en eftermiddag åker nedåt Östergade, och folk står uppställt och helsar på honom och derigenom tvingar honom att slita på sin hatt, så upplyses

nästa dag på pricken hur många arbetarefamiljer, som kunde ha fört en sorgfri tillvaro, ifall kejsaren igår hade stannat hemma på Fredensborg. Och det bör icke herska något tvivel om att sådana beräkningar och exempel äro i hög grad nyttiga till förbättring af arbetarklassens materiella vilkor och i det hela till gagn för den obemedlade befolkningen.

* * *

Den kungligt kejsarliga kortégen rullar genom Köpenhamn. Med pomp och följe, under dånande hofslag af pansaschprydda springare och genom en dubbel häck af jordens fredligaste befolkning under bevakning och tillsyn af jordens mest påpassliga polisstyrka. Solen lyser på seldon och uniformer, på de manliga åskådarnes blottade hjessor och i de qvinligas af iver lysande ögon. Små damer sända djupt nigande de tronande röda kuskarne himmelska blickar. Stora damer vända länge och entusiastiskt, sträckande på halsen, hufvudet efter de bortrullande furstliga nackarne. Och blossande af hänförelse utbrister en sex fots mö i livvets höst, säker på att tsaren helsade just på henne, då han förde sin hvita handske upp till sin hvita mössa:

»Min Gud, hvad jag älskar kejsaren! Ja, om jag vore karl, skulle jag inte göra annat än ropa hurra för honom!»

Hvilken rörande appell till framåtskridandets barmhertighet. Ljuder icke genom denna oförbehållsamma bekänneelse en undertryckt suck öfver arbetets orättvisa fördelning, en skärande klagan öfver den tyranniska samhällsordning, som förbehåller åt männen en af mensklighetens dyrbaraste rättigheter, den att våga ropa hurra! Och förtjenade icke denna qvinna att likställas med en karl? Jo, sannerligen när man ser den armé af vapenföra och mindre vapenföra, linie- reserv- och landsstorm, som Köpenhamn håller mönstring med under kejsarmånaden, samt ser hvad de uträtta, då må det medgifvas att i alla händelser denna stad synes mogen för de mest vidtomfattande reformer. Hvem påminner sig icke från historiska taflor de »hjeltemodiga dragen af qvinnor under Saragossas belägring», eller — hvarför gå så långt tillbaka — hvem har icke i friskt minne ett patriotiskt skådespel som för några år sedan gick öfver en af Köpenhamns scener och der en snölockig invalid sågs dansande som en snurra på sitt träben, med värjan i hand ned-

sticka tre svenskar i sina hvita skjortor,¹ hvilka samtidigt af valkyriorna i kulissen öfveröste med sjudande tjära, och detta med ett behag som om de vattnat ärtor i en trädgård. Och hvad är då detta i jemförelse med de försakelser och strapatser, som damer, hvilka icke blott äro qvinnor, utan till största delen också invalider, frivilligt underkasta sig dag ut och dag in under den tid kejsaren gästar Köpenhamn. Uppställda i timtal, pressade in mot jerngaller, hopklämda i portar, tillryggaläggande milslånga sträckor till fots i allt slags väder, eller inpackade i omnibusar och spårvagnar, ses qvinnor och återigen qvinnor af hvarje ålder, stånd och svaghet, offerande tid och helsa, hvila och hem, mat och dryck, lif och lemmar för tsaren. Naturligtvis, hären består icke af idel veteraner, och hör man än icke med bland festens höga gudar på scenens midtpunkt, så kan det också för en vanlig dödlig ha sitt behag att gå bakom kulisserna i den smala passagen mellan soldatleden och husraden, der man listar sig fram så nätt som i barndomens tid på den plats der ens mor hängde sina kläder till torkning, under det tätt utspända flaggtaket af alla de färger, som gamla Dannebrog småningom kommit i slägt med.

* * *

De dagar, tsaren icke kommer till Köpenhamn, kommer Köpenhamn till tsaren. Med morgontågen anlända till Fredensborg större och mindre jagtsällskap, utrustade med paraplyer, kikare och hemmalagad proviant i väskor, hvarpå äro broderade lokomotiv eller ångbåtar, som utspy oproportionerliga rökmassor. Det gäller att begagna sin förmiddag, icke att spilla tid med frukost på värdshuset, men strax begifva sig till revieret i slottsparken och fatta posto på ställen, der man säkrast kan vänta det furstliga villebrådet. De bästa utkiksplatserna äro emellertid vanligen upptagna af infödda qvinliga *trupper*, som med sysaker, bok och matsäck genast från morgonstunden ha besatt de bänkar, hvarifrån man har den bästa utsigten öfver slottsterassen och trädgården. För senare anländande expeditioner är då ingenting annat att göra än att spatsera fram och tillbaka i

¹ Anspelning på Karl X Gustafs belägring af Köpenhamn, då svenskarne uppträdde i hvita skjortor, för att sålunda erhålla hvad man kallar en »skyddande likhet» med snön.

den långsträckta allén, som i en båge slingrar sig ikring slottet och, med ansigtet oföränderligt vänt mot detta, afvakta hvad som skall visa sig. I spetsen trippar gerna en liten gammal och erfaren dam med framsträckt hals och vädrande näsborrar. Hon spårar villebrådet på långt afstånd och varskor de andra. Efter henne följa truppens manliga medlemmar, två medelålders herrar med utseende af skoladjunkter, med svarta klädesrockar och panamahattar. De blänga öfver glasögonen på de latinska inskriptionerna på de obegripliga monumenten och fördjupa sig i konversation om Fredensborgs gamla minnen. Deras åstundan är att blifva Ögonvittnen till, hvad de kalla en historisk genretafla, det vill t. ex. säga, att se den danske kungen stå på terassen efter lunchen och bjuda kejsaren af Ryssland en cigarr, som denne derefter tänder hos prinsen af Wales. Efter dessa lärda svärmare uppträder hufvudstyrkan, ett halft dussin tungt väpnade damer, af hvilka två äro puckelryggiga, en haltar starkt och resten äro utstyrda med skärm för ögonen eller ock respirator. De samtala icke synnerligen mycket, marschera blott i väg med af väntan spända fysionomier, orubbligt vända mot slottet, så tappert deras respektiva skavanker tillåta. Sist traskar en olycklig ung student, lastad med ytterrockar och parasoller. Han är invändigt alldeles rasande, gör sig omak för att låtsas som om han icke hörde till sällskapet, känner sig nervös af hunger och sjuk af de cigarrer, som onklärne trakterat honom med ända från tidigt på morgonen. Nu söker han att lista sig bort till en bänk, der han har uppdagat en ledig plats, men blir sjelf ögonblickligen uppdagad af den gamla »blänkaren» i fruntimmerskläder:

— Fredrik lille, du har så goda ögon, kom hit och titta; jag tycker alldeles bestämdt att det är kungen af Grekland, som står vid fönstret der till venster i första våningen.

Det kan emellertid äfven af Fredriks falkblick icke afgöras, om det verkligen varit konungen af Grekland. Den ifrågavarande herrn har nämligen genast gått bort från fönstret. Med tålmod beger sig då sällskapet vidare, kikar en stund genom gallret in i marmorträdgården, besöker Normandsdalen, stannar vid Kongebroen och den ryska portalen, öfverallt, der det blott kan vara minsta hopp om att möta så mycket som en furstlig barnvagn, men utan synnerlig framgång. Det lyckas blott den gamla Skinnstrumpan att få korn på

två helt unga prinsar, om hvilka man icke ens är riktigt säker på om det verkligen var två prinsar. Efter hållet krigsråd beslutes då, äfven af det skäl att man nästan icke längre kan stå på benen, att inställa jagten i terrängen och begifva sig till värdshuset, der, det vet man bestämdt, hela furstefamiljen kommer förbi, när den ungefär klockan två beger sig ut att åka eller spatsera. Under väntans timmar kan man hvila ut sig och äta middag.

På värdshuset sitta de berömda ryska detektiver, hvilka man redan känner från tidningarna som män med intelligenta ansikten med genomborrande, allestädes närvarande ögon. De se genomborrande på det inträdande sällskapet, som dock icke tyckes väcka deras lättslumrande misstanke. Till utseendet lugnt fortsätta de sina spekulationer med tvänne här stationerade Köpenhamnska tidningskorrespondenter, hvilka de med största välvilja förse med åtskilliga bevingade under rättelser, som korrespondenterna sedermera låta flyga till Köpenhamn. Dinern serveras af landtliga händer. En spindel faller ned i soppan, för öfrigt passerar ingenting märkligt förrän vid biffsteken, då en karl plötsligt kommer inrusande från gatan, med hänryckning vrålande: »Nu komma de allesamman!»

Det verkade som underrättelsen om en jordbävning. Upp rusa nu huller om buller journalister, detektiver och resande, herrarne barhufvade, skyndsamt tuggande ur munnen, damerna ryckande servietten från bröstet, allesamman ut och kasta sig i stoftet på landsvägen, medan 3—4 kungliga char-à-bancs hastigt rulla förbi; herskaperna nicka och småle, den yngsta furstliga ungdomen behagar allernådigtst att storskratta af hjertans grund.

Nu gäller att skickligt beräkna, hvilken väg de komma tillbaka och att så gå dem till mötes för att i allsköns ro kunna taga dem i ögonsigte än en gång, innan man skall hem med fåget klockan 5. Lyckas detta så må väl resultatet kallas gynnsamt. En kejsare, flera kejsarinnor, kungar och drottningar, åtskilliga tronföljare och kronprinsessor förutom en hel mängd minderåriga furstligheter af båda könen. — Smått vildt, som icke är lätt att klassificera. Och när man dagen derefter och vidare framåt läser i sin tidning det förträffliga stående korrespondentmeddelandet: »Klockan 12¹/₂ åkte hela kejsare- och konungafamiljen ut i 4 char-à-bancs. De höga herskapen vände tillbaka omkring kl. 3¹/₂» — så

förstår man helt annorlunda än förut de döda raderna. Nu har man sjelf sett, huru denna tilldragelse eger rum och huru den tager sig ut.

Så ungefär förflyta dagarne för tsaren och köpenhamnarne till dess afskedstimmen slår. För sista gången denna gången vaja de trofasta flaggorna öfver staden och rullar kortegen genom gatorna. Afskedskanonaden dundrar och folk viftar på Langelinje så länge man kan se röken från de kejsrerliga fartygen. Något förstämde vandra köpenhamnarne hem. På vägen i Bredgade lägga några märke till att man i en viss mörk hörnbyggnad är på väg att lufta och göra fönstren rena. Man studsar litet och så går det en ljusning öfver anletsdragen.

— Det är ju riksdagen, vi skola ha in här! Herre Gud, riksdagen, det är likväl alltid en ersättning!

Ja, minsann, är det så. Tsaren har rest. Lefve grundlagen. Det fins alltjemt något nytt att ropa hurra för i Köpenhamn.

Madame Jane Dieulafoy.

Officier d'Académie.

(Graveradt af G. Forssell efter L'illustration.)

Bland orientalistkongressens väntade gäster var den illustra franska damen, klädd i karlkläder, en af de mest efterläng-tade, detta äfven af den stora allmänheten på grund af hennes nyfikenheten retande egenheter i drägt. Då hon nu uteblifvit, föreställa vi oss, att hennes bild skall blifva så mycket mera

välkommen för de många som önskat se henne. Förutom denna yttre anledning, gifva oss hennes ypperliga skizzer från Persien, hvilka vi anlitat, skäl att presentera hennes drag, jemte några notiser om hennes personlighet.

Hennes make, Marcel Dieulafoy, är en berömd ingenjör, som för några år sedan erhöll franska regeringens uppdrag att studera det gamla Persiens monumenter. Ministären för allmänna arbeten beordrade hr Dieulafoy att lemna de jernvägsbyggnader i mellersta Frankrike, af hvilka han hade ledningen, och i stället begifva sig till Iran. M:me Dieulafoy hade redan åtföljt honom på hans föregående resor i Spanien, Marokko och Egypten; hon gjorde honom nu ånyo sällskap; hon förde under resan dagbok samt tog fotografier under det hennes man tecknade. Eskorterade af några infödda tjenare, genomföra de Persien och Kaldéen och tillryggalade på 14 månader till häst — M:me Dieulafoy i herrsadel — en sträcka af 5,829 kilometer (583 nymil). Till tecknande af hennes och hennes mans personlighet torde återgifningen af ett deras samtal med den nu regerande shahen Nasr ed-Din förträffligt lämpa sig.

Sedan audiensen blifvit beviljad i kungliga palatsets trädgårdar, för mera bekvämlighets skull och till undvikande af officiel karakter, mötte de resande shahen i en allé, der han långsamt promenerade, åtföljd af en sekreterare, som läste högt ur en fransk tidning.

— Ers Maj:t — yttrade förmedlaren, en i Teheran bosatt fransk läkare — tillåt mig presentera hr och fru Dieulafoy.

— Hvad för något! Är den unga gossen ett fruntimmer? svarade shahen på persiska*.

— Ja, Ers Maj:t, och hr och fru Dieulafoy medföra rekommendationsbref från utrikesministern till franska legationen.

— Men hvarför, Madame — sade nu shahen på franska

* M:me Dieulafoys verkliga kön tycktes för det mesta undgått uppmärksamheten. En persisk handlande, som önskade säga hr Dieulafoy en riktigt vacker komplimang, yttrade i fruns närvaro om henne: »Er slaf har vid första ögonkastet sett att denne unge man är son till Ers Årorikhet. Gud har gifvit detta barn anletsdrag, som alltför troget återgifva er välgörande bild, för att man icke skulle känna sig öfverraskad deraf».

Om perserna icke precis vilja erkänna det, tillägger M:me Dieulafoy, hafva de dock så litet förtroende till sina qvinnors dygd, att konstaterandet af likhet mellan fader och son är en fin artighet, som alltid mottages med det största nöje. Hr Dieulafoy, som tycktes rörd af köpmannens välvilliga ord, utgöt sig ock i tacksägelser.

— har ni icke behållit de europeiska damernas långa kjolar och öfriga drägt?

— Derför att jag på detta sätt reser lättare och mera obemärkt. Ers Maj:t vet säkert, att det i musulmanska länder är svårt för kvinnor att visa sig offentligt med obetäckt ansigte; i detta afseende tyckes det mig att plägsederna och de religiösa föreskrifterna iakttagas mera skrupulöst i Persien än annorstädes.

— Hvilken väg har ni tagit till Teheran?

— Öfver Tauris.

— Inte har ni gjort denna långa resa till häst?

— Ack, Ers Maj:t, jag skulle inte kunna hålla mig hopkrupen i en *kadjaveh* och skulle lida alltför mycket af en långvarig orörlighet.

— Hvart begifver ni er nu?

— Till Ispahan, Schiraz, Firouzabad och derifrån till Bagdad, Babylon och Susa.

— Ni behöfver årtal för en sådan färd. Har ni kraft att utföra den? Det tyckes mig tvifvel underkastadt för en kvinna. Har ni, före er ankomst till Persien, gjort resor i Orienten?

— Jag har besökt Algeriet, Egypten och Marokko.

— Och har ni öfverallt rest i denna kostym?

— Nej, Ers Maj:t, jag har antagit den definitivt sedan min afresa till Persien.

— Ni har gjort väl deri. Det är mycket riktigt anmärkt, att i vårt land kan icke ett fruntimmer visa sig ute med blottadt ansigte utan att reta befolkningen. Detta öfverraskar er, men tror ni, att om en beslöjad och i sin nationalkostym inhöljd persiska begåfve sig till Europa och promenerade på boulevarderna i Paris, hon icke skulle möta hinder i sin väg?

Shahen vände sig nu till hr Dieulafoy och frågade om han kände d. v. presidenten Grévy samt försäkrade sig för egen del hysa mycken vänskap för Grévy, till hvilken han önskade att hr Dieulafoy måtte öfverbringa helsningar. Derpå gaf shahen med ett tecken tillkänna att audiensen var förbi.

Från våra dagars Persien.

Karaktersdrag och anekdoter.

Bland den bekante storätaren, Lunda-domprosten Wåh-
lins frågor i pastoralexamen var äfven spörsmålet: »Hvil-
ken är mohammedanismens största villfarelse?» hvilket
borde af examinanderna sålunda besvaras: »Den förbjuder
sina bekännare att äta fläsk och dricka vin». — Man har
i dessa dagar i Stockholm haft tillfälle observera, att åt-
minstone perserna icke taga så alldeles noga med vinförbu-
det. — M:me Dieulafoy refererar i detta afseende ett karak-
teristiskt samtal från Schiras i Persien, hvilka trakter hon
på ett synnerligen intressant sätt beskrifvit i den franska
tidskriften »Le tour du monde».

— Ert vin här i Schiras — yttrade hon till en in-
föding — har en smak och en doft så utsökta, att det i
sig sjelft innebär ursäkten för alltför entusiastiska afnämare.

— Ja, det är sant, — svarade en — och en perser
berusar sig aldrig på slump, utan med full öfverläggning
att hängifva sig åt hvad han kallar *de rosenfärgade dröm-
marnas behag*. Ni skall få höra ett exempel. För några
månader sedan passerade superintendenten genom Schiras
på en inspektionsresa. Guvernören derstädes skyndade att
hembära honom sin hyllning och under samtala frågade
han honom bland annat till råds om europeiska drycker
och särskildt om ölet. Vid sin afresa skickade h. exc. till
palatset ett halft dussin buteljer öl. Dagen derefter mötte
en telegraftjensteman på bazaren guvernörens kammartjenare
och inledde ett samtal: »Hvad var det för en medikament-
soppa, din herre i går skickade till palatset. Hakem drack
fem buteljer, men blef nödsakad att återgå till *arracken*,
för att få sig ett ordentligt rus.»

Genom pressen har nyligen passerat en liten berättelse om den nu regerande shahens mod, huruledes han på en ridd blef öfverfallen, men med ett knytnäfs slag sträckte en af angrifvarne till marken och undkom genom att samtidigt sätta sin springare i sträckt galopp. Äfven M:me Dieulafoy vet att omtala denna händelse, men hvad hon berättar om den ransakning och dom, som sedan följde, har icke ingått i tidningarnas relationer. Försåtet mot herskarens lif berodde på fanatism hos en religiös sekt, bekännarne af den s. k. babysmen, till hvilka äfven hörde en ung, för sin skönhet berömd persisk qvinna, Gourret el-Ayn. Arresteringar företogs nu i Teheran och fångarne, till ett antal af fyrtio, öfverantvardades i rättvisans händer. Med en grymhet, hvartill man ej lätt finner motstycken, förklarade premierministern att de tortyrmedel, som tills dato blifvit uppfunna, voro otillräckliga för att bestraffa de skyldige: »Shahen», sade han, »skall bedöma sina tjenares tillgifvenhet allt efter graden af den tortyr som de visa sig i stånd att anbringa på dessa de mest afskyvärda bland brottslingar.»

Bödlarne öfverträffade ock hvarandra i uppfinningsrikhet. De hackade med knifvar sina offer — hvilka förklarade sig hafva handlat i följd af gudomlig ingifvelse — placerade brinnande vaxljus i de djupa såren o. s. v. Till sist kom ordningen till Gourret el-Ayn. Allt sedan sitt häktande hade hon varit öfverlemnad åt premierministern Mahmoud Khan, som anförtrott hennes bevakning åt sin egen hustru. Denna önskade rädda den sköna fångens lif och gjorde för detta ändamål de största ansträngningar. Hon förestälde henne att hon hade ingenting att hoppas för de sina, men att hon kunde för egen del vänta nåd i fall hon afsvure sina irrläror eller åtminstone upphörde att offentligen förkunna dem. Mahmoud Khan sjelf blef också rörd af Gourret el-Ayns fågring, liksom han måste beundra hennes förstånd, och gjorde allt för att öfvertala henne.

»Gourret el-Ayn», sade han en dag, »jag medför nu en god nyhet. I morgon skall du framträda inför dina domare. De skola fråga dig, om du tillhör babysmen; svara då 'nej!' och du blir genast försatt i frihet.»

»Mahmoud Kahn», blef svaret, »i morgon skall du sjelf gifva befällning att bränna mig lefvande.»

Så skedde ock, ehuru man visade den barmhertigheten

att, sedan det improviserade bålet var påtändt, qväfva henne genom att stoppa trasor i hennes mun innan hon ännu fattats af lågorna. Derpå ströddes hennes aska för vinden.

* * *

Att för perserna, som alltid lefvat under den absoluta myndighetens godtycke, framställa de vesterländska regeringsformernas beskaffenhet, är naturligtvis icke bland de lättaste uppgifter. Emellertid visade de sig nyfikna derpå inför M:me Dieulafoy, som förklarade förhållandena så godt hon kunde. Bland annat begärde man att få reda på styrelsen i Frankrike.

»Republiken (djoumaouri)», svarade hon.

»Hvad är republik?»

Den illustre resanden framlade så mycket hon förmådde rörande tvåkammarstyret, allmänna rösträtten, ministeriel ansvarighet etc. När hon trodde sig ha något så när tydliggjort saken, visade en befängd fråga af interlokutören huru fåfånga hennes ansträngningar varit. Då hon nämligen beskref sättet att välja republikens president, sporde man om chefen för *Djoumaouri* var son till *Napoleon buzurg* (Napoleon den store).

Ännu mera nyfikna visade sig de persiska damerna på »engelsmännens shah» och ansågo helt naturligt otroligt att denne kunde vara en qvinna. Enligt hvad M:me Dieulafoy erfarit lära ock engelsmännen sjelfva i orienten vanligen omtala drottning Viktoria såsom Indiens *kejsare* och till och med i officiela aktstycken behandla henne icke såsom herskarinna utan såsom manlig suverän. Härmed må vara huru som helst, så lyckades emellertid M:me Dieulafoy öfvertyga de frågvisa persiskorna om »engelske shahens» qvinnökön, hvarvid dessa med en viss afundsjuka utbrusto: »Tänk, huru många karlar hon måste ha i sitt harem!»

Man må emellertid icke föreställa sig att alla persiska damer föra en alltför enformig tillvaro, väntande på en nådig vink af en gracer utdelande manlig varelse. Vi skola till belysning anföra ett litet kapitel ur M:me Dieulafoys skildringar från staden Kachan.

Guvernören, som blifvit underrättad om vår ankomst

— skriver hon — sände oss till mötes en laddning meloner, aprikoser, fiskar samt två de mest förtjusande lam, det ena hvitt med svarta fötter, nos och horn, det andra hvitt som snö, samt anhöll att han i utbyte måtte få emotse sin fotografi till häst, utförd af M:me Dieulafoy, hvars rykte såsom fotograf snart spred sig i Persien.* Sammanträffandet egde rum två timmar före solnedgången, då guvernören infann sig på en svart springare, omgifven af en talrik skara tjenare.

Denne Hakem — såsom titeln lyder — visar sig vara en fyrtio års man med vulgära drag, antydande hans simpla härkomst. För sin upphöjelse har han att tacka den protektion han åtnjutit af sin syster Anizeh Doowlet, favorit hos Nasr ed Din Shah.

Denna unga qvinnas lycka berodde på en slump. En dag mötte nämligen shahen i bazaren en bondflicka med en kruka vatten på hufvudet. Hennes glänsande ögon och lifliga anletsdrag gjorde ett så djupt intryck på shahen, att han genast lät föra henne till kungliga palatset och utan uppskof ingick giftermål med henne för den rundligt stipulerade tiden at nittionio år. Eljest kunna äktenskapets band knytas i Persien för ett år, en månad eller till och med en timme. Under vanliga förhållanden kräfvdes en tid af tre månader efter upplösningen, innan en ny laglig för-

* Från Tauris berättar M:me Dieulafoy en synnerligen karaktäristisk anekdot beträffande hennes fotograferingskonst. De resande sammanträffade nämligen med en hög andlig i Tauris, en vördnadsvärd prest, en vacker gubbe med intelligenta och ovanliga anletsdrag. Han bar såsom alla öfverste-prester en dubbelklädning och en mantel af hvitt ylle af utomordentlig finhet samt på hufvudet en ofantlig grå turban, i Persien uteslutande reserverad åt profetens afkomlingar. Denna kostym af en majestätisk enkelhet öfverensstämde med ädelheten i hans hållning och gaf relief åt en asketisk fysionomi, egnad att ingifva vördnad.

Min man hade önskat att återgifva den andliges intressanta drag och hade erbjudit sig att utföra hans fotografi, men gubben kände till en början farhåga för att ställa sig inför objektivet. »Jag är till åren», svarade han, »och utan att vara vidskeplig såsom de otrogna Sunnys, fruktar jag att underteckna sista paragrafen i mitt testamente genom att allt för troget låta reproducera mina anletsdrag; för öfrigt vet jag inte genom hvilket medel Gud eller Satan tillåta er att ögonblickligen fästa bilderna på duken, och jag vill alldeles bestämdt inte utsätta mig för att gifva musulmanerna ett dåligt exempel. Eftersom ni emellertid önskar ett minne af mig, skall jag bedja mina assistenter ställa sig vid min sida och ni skall utföra våra porträtter med vilkor att vi få följa alla edra rörelser.»

bindelse får ingås, men undantag gifvas som sagdt, beroende på ort och religion.

Man må icke föreställa sig att dessa äktenskap sakna laglig helgd; presterna (mollahs) uppmuntra dem och skänka sin välsignelse för ett pris af 1 kr. 25 öre à 1: 50 stycket. De persiska andliga äro icke pockande: »liten vinst, men många vigsselförrättningar», är deras valspråk.* Alla barn, som äro födda af dessa föreningar, anses som äkta och hafva rätt till fädernearf.

Giftermål på timme äro brukliga i byarne. Då någon hög herre anländer, hysa fäder och bröder inga skrupler för att på detta sätt förskaffa sig en tillfällig inkomst, och de kunna stundom, i fall deras dotter eller syster är intelligent och påpasslig, förvärfva sig höga poster. Sådant är fallet med guvernören i Kachan.

* Att de persiska presterna kunna vara ganska humoristiska, visar följande berättelse:

Mollah Nasr ed-Din fick en dag en gazell, som en af hans vänner skjutit. Mycket rörd öfver denna uppmärksamhet, inbjöd han jägaren till middag, och båda två njöto af vildbrådet såväl som af de utsökta bakelser, som tillagats af husets fruntimmer. Gästen aflägsnade sig mycket belåten och utspred i hela staden att mollah Nasr ed-Din icke hade luften att tacka för rosorna på sina kinder och majestätet i sitt hull.

Lockad af dessa entusiastiska beskrifningar, infann sig följande dag en läckergom i den gode prestens bostad. »Jag är bror till den, som i går skickade dig en gazell.»

Huru skulle det vara möjligt att undvika att genom en ny inbjudning visa sin tacksamhet för en väns uppmärksamhet? Nasr ed-Din inbjöd nykomlingen på middag.

Morgonen derefter klappade en annan främling på dörren: »Jag är kusin till brodern till jägaren, som skickat dig en gazell.»

Fastän med ledsnad ansåg sig Nasr ed-Din nödsakad att ännu en gång visa sig älskvärd och behöll kusinen kvar till qvällsvard. Mollahs kök visade sig alltjemt värdigt sitt rykte.

På tredje dagen anlände två resande.

»Vi äro vänner till kusinen till brodern till den vän, som sände dig en gazell.»

»Förtjust att få se er. Tillåt mig endast att i mitt *androun* göra meddelande om den lycka, som fallit på min lott.»

Och den Gudsmannen gick till sin hustru:

»När middagstimmén är inne», sade han till henne, »skall du lägga en smula fett i varmt vatten och bära denna soppa till *biroun*.»

»Puh! hvad är detta för medikamenter, mollah?» utbrusto gästerna i det de smakade på soppan. »Har du anställt chitan (satan) som kock?»

»Smakar er inte denna buljong? Den är emellertid vän till kusinen till brodern till den, som jag lagat på gazellen, som skickats mig af vännen till kusinen till brodern till er vän.»

Anizeh Doowlet var begåfvad med godt hufvud och glädtigt lynne; hon tog inom kort försteget för de andra damerna i shahens harem. Alldenstund hon insåg, hur obehagligt det skulle vara för herskaren att i hennes närhet finna plumpa och obehfvade släktingar, aflägsnade hon dessa skickligt, i det hon lagade så att de erhöilo så inbringande befattningar, att de till och med förlorade minnet af sin anspråkslösa härkomst.

En skomakare från Teheran, som en vacker dag anlände till Kachan, fick den idén att besöka sin gamle vän, som blifvit guvernör, och infann sig för detta ändamål i palatset.

Den hedersmannens villkor voro tarfliga och hans kläder simpla; men vid hågkomsten af den vänskap, som en gång förenat honom med Nasr ed Dins svåger, nalkades han småleende och med utsträckt hand sin gamle kamrat.

»Hvem är du?» frågade med stolthet guvernören i Kachan.

Handtverkaren, som höll på att förlora fattningen vid det oväntade mottagandet, återvann sin kallblodighet och yttrade: »Jag är Ali Mohammed, din gamle granne på skobazaren. Jag har hört sägas i Teheran, att du dukat under för bördan af dina arbeten och att du blifvit sjuk. Jag kom nu för att trösta och stödja dig. Men ack! Du är ännu svagare än jag fruktade. Du har redan förlorat synen, min stackars kamrat, eftersom du icke mer känner igen dina gamla vänner» . . . *

Vid sitt sammanträffande med M:me Dieulafoy, hvilket egde rum hos telegrafdirektören i Kachan, kastade sig Hans Maj:ts svåger i en fätölj och betraktade, allt medan han drack en kopp thé, en liten kammarorgel som stod i en vrå af rummet.

»Jag skulle gerna», sade han, »vilja höra spelas på detta instrument.»

Telegrafdirektören ursäktar sig, under försäkran att han icke känner noterna; guvernören är envis. På min värds anmodan — säger M:me Dieulafoy — sätter jag mig vid orgeln. Mina åhörare äro icke egnade att ingifva förlägenhet, men valet af stycke gör mig perplex. De höga bragderna af en Cyrus, en Darius eller en Xerxes ha aldrig, så vidt jag vet, blifvit satta i musik. Jag afhugger knuten och griper mig an med . . . *M:me Angots dotter.*

För att så mycket bekvämare uppfatta operettens behag, hasar sig guvernören sakteligen ned från länstolen och sätter sig på hälarne. Plötsligen afbryter han mig:

»Melodien är förtjusande», säger han, »men ni spelar alltför fort; man kan tappa hufvudet. Slå an melodien ännu en gång, men mycket långsamt och mycket starkt.»

Jag börjar i en rytm, som kunde komma sjelfva M:elle Angot att sjunka ned i jorden. Nu utbryter entusiasmen från alla håll. Guvernören vickar på hufvudet åt höger och venster liksom de musulmanska barnen, när man undervisar dem i koran. Uppvaktningen följer sin herres exempel och låter till och med höra rop af beundran, under det alla se ut som fullständiga idioter.

Jag stiger upp från stolen och anmodar Hakem att i sin ordning försöka instrumentet.

»Det vill jag gerna», svarade han, »jag tillber musik, men jag märker att ni på en gång rör fötter och händer och att hela er kropp är i rörelse. Detta måste vara ganska besvärligt. Månne icke mina fingrar kunna vara tillräckliga för att åstadkomma bullet?»

På grund af mina förklaringar insåg h. exc. att en artist af rang kan inskränka sig till att behandla klaviaturet, hvarpå han gaf befallning åt ett par slafvar att kasta sig på golvet och sätta pedalen i rörelse. Glädjen hos min elev blir nu utan gränser; han skriker, han skrattar, och som bevis på sin tillfredsställelse gifver han några rapp åt tjenarne på mattan, under förklaring att dessa lättingar icke skaffat nog väder. Sårade af förebräelsen, fördubbla domestikerna sin ifver; den lilla orgeln, som fylles af luft, flåsar och skulle spricka, om icke telegrafdirektören, för att rädda instrumentet, kommit på den lyckliga tanken, att solen var nära sin nedgång och att det nu var tid att tänka på utförandet af guvernörens fotografi.

Men vi lemna nu guvernören, såväl som Anizeh Doowlet för att här nedan som hastigast presentera en annan qvinnotyp.*

* * *

* Man må alldeles inte föreställa sig att det endast är genom den kroppsliga fågringen som damerna i Persien stundom utöfva inflytande på landets herskare. M:me Dieulafoy berättar i detta afseende några drag från Chat el-Arab, trakten vid Tigris' och Eufrats sammanlopp. Hon gjorde

Europeiska damer i Persien tyckas icke föra någon behaglig tillvaro; de tvina helt enkelt bort, till en del på grund af de barbariska plägseder som drabba dem. M:me Dieulafoy träffade två enklingar, en läkare, d:r Odling, som varit bosatt i fem år i Schiras, och en Mr Blakmaure. Feber, hetta och förstämning i lynnet hade efter tre, fyra år borttryckt de båda unga qvinnor, som velat dela deras tillvaro. Vid sin ankomst till Schiras hade de försökt att göra promenader till häst och att kraftigt kämpa mot landets försvagande klimat; men anblicken af obeslöjade damer i staden hade väckt sådan ovilja, att deras män, åtföljda af en mängd tjenare, icke kunde skydda dem för grofva förolämpningar. Då de båda engelsmännen vände sig till guvernören, förklarade han sig omöjligt kunna göra någonting vid saken. Fru Blakmaure och hennes väninna skulle

der ett besök i det palats, som tillhört den afidne cheikhen i Kara Sala, der hon fann fyratio *khanoums* af alla åldrar, bland dem cheikhens svartklädda favorit Torkan Khanoum, inför hvilken de öfriga damerna gjorde sin reverens likt nunnorna inför abbedissan. Dessa voro klädda i långa skjortor af svart ylle, som räckte ända till fötterna, och vidbyxor rynkade vid fotknölarne. Torkan Khanoum har på hufvudet en fichu af svart gaze, som utgör en ram kring hennes ansigte och sedan går rundt kring halsen. Typen hos de unga khanoums är elegant; de äro stora, välväxta och förstå att drapera sig med ojemförlig konst eller koketteri.

Torkan Khanoums första ord till M:me Dieulafoy var: »talar ni ryska?» Hon är mycket bildad; född circassiska, talar hon persiska, arabiska, turkiska och ryska. Hennes inflytande har sträckt sig långt utanför harem.

En egendomlig favorit uppvaktade Torkan Khanoum vid M:me Dieulafoys besök. Denna hörde nämligen midt under samtalet ett vildt rytande, vände sig om och befann sig ansigte mot ansigte med en präktig panter.

»Kom hit, Ourida (Lilla Ros)», utropade Torkan Khanoum.

Pantern reser sig, kommer långsamt fram till sin herskarinna och sträcker ut sig vid hennes sida, dock alljemt betraktande mig.

»Det är ett lam, en dufva», tillägger Torkan Khanoum, tar djuret i famn och föser henne emot mig liksom det varit en kattunge.

Den lilla rosen har ingen sympati för de kristna och besvarar mina blyga avancer med morrningar.

Vid åsynen af hennes hvita tandrader känner jag mig fattad af en dåraktig lust att förskaffa mig en säkrare vistelseort; jag låter emellertid ingenting märka, utan gifver mitt bifall tillkänna öfver Ouridas sällskapsalanger. Detta älskvärda vilddjur kan räcka hand, rulla sig på rygg under rytningar på samma gång hon visar alla sina klor; hon kan sedan göra sammetstass, kyssa på hand och slutligen sätta sig på en dyna, liksom om hon ämnade deltaga i konversationen. Ourida lyser emellertid icke endast med sin intelligens; under denna unga dams glänsande hud klappar ett ömt och tacksamt hjerta.

kanske ha beqvämat sig att antaga den musulmanska dräkten, för att kunna i fred och ro gå ut ur sitt hem; men i sådant fall skulle det varit dem förbjudet att visa sig offentligen tillsammans med européer. Trötta på striden, instängde de sig i sin trädgård och föredrogo afspärning framför pöbelns förolämpningar på gatorna i Schiras.

* * *

I närheten af Schiras ligga Hafiz' och Saadis grafmonument — de båda verldsberömda skalderna, hvilkas vagga ock stått i Schiras. Den förra af dessa båda byggnader är belägen vid ingången till en fruktbar dæld, vattnad af en bred kanal. En dyrbar sarkofag, prydd med vackra inskrifter, lånade ur skaldens verk, har blifvit medelpunkten för en begravningsplats, der beundrare af poeten låta jorda sig vid hans sida.

Hafiz föddes i Schiras i fjortonde seklet. Stäld på en låg samhällsplats — han var enligt uppgift bagare — förstod han att genom sin talang snabt höja sig öfver sitt stånd och blef furstarnes gunstling.

Hans verk utgöra en samling af 569 ghazels (ett slags sonetter), ännu mycket populära, ehuru öfverlastade med bilder och hyperboler. Hans poem äro till och med ofta så gåtlika, att de med Koran dela rättigheten att rådfrågas som orakel: man öppnar dem på slump, för att der söka svaret på en tanke eller en önskan.

Hafiz sjelf var den som först gaf dem detta privilegium. De skriftlärda och presterna i Schiras gjorde nämligen stora svårigheter vid att låta visa den sista hyllningsgården åt en skald, som anklagades för att vara otrogen. Hans vänner utverkade då att man åtminstone skulle få söka ett utslag i hans sånger; man påträffade nu två ställen, der han öppet erkände sina fel, men likväl åt sig förbehöll en plats i paradiset. Denna lyckträff blef afgörande, och Persiens Anakreon — såsom han ofta benämns — fick på detta sätt hvad vi kalla en hederlig begrafning.

Från Hafiz' graf vandrar man genom blomstrande trädgårdar, hvilkas murar äro betäckta med vilda rosor, till minnesvården öfver Saadi, placerad i ett kapell med en gårdsplats framför. Cheikh Moslih oud-din Saadi, eller

helt enkelt cheiken, såsom perserna kalla honom, föddes i Schiras 1194 af vår tidräkning. Han gjorde resor genom större delen af Asien, deltog i musulmanska expeditioner mot korstågen i Syrien, var någon tid fånge hos de kristne och författade vid sin återkomst till fäderneslandet de poem-samlingar, som gjort hans ryktbarhet.

Ett ganska karakteristiskt prof på Saadis såväl som på Hafiz' ännu gällande författarerang skola vi till slut anföra från Orientalistkongressen. Då nämligen, under festen på Hasselbacken, den äfven genom lärda idrotter ryktbare persiske ambassadören h. exc. Moshin Khan chevalereskt bortskänkte sin autograf, tecknade han i persisk skrift på ett exemplar af den eleganta matsedeln en vers af Hafiz och en af Saadi.

Grefve Angelo De Gubernatis.

Professor De Gubernatis utgjorde utan gensägelse en af orientalistkongressens mest bemärkta ledamöter. »Dagens Krönika» har sedan flera år haft äran räkna honom bland sina medarbetare, i det han sändt oss originalbidrag, bland annat om den italienska pressen, om Konung Umbertos och Påfvens ömsesidiga ställning m. m. Det är oss därför så mycket angenämare att kunna meddela hans bild, efter en fotografi tagen hos Gösta Florman.

De Gubernatis är född 1840 i Turin, studerade sanskrit och jmförande språkforskning i Berlin under Bopp och Weber samt utnämndes redan 1865 till professor i Florens. Vid denna tid uppehöll sig Bakunin derstädes; De Gubernatis blef indragen i det socialistiska partiet, och för att vara oberoende afsade han sig sin plats vid universitetet samt ingick giftermål med en anhörig till Bakunin. Emellertid lednade han på de revolutionära lärorna och erhöi då sin professur åter. Han är en af samtidens produktivaste författare och har utgifvit en mängd så väl populära som vetenskapliga skrifter. Äfven

hans poetiska och journalistiska verksamhet är omfattande. Redan 1862 hade han grundat tidskriften »L'Italia letteraria», 1867—68 redigerade han »Rivista orientale», 1869 öfvertog han »Rivista contemporanea» och strax derefter »Rivista europea»; för några år sedan utgaf han en »Revue Internationale», hvartill bland andra svenska författare Emilie Flygare-Carlén lemnade bidrag: det sista hon publicerade, nämligen »Arfvingen och hans motpart», *den nedgående solens sista strålar* — såsom Gubernatis artigt uttryckte sig i ett bref.

Som dramatisk skriftställare framträdde De Gubernatis redan 1863 med en »Catone», vidare med några skådespel, hvartill han hemtade ämnet från de indiska sagorna. Trilogien »Il rè Nala» (1869) är skaldens bästa och mest bekanta verk, med stor framgång uppfördt i Turin (Rossi medverkande).

Vid sidan af sin vetenskapliga verksamhet är Gubernatis f. n. upptagen af utgifvandet af ett stort på franska språket skrifvet lexikon öfver samtida skriftställare inom alla kulturländer.

Då De Gubernatis till »Dagens Krönika» öfverlemnade i handskrift en hyllningsdikt till Kung Oskar, må anmärkas att han — enligt hvad vi sedan erfarit — till det höga festföremålet redan framlemnadt samma dikt, hvilken konungen i sin ordning meddelat åt en landsortskorrespondens, hvari dikten finnes återgifven på svenska. Den åt oss verkställda tolkningen är emellertid helt och hållet ny. Det vill synas som den eldige, f. d. socialistiske agitatorn känt sin ande något fjättrad, då han sett sig föranlåten att sjunga royautéens lof. Stycket saknar emellertid icke sitt åtminstone historiska intresse. Det öfversättare-konsortium, åt hvilket vi anförtrott tolkningen, har emellertid låtit sig angeläget vara att, så vidt möjligt, inlägga den stämning som »går till kungen fram». Må våra läsare nu sjelfva döma.

Till Konung Oscar.

Af Angelo De Gubernatis.

(Öfvers. från förf:s handskrift af *Gasparola*.)

O herskare du höga,
Som styr ditt tappra folk med fridsäll ära,
Läs med ett huldrikt öga
Hvad tusen läppar fram ej våga bära.

Ditt folk ses enigt följa
 Den känsla i ditt eget hjerta ljudit
 Och växer likt en bölja
 Att samlas omkring gästerna, Du bjudit. ¹

Undiners väna skara
 Sig slingrar till en ros på vägen gröna
 Och källsprång flöda klara
 Från läpparnas korall; o syn så sköna! ²

Och bondens döttrar täcka
 Ses glädtigt bjuda vandraren att stanna;
 De vilda blommor räcka
 Och stilla huldt hans törst: o ljufva manna! ³

På kungahögen höres
 Hur Odins korp med skri sin glädje röjer
 Och när hans vinge röres
 Mot skyn studenters hurrarop sig höjer. ⁴

Nu öppnas himlabågen,
 Ur fyllda hornet synes mjödet flöda,
 I brand står insjövågen,
 Från hvarje punkt besvärjes ljus att glöda.

Jag mins Arabens välde
 Och i Gepör en natt af trolska stunder

¹ Invånarne i Malmö, Stockholm och Upsala skyndade till de platser der medlemmarne af den under ordförandeskap af H. Mit Konungen af Sverige och Norge stående kongressen gingo fram.

² Vid simuppvisningen bildade unga damer simmande åtskilliga figurer, deribland en ros eller stjerna, och med graciöst skämt sprutade de upp ur munnen flera vattenstrålar.

³ Många unga, täcka damer från Upsala mottogo, klädda i nationaldräkter, kongressledamöterna med blommor samt bjödo dem sedan drycker.

⁴ Studenterna, som voro samlade på en af de gamla skandinaviska konungarnes hög med Odins banér, hvarpå korpen var afbildad, mottogo kongressledamöterna med ett fyrfaldigt hurra.

Men hvad som Norden ställde
Fram för vår blick var dock ett större under.⁵

Kung, fast ej skald kan skrifva
Med sina svaga ord slikt högtids minne,
Dess hågkomst skall förblifva
För evigt kvar i hjerta och i sinne.

⁵ Illumineringen af sjön utanför Drottningholms slott var som en dröm ur Tusen och en natt, poeten har i Gepór sett en mycket fantastisk illumination vid vicekonungens mottagande, men intet kan jämföras med de underbara ljusverkningarne natten efter den 2 Sept. vid Stockholm.

(Noterna af förf.)

Vi och orientalisterna.

En ny fredlig seger!

Af

John Johnson.

Det gamla Göta lejon, vårt förr så fruktansvärda riksdjur, har, som bekant, för länge sedan lagt sig att hvila på sina lagrar och inger icke mer samma respekt som förr, äfven om det ädla djuret skulle släppas löst på »Leipzig's slätter och Lützens kullar», eller andra platser der det fordom satt skräck i verlden och tvingat den att med bäfvan se upp mot Norden, der vildjuret hade sin kula och dit det släpade sitt rof.

Fromt och beskedligt, som kreaturet blifvit på gamla dar, kan det väl, för att visa att det lefver, ännu uppträda på arenan, men endast som menageri- eller cirkuslejon, till förlustelse för landsfadren och hans höga gäster från främmande land samt landets egna barn.

Men sen paraderingen är slut, får det gamla djuret åter gå och lägga sig på sina lagrar till nästa representation.

Sof i ro, gamla lejon! Din tid är all och du mägtar numera ej konkurrera med *örnarne* om verldens uppmärksamhet.

Ty verlden är stor och blir för hvar dag som går större.

För 6,000 år sedan var Babelstorn nog för att fästa verldens uppmärksamhet vid sig; i år måste verlden ha ett Eiffeltorn.

Sof i ro, Göta lejon!

Under Carlar och Gustaver trängde ryktet om Nordens storhet, tack vare dig, till det turkiska Bender, nu är vår litenhet ett sorgligt faktum, men hur obetydliga vi än äro när vårt rykte, i dag som är, öfver alla de fem verldsdelarne.

Detta är det storartade resultatet af den nya fredliga seger vi vunnit, då *åttonde internationela orientalistkongressen hölls i Norden*, på initiativ af Hans Majestät Konungen och en svensk man, boren plebej, men genom sina dygder och sitt mecenatskap korad till patricier och konungars vän.

* * *

Gamla Sverige har varit på väg att glömmas och sen »stamfadrens» dagar hafva dess konungars bedrifter haft svårt att finna plats på världshistoriens blad.

Och knappt tycks äfven dessvärre utrymmet för dem ha varit i vår egen historia.

Geijer slöt midt i vår storhetstid, och Fryxell, som skrifvit 9 volymer om Carl XII, fick icke lefva för att skrifva en enda rad om huset Bernadotte.

Till och med herr Odhner har ingenting af vigt att förkunna på de sista bladen i sin populära historia. Och om vår nuvarande statschef vet han icke mer att förtälja för landets barn än att han är född, förmäld, konung och fader åt sönerna Gustaf, Oskar, Carl och Eugen.

Så kunde det dock icke fortfara! Ty om ock gränserna för vårt land så småningom sammandragits till sitt nuvarande omfång, liksom den Bernadotteska örntypen generation efter generation krympt samman och visat en mer och mer perpendikulär profil, hvarigenom karaktären förlorat i dådkraft, klokhet och list, men vunnit i nobless, så kunna dock de herskarebragder, som utföras med snillets skarpblick, mecenatens öppna hand, älskvärdhetens tjusning och energiens seghet täljas på historiens blad lika väl som krigarens hjeltebedrifter.

Vår konungs lysande bedrifter på de fredliga segrarnes fält stå, om icke i »Odhner», dock ristade med *eldskrift* i vårt minne.

Ty sent skola vi som nu lefva, äfven om vi icke fått vara med om att njuta af triumfernas lysande festligheter,

de sprakande raketkistorna, illuminationerna och saluterna, glömma de oförgätliga ögonblick, då de fem verdensdelarne haft sina blickar fästade på oss, såsom under Nordostpassagerarnes jubelfärd, Hans Majestät Konungens 60-åriga jubileum, hvilket, refererad i den in- och utländska pressen, fyllde tre digra volymer med festrecensioner, samt »last but not least» — *orientalistkongressen!*

Med denna sistnämnda, nya fredliga seger har konung Oskar måhända åt sig och sin ätt eröfrat en hel sida i världshistorien, samtidigt som han och hans vän, patriciern Landberg (namnet är *äkta svenskt* äfven om titeln icke är det), gjort det svenska namnet åter kändt öfver verden.

Ett glädjande bevis härpå har det bland annat synts oss vara, att ett världsblad, sådant som Paris-Figaro, redan när detta skrives egnat kongressen en *half spalt* af sitt strängt anlidade utrymme och, hvad mer är, egnat denna uppsats om vårt land en så sorgfällig redaktion, att på hela denna halfva spalt icke mer än ett väsentligt misstag förekommer, då det i artikeln står taladt om *Droulningholm*, hvilket naturligtvis bör vara Drottningholm.

Intet menskligt arbete är ju fullkomligt, hvarför skulle då en kongress sådan som den nyss afslutade orientalistiska vara det! Klander mot arrangörerna och arrangementerna ha försports från många håll, samt till och med märkvärdigt nog äfven varit synligt i den dagliga pressen. I sin ifver att klandra har man till och med gått så långt att man helt sonika förklarar hela tillställningen vara idel: humbug.

Om ryktet talar sanning har denna skarpa och lakoniska kritik allraförst framkastats till Hans Majestät sjelf af en af rikets högst uppsatte män och sedermera öfvergått till ett snart sagdt: bevingadt ord! Till svar lärer konungen helt fogligt ha yttrat:

— Lite humbug fins det väl i allting!

Hade *vi* vid detta tillfälle endast fått vara konung en minut och oansvarig för våra gerningar, skulle vi ha genmält: Ja, helt visst!

Det allra heligaste är ju icke fritt från humbug! I de heliga sakramenten t. ex. är ju »brödet» icke bröd och »vinet» icke vin, det enda absolut ärliga är *vattnet*, äfven när det tages ur Jordan.

För vår obetydliga del kunna vi icke instämma i den högt uppsattes ampra kritik öfver kongressen.

Ty hvarför skulle det vara »humbug», att, som konungen genom sin vän nobilis Landberg gjort, invitera en kongress sådan som den åttonde orientalistiska att sammanträda i Stockholm, när sju kongresser före denna hållits på andra platser å den här planeten?

Ha vi icke förut förstätt kongressen, dess »mesopotamiske sprog» och förhandlingar, så ha väl näppeligen kongressmedlemmarne från fjerran Österland förstätt vårt språk och våra seder innan de kommo hit!

Men nu sedan vi »bekantat» oss med främlingarne, förstå vi ju hvarandra *bättre än förut, och detta är ju en af orientalistkongressernas förnämsta uppgifter!*

Vilja våra lärde professorer studera de österländska språken grundligare än hittills, så att de vid nästa kongress kunna samtala med sådana herrar som den blide soldyrkaren Modi, den i högre rymder sväfvande, fantasirike skalden Dhruwa, som bland annat på sitt hemlands, af oss oförstådda språk, sjöng Hans Majestät Konungens lof, så kunna de det *nu*, sedan de, tack vare kongressen, fått ett helt hästlass ny orientalistisk litteratur till nattlektyr. Vid kommande kongresser ska vi därför hoppas att de ej behöfva stå och kallsvettas vid tanken på att tala tarflig tyska och franska, som ej gör mången glad, och som icke ens olärda profrytare gerna staka sig på.

Visste vårt kunskapstörstande folk icke förut hur en äkta orientalist såg ut, så ha de nu fått se muselmän sitta med benen i kors midt i Kungsträdgården, som andra patriarker, och detta alldeles gratis till på köpet. De ha fått snudda vid de långväga främlingarnes kaftaner och burnuser, fått byta ut sina visitkort med de plebejiska namnen Andersson och Pettersson på mot orientaliska dito å hvilka det stått: *Hariral Harshadrai, El-Baschir Ben-Roustan** och andra

* Red. begagnar här tillfället att insätta Ben Roustans porträtt, graveradt af G. Forssell efter fotografi utförd af hr Roesler för »Dagens Krönikas» räkning.

Den ståtligaste af araberna, en jätte till kroppsbyggnad, endast 27 år gammal, bär Ben Roustan på sitt visitkort titeln »Membre de la Justice Musulman». Hans hemvist är staden Tlemcen i Algeriet. Han har fått fransk uppfostran, men har icke besökt Europa förr än nu, då han från utställningen i Paris företog en afstickare till Stockholm.

Den svenska hufvudstadens naturskönhet och bygnadsstil gjorde icke något intryck på den jovialiske araben. Då utgifvaren af »Da-

konstigheter. De ha på Upsala högar fått dricka de gamle gudarnes favoritdryck: mjöd, bryggd hos fru »Den och den» i Upsala, ur samma horn som den fräjdade Max Müller, eller den utomordentlige ambassadören och chevalieren Mohsin Khan, hvilken trots sin excellenstitel och kejslerliga sändebudsvärdighet inte ens satte näsan så högt i vädret som en

Ben-Roustan.

kongl. svensk byråkrat med vasaorden, våning på sex rum och kök och 3,500 kronor i taxerad inkomst. De ha fått se engelska orientalisterna och deras damer, med tecken af djupaste vördnad för de gamla gudarne, repa en näfve gräs från deras högar, för att som ett minne hemföras till »Old England» att der förvaras som en kostlig relik.* De ha

gens Krönika», under en färd i vagn med Ben Roustan, bland annat för honom utpekade kgl. slottet, gjorde han blott den reflexionen: »er kung har ju inte mer än *en* hustru». Sjelf lär han emellertid inte haft flera, i fall man får sätta tro till hans uppgifter.

* Ledsamt nog observerade vi, att större delen af dessa grästorfvor transporterats till gudahögarne från *andra* platser, der vegetationen frodats rikligare, än på de gamle asarnes grafkullar.

fått se den dyrbara klenod som konungen, i form af ett dryckeshorn, öfverlemnade som ett minne från sig till kongressen, hvilket horn visserligen ej att döma af dess diminutiva dimensioner syntes vara ämnadt att dricka mjöd ur, men som fylldt med bästa »avec» bör kunna bereda kommande kongresser fröjd vid »Moccan» efter festmiddagarne.

Allt detta och mer till ha vi sett och inpreglat i vårt minne såsom varaktiga tecken på att den vackra förbrödringsidé, som orientalistkongresserna ytterst åsyfta, äfven sträckt sina verkningar till oss.

Och än mer! Vi ha bildligt taladt ätit »salt och bröd» med våra vänner orientalisterna och derigenom ytterligare förbrödrat oss med dem och sådant kan ej gerna kallas »humbug» på kristet språk!

Lärde forskare från Österlandet ha i dyrbara manuskript lemnat oss vetenskapliga afhandlingar om Orienten och som pris därför fått medaljer med vår konungs bild på framsidan och korrekt graverade egyptiska emblem på baksidan, för att sporra till fortsatta bemödanden att sprida nytt ljus öfver de länder, der våra urförfäders vagga stått innan våra egna vaggor började gå i den nuvarande, lilla obetydliga vrå af världen, der vi dväljas.

Ingen partiskhet har visats orientalisterna! Deras skalders och vältalare på vers och prosa ha belönats med samma mynt hvarmed våra egna skalders förtjenster pläga belönas.

Och på sitt ärliga, rättframma språk yttrade konungen redan vid kongressens högtidliga öppnande, att någon annan belöning ej kunde ifrågakomma:

»Men kommen ihåg, sade Hans Majestät, att de tider äro förbi, dessa tider, då konung Noamön fylde skalden Nabiras mun med dyrbara perlor och då kalifen Mamouin betalade en enda vers med tusentals denarer!»

Ja, de äro förvisso förbi, Gudi klagadt.

Icke ens herr Dhruwa, som i sitt vackra poem qvad: *Och den berömde Oskar, Fursten, Skalden och Filosofen, är älskad* etc., fick mer än »Literis», eller samma utmärkelse som t. ex. herr Tammelin här.

* * *

Under hela kongressen förmärktes intet onödigt fjäsk från något håll, egnadt att smickra de lärda männen, eller

imponera på dem genom för tillfället antagna österländska seder och bruk, om vi undantaga den svensk-orientaliska prägel som generalsekreteraren gref Landberg med gemål gaf åt sin magnifika och dyrbara fest å Grand Hotel och hvartill värden i sin egenskap af *svensk-orientalist* var fullkomligt berättigad.

För att ge den rätta karaktären åt denna lysande fête, som för öfrigt var af alldeles speciellt *privat* natur, hade nemligen åtskilliga pikanta arrangemang, erinrande om Orienten, satts i scen.

Så sågos samtliga tjenare iförda österländska dräkter, liksom om det förmögna värdfolket förfogat öfver en hel stab af brunhyade slafvar, färdiga att lyda sin herskares minsta vink, såvida de ville undvika de i Orienten brukliga raffinerade bestraffningar, som bruka följa på de minsta förseelser mot husbondeväldet.

Men det var i sjelfva verket ej så farligt!

Vid närmare granskning igenkände vi Stockholmare snart nog under den rättrogne tjenaren »Omars» eller »Alis» kaftaner den rutinerade vaktmästar Anderssons eller Petterssons stofthyddor, hvilka, för att ge festen dess rätta prägel, utbytt sina flottiga och trånga tjenstefracker mot den vida orientaliska dräkten. Och när sedermera brunroten, hvarmed de likt andra afgudabeläten blifvit intvålade, senare på qvällen löstes upp af deras arbetes ärliga, anletes svett och de syntes gräsligt tatuerade, så kom sig detta deraf, att deras germaniska, hvita hud lyste fram i de fårör som svettperlorna plöjt i deras skinande anleten. Och när sedermera en af de österländska danserskorna trädde fram, om hvilka det förut berättats i tryck, att de importerats direkt från soligt Afrika, och vid det elektriska ljusets magiska sken trädde sina graciösa »pas» på en utbredd matta, som under arkaderna i ett mohriskt slott, behöfde denna Terpsichores prestinna knappt visa sig förrän vi smålogo åt den svensk-orientalistiske värdens älskvärda skämt när vi i »la première bayadère» igenkände fröken Brandt från Kungl. operan, pi-ruetterande »L'almée» ur »Djamileh».

* * *

Med diktatorisk myndighet, som det anstår den, hvilken som chef stält sig i spetsen för en godtköpsresa till Paris

under utställningen, eller hedrats med uppdraget af general-sekreterarebefattningen vid en kongress sådan som den orientalistiska, har le comte Landberg skött sitt ansvarsfulla och maktpåliggande kall! *Intet anseende till personen!* har under kongressen varit hans ärliga lösen, och denna lösen har herr grefven med manlig och orubblig konsekvens genomfört, derigenom häfdande sin rätt att herska och sin kallelse af herskare. Veteraner inom den orientalistiska forskningen sådana som professor Oppert m. fl. ha, efter hvad vi förspört, af den samvetsgranne generalsekreteraren behandlats *lika* med bärarne af sådana bland orientaler obskura namn som Mattson, Larson och Sundström, eller hvad de hetat, dessa herrar, som för trettio kronor löst sig ett medlemskort innan det blef försent.

Icke ens gammal vänskap har förmått beveka generalsekreteraren att frångå sina fattade beslut. Som exempel härpå har för oss berättats, att herr grefven till och med vägrat en vän från fordom, numera framstående författare af originalskönliteratur efter orientalistiska motiv, jemte dennes förläggare, tillträde till kongressen och dess förhandlingar.

Men med Luther kunde herr Landberg, då han antagligen gaf skäl för sin vägran, lägga handen på sitt bröst och på sitt älskvärda hofmannamanér svara:

Här står jag och kan icke annat!

* * *

Orientalisterna sjelfva ha, tack vare den stränga disciplin de varit underkastade, tvingats att som vårt gamla ordspråk säger: Taga seden dit de kommit!

Det orientalistiska uttryck, som förut citerats för att karaktärisera det vänskapliga förhållande som genom kongressen bragts till stånd mellan orientaler af alla nationer och oss nordbor: vi hafva ätit salt och bröd med hvarann, har rätteligen endast varit ett talesätt. Ty i verkligheten ter sig saken som bekant annorlunda!

Trogna våra vanor, hvilka de frikostiga arrangörerna kraftigt velat framhålla för de ärade gästerna, på det dessa ej måtte få en *falsk* föreställning om våra nordiska seder och bruk, ha de vid festarrangemangen endast tagit hänsyn till vår *egen* goda smak och »slagtat den gödda kalven».

Ärligt och samvetsgrant ha vi natt och dag ätit och druckit tillsamman med våra gäster, vid musik och lukulliskt dukade tafflar, der vinet löst tungans band. så att till och med soldyrkaren från Bombay vid ett festligt tillfälle lät sin öfverstepresterliga prestige fara och i en slags epikureisk Kalkas-yra jublade:

Wer nicht liebt Wein, Weib und Gesang,
Er bleibt ein Narr sein Leben lang!

Vi ha haft Österlandets vise att smutta på vår punsch, och på Kairogaminspråk har generalsekreteraren citerat en liten toast för smörgäsbordssnapsen.

Bastanta festmiddagar och supéer hafva aflöst hvarandra, så att öfverstepresten Modi, innan han lemnade oss, i sitt stilla sinne bör kunna gladt sig åt att hafva framställt en ärlig önskan om att våra boskapshjordar måtte förökas.

Och för att motivera vår goda aptit visade vi i Upsala orientalisterna prof på »hur man åt som man äter i ungdomens vår».

Inför alla dessa förkrossande fakta, vittnande om, att vi ärligt sträfvat att häfda vår ära, våra bruk och sedvänjor m. m. inför Österlandets barn, måste talet om »humbug» från vår sida förstummas. Skulle kritiken öfverflyttas på orientalisterna sjelfva, deras generalsekreterare eller kongressens betydelse som ett öfverläggningscentrum för den österländska forskningen, så äro vi nog blygsamma att icke inlåta oss i resonnemang om saken.

Yttre glans och inre halt.

Några iakttagelser från orientalistkongressen

af

Gunnar Hægerstolpe.

H. M:t konung Oskar II:s allbekanta tur i vädret hade ej heller förnekat sig, då de fräjdade orientalisterna från Öster- och Vesterland under H. M:ts höga protektorat sammanträdde till sin åttonde allmänna kongress. Indiansommaren hade skänkt oss en af sina vackraste dagar med högblå himmel, klar luft och värmande sol. På Riddarhustorget myllrade det af folk, som af pickelhufvade poliskordonger trängdes undan och packades ihop, för att vägen skulle vara öppen och bred för de vise. Ty dagen var vetenskapens, den vetenskap, som ur Mosuls solbrända kullar, ur Nilens ruinbesådda dal och de sju flodernas tempelland, dragit fram de äldsta spåren af mänsklig odling, visat upp våra religioners gemensamma ursprung, huru de tagit form och gestalt allt efter folkens stigande eller fallande kultur, samat låtit ur årtusendens grafvar en gången verld stiga upp, som i otaliga släkten efter släkten beherskat jorden, skapat och förintat riken och dynastier och lefvat ett rikt utveckladt kulturlif på en tid, då vår gudalära täljer, att jorden var öde och tom med mörker på djupet. Denna vetenskap, som icke böjer sig för någon annan makt än sanningens, icke erkänner annan förtjenst än arbetets, bildningens och hederns, den skulle nu hedras af Europas mest bildade monark, af hans råd och hof, hans härsmakt och hela hans folk, enkannerligen de glada och nyfikna stockholmarne. Och i strålände solsken färdades nu de lärde fram i mjukkarmade landauer till Riddarhusets portal, der de i grönt inbäddade sfinxerna logo sitt outgrundliga leende, stego mellan björnskinsmössade

grenadierer uppför de breda trapporna till svears och göters riddarsal, der, dagen till ära, de höga fönstren slagits upp för de friska vindar och damborstar fejat bort hvarje spår af väggschäktans ensliga gång öfver de anfrätta sköldarna.

Hvilken lysande samling! *Ex oriente lux*, sade redan de gamle och efter dem både Dagbladet och Allehanda och Ny Illustrerad Tidning. Och i vesterlandet har man icke satt ljuset under enom skäppa. Se blott hvilket glitter från guldsmidda uniformer och stjernprydda bröst, hur det blänker från Mohsin Khans »Solens stjerna» till hr Cronhamns Badensiska husorden, från hr v. Ehrenheims »Serafim» till cartoucherna på den armeniske »ingeniören», somliga säga profryttaren för Nobels fotogén. I sanning, *ex oriente lux!* Och hur strålar det icke der till höger i salen, der skönheten och behagen tagit plats, söderns mörka varmhyade döttrar bredvid nordens blonda . . ., se der, följ blott Névrout Khans blixtrande ögonkast . . . ah, la belle secrétaire!

Men nu dånar musiken i vestibulens hvalfgångar. Konungen kommer. Med det behag och den älskvärdhet, som äro honom säregna, helsar han församlingen och intager ordförandeplatsen. Förhandlingarna skola börja. Det råder en viss spänning i salen, en lätt oro. Man undrar huru skall H. M:t, hvars fromma sinne och nitälskan för den rena, allena saliggörande läran äro allom välbekanta, förhålla sig inför denna ärevördiga samling, der all verdens religioner äro representerade hela skalan utefter? Skall han öppna förhandlingarna i den treenige Gudens namn, och i så fall efter hvilken bekännelseformel, eller skall han gifva orientens gudar äran? H. M:t löser den gordiska knuten genom att negligera dem allesammans och på Voltaires språk börja med ett enkelt: mine herrar! och därefter böljar den sonora stämmans tonfall ut till hvarje vrå af salen med försäkran om den kunglige, men upplyste talarens stolthet och glädje öfver den imponerande församling, som på hans bud nu stämt möte i hans hufvudstad, men annars, då den icke tittar ned på seklerna, drager i fejd för det ljus, som bländande skiner öfver vår tid. Han är ledsen, som en öfver sina söners framtid bekymrad fader, att de tider äro förbi, då furstarne kunde med pretiosa täppa skaldens mun (hvilket utmärkt medel annars att hindra Filip Tammelin att kväda för nionde gången), men han ber i stället att få betyga dem sitt djupa intresse, sin uppriktiga högaktning etc. etc., vän-

liga ord, hvilkas konungliga höghet icke minskas af deras omisskänliga slägtskap med de ordalag, med hvilka man brukar afslå en begärd borgen eller större »vigg».

Efter konungen hans hängifne tjänare, grefve Carlo Landberg, talande en charmant franska. (Den franska H. M:t i nåder behagade tala, var såsom det höfves Bernadottes sonson, betydligt mera korrekt än Gustaf Gullbergs, hvar emot man skulle kunna säga att H. M:ts prononciation hafva fransmännen själfva ännu icke lyckats förvärfva sig.) Grefve Carlo är rörd, hans hjerta är för fullt för att han skall kunna tala i längre än en timmes tid, han står inför förverkligandet af många års i tysthet närda önskningar: grefve, italiensk till och med, är han, Nordstjernans kommandörs-plaque är honom lofvad och Italienska ministerposten hägrar i fjärran (unge Bildt fick den). Han älskar österlandet allt sedan han i Faraonernas land tjenstgjorde som dragoman åt grefvarne Wachtmeister. Fördragsamheten är der större än i vesterlandet, hvarest man ännu fäster sig vid en hedersdomstols utslag. Österländingen är indolent, och en energisk vilja kan bland dem snart komma till makten. Låtom oss eröfra Orienten, utropar han. Och så gifver han i stora drag tillkänna kongressens stora mål och djupa betydelse. Orientalisterna skola förena öster- och vesterland och bereda båda folkens välfärd. Årtusendens rashat och fiendskap skola utplånas och med upplysta furstars hjälp skola försoning och samhällsfrid utbreda sig från östgöta-bygdens leriga jord till Libyens sandiga mark. Medlet härtill äro orientalistkongresserna, hvilka med sina fester och banketter så lätt förmedla den första personliga bekantskapen mellan österns och vesterns söner och gifva rika tillfällen till brorskålars drickande, för hvilket ändamål H. M:t konung Oskar II med öppen blick för dess civilisatoriska betydelse behagat i nåder till kongressen förära det ryktbara cisilerade hornet. För att få tillträde till orientalistkongresserna måste man dock vara orientalist och orientalist är man icke utan att känna det arabiska gatspråket, hvilket i sin simplaste användning innehåller mera poesi än v. Heidenstams underskönaste stanzer. Lärom det altså och vi skola under H. M:t konung Oskar II:s höga protektorat öppna en ny æra för civilisationen i Orienten. Varen helsade:

»Du feingebildeter Mann! Verehrtester! Wir
haben heute unsern Festtag.
Guck' her und genieße: du wirst Wunderliches
finden von allen Arten.
Wir haben Schnaps und Zuspeisen, die den Gedanken
aus dem Kerker lösen.»

* * *

Kongressens skeden därefter behöfva vi endast antyda: den kungliga festen å Drottningholm med den sagolika hemfärden utefter Mälarens stränder, banketterna å Grand och Hasselbacken, färden till den urgamla visdomsstaden vid Fyris å, där svenska kyrkans primas med de heligaste eder lär betygat kongressen sin oförställda aktning, samt afresan öfver Wärmlands skogiga bergshöjder till Norges norska hufvudstad, där fest efter fest åter vidtog tills färden gick förbi Trollhättans fragande vattenmassor till krämarstaden vid Göta elf och kongressen där värdigt slöts med ett tal utaf Moje Rubenson för greve Landberg.

Mellan festerna höllos sektionssammanträden, där hvarje talare hade tio minuter för att framlägga resultaten af sina vetenskapliga forskningar, en tid, som för de flesta kongressmedlemmarna räckte mycket godt till. En i Tyskland för 304 kronor inköpt mumie, »2000 år garanteras», förevisades äfven (numera som ett försoningsoffer skänkt till universitetet i Kristiania).

* * *

Se där i korthet kongressens yttre drag. De visa från samhällets högste en hyllning för vetenskapen och dess förtjente målsmän så storartad och signifikativ, att dess like hos oss icke förekommit sedan H. M:t med friherrlig värdighet belönade Nordenskiölds vetenskapliga storbragd. Hvadan detta, fråga vi, och svaret är lätt funnet: det var den ofarlige, gagnlösa vetenskapen, som hyllades. Icke så att vi skulle underkänna betydelsen af den vetenskap, hvilken mer än mången öppnat nya, omätliga vidder för mänsklig forskning och vetande, eller vara blinda för den mäktiga inverkan på människornas tankar och tro, för den omgestaltning af deras andliga uppfattning och åskådning, som denna vetenskaps rön utöfvat och än mera genomgripande skall utöfva, när dessa rön och konsekvenserna af dem hunnit tränga ut till de stora massorna. Men härmed äro vi ock

inne på den sak, som dikterat och berättigar vårt omdöme. Den orientalistiska vetenskapens storhetstid är förbi; då Åkerblad, Champollion d. y. och Thomas Young tydde Faraonernas heliga skrift, då Grotefend och Rask löste kiltecknens gåta, då Oppert skref sitt historiska verk och Max Müller grundade den jämförande religionsvetenskapen, utförde de vetenskapliga storbragder af den mest betydelsefulla innebörd och man har icke rätt af dem begära något mera. Men om deras efterföljare skola i någon mån vinna rätt till samma berömmelse, måste de gå vidare framåt och icke nöja sig med att å den en gång lagda grunden rada upp materiel, af mer eller mindre värderik halt.

Det tillhör dem att draga ut konsekvenserna af sin vetenskap, att låta hvad de inhemtat om de gångna tiderna komma vårt nutida samfundslif till godo eller med andra ord att gifva oss resultatet af sin forskning tillhanda i sådan form att de kunna inverka på vår verldsåskådning. Men härför hafva de visligen aktat sig och därmed är ock den orientalistiska vetenskapen i deras händer ofarlig och gagnlös. Icke ens Max Müller, hvilkens vetenskap dock af sig själf synes rent af tvinga därtill, har vågat eller kunnat gifva tillkänna den djupaste innebörden af sin forskning. Hade han så gjort, borde han blifvit vår konungs gäst, icke å Grand utan kanske snarare å en viss holme i Mälaren. Nu må man brösta upp sig och säga, att vetenskapen är sig själf nog, men dermed fränkänner man den ock sin förnämsta uppgift: att verka ombildande på människoanden, utan hvilket dess ära är ringa och gagnet ytligt. Särskildt inom den egentliga orientalistiska vetenskapen synes oss den enbart samlande vetenskapen vara af ganska underordnad värde; ofta nog erfordras för att, sedan chiffren en gång är gifven, tyda en mer eller mindre svårläst inskrift eller variant icke större vetenskaplighet än den hvarje typ utvecklar, då han har att i vinkelhaken återgifva d:r A. F. Åkerbergs eller professor Angelo de Gubernatis moderna hieroglyfer. Skall för öfrigt orientens visdom grävas upp endast för att begrafvas i några få lärdes damgömmor, hade den så gerna kunnat få ligga kvar, där den låg. Grefve Landberg hade därför ock fullt fog för sin maning till orientalisterna, att de skulle sätta sitt mål högre än hittills, att deras uppgift borde vara att förbrödra österns och vesterns folk och nedrifva den skiljemur, som medeltidens fanatism upprest dem

emellan. Men huru tror man väl att detta skall blifva möjligt utan att en fullständig revolution i uppfattningen af allt hvad religion heter först eger hos båda folken rum. Och denna kan i sin ordning icke ske blott genom komparativ religionsforskning, utan därtill fordras att man drager och uttalar konsekvensen af denna vetenskap. Men härtill hafva de ärade orientalistherrarne ingen håg; insvepande sig i sin vetenskapliga värdighet, öfverlåta de detta åt de olärde, lek-männen och literatörerna, för hvilka grefve Landberg hade ett så öfverlägset leende. Vi hafva en orientalist, som dragit en slutsats utaf hvad han lärt af Orienten och som uttalat den, predikande lifsglädjens religion. Det är, som vi veta, Verner von Heidenstam. Han vägrades helt enkelt tillträde till kongressen, väl mest utaf personlig hämdlystnad, men måhända hade vederbörande äfven en aning om att Orientens visdom icke var ofarlig i hans händer. Väck lifsglädjen hos vesterns modstulna folk, låt den tränga till samhällets nedersta lager, och du har lössläppt den kraft, som snabbare och fullständigare än någon annan skall revoltera vårt andliga lif och spränga våra sociala former. Något sådant har man icke afsett vid någon orientalistkongress och aldra minst vid den, som åtnjöt äran af vår upplyste konungs höga protektorat.

Nej, man har gjort smått till stort och till vetenskaplig storhet upphöjt det betydelselösa, låtit skalet få rangen och hedern och innebörden stäld i skymundan. Man har icke velat hedra vetenskapens resultat utan endast namnet vetenskap, och äfven detta blott i den mån det tillfört arrangörerna nytta eller berömmelse. Däraf hela formen för denna orientalistkongress med sin oändliga rad af fester, där man orerade stort och bredt om sin höga vetenskapliga uppgift och betydelse, men gaf de få verkliga vetenskapsmännen, som infunnit sig, så ringa tillfälle att draga något vetenskapligt utbyte af sin härvaro. Däraf graderingen utaf kongressmedlemmarne, icke efter deras vetenskapliga värde utan efter deras egenskap att vara konungens gäster eller icke, däraf de många taktlösheterna och däraf möjligheten för en person att outplånligt trycka sin prägel på kongressen. Kongressen var icke vetenskapens, den var konung Oskars och grefve Landbergs.

Konung Karl XV^s unionsförslag.¹

En episod ur Nordens historia.

Belyst ur minne och korrespondens.

Af

Emil v. Qvanten.

III.

I det föregående har jag — såsom jag vågar tro — ådagalagt, att svensk-norska regeringen utvecklade åren 1861—63 en positivt skandinavisk politik. Jag skall nu tillåta mig visa, att orsaken, hvarför denna politik icke ledde till afsedt resultat, träffas hos det Hallska, icke det De Geer-Manderströmska kabinettet.

Man har allmänt berättat följande:

När konseljpresidenten Hall d. 23 aug 1863 tillstälde svensk-norska sändebudet i Köpenhamn, grefve Hamilton,

¹ E. Elberling, medarbetare i Fædrelandet 1863, har gjort en gensaga mot min framställning om sammanhanget med det ryktbara telegrammet: *22,000 mand kommer og Han selv*. Elberling var d. 15 dec. närvarande på Fædrelandets redaktionsbyrå. Han säger, att dit då ankommo från Stockholm två telegram, det ena afsändt af Aftonbladets redaktör Sohlman, det andra, såsom jag berättat, af Georg Rosenmüller. Så till vida synes det mig, att ju Elberling oberättigadt betecknar min framställning såsom »alldeles oriktig». Vidare konstaterar han, att Sohlmans telegram var det först

utkastet till den förbundstraktat, hvilken skulle utgöra första praktiska steget till de tre skandinaviska folkens union, spred sig genast kunskapen derom i de svenska regeringskretsarne och framkallade betänkligheter hos en man, som der, vid sidan af frih. De Geer och grefve Manderström, intog en ledares plats. Denne man var frih. Gripenstedt, finansministern. Den 1 sept. sammanträffade Gripenstedt med sina kamrater i statsrådsberedningen och begärde upplysningar om innehållet af förbundsförslaget. Kort derpå, den 8 sept., enligt andra uppgifter d. 2 eller 3, hölls hos

anlända och lydde på svenska såsom det samma dag återgafs i Fædrelandet på danska: »22,000 mand kommer og Han selv». Men innan ännu korrekturet var slutläst, »inlemnades» på byrån i »afskrift» Rosenmüllers telegram, hvilket var affattadt i förtäckta ordalag: »Far kommer med drängarne» m. m. Sjelfva innehållet öfverensstämde emellertid med Sohlmans. Således egde redaktionen till sitt förfogande samtidigt två telegram om saken, Sohlmans och Rosenmüllers, men endast det förra, icke det senare, offentliggjordes. Detta är en faktisk rättelse i mina uppgifter. Återstår mitt påstående, att Rosenmüllers telegram ålade emottagaren att icke offentliggöra innehållet. Elberling säger, att i intetdera telegrammet fans ett dylikt förbehåll, och jag medger att hans vittnesmål är af vigt för Karl Ploug. Hvad beträffar det Sohlmanska telegrammet, kan jag ej betvifla hans utsago. Annorlunda ställer det sig såsom mig synes, med det Rosenmüllerska. Elberling intygar sjelf, att det inlemnades i *afskrift* på byrån. Är han då alldeles säker på, att afskriften ock var fullständig? Den omständigheten, att såsom Elberling säger, det numera torde bli svårt utreda hvem inlemnaren var, är betydelselös, eftersom han anser sig veta, att telegrammet var adresserat till en af de tre ifriga skandinaver — Carlsen, Blixen-Finecke och A. Hage — hvilka hade sändt Rosenmüller till Stockholm. En af dem, A. Hage, var, om jag ej misstager mig, Plougs egen svärfar. Elberling betonar, att Ploug *icke* var en bland Rosenmüllers sändemän. Någonting sådant har jag ju ej heller sagt. Deremot antager jag, att Ploug hade på förhand god reda på Rosenmüllers beskickning, och i sjelfva verket var förberedd på att så snart som möjligt emottaga meddelanden om resultatet. Min underrättelse om det af mig omnämnda förbehållet har jag från en af de två personer, som måst ega den mest autentiska kännedom derom. Jemför hvad som berättas om denna sak af Posthumus, Ur minnet och dagboken om mina samtida, elfte delen, Sthlm 1874, sid. 138, 139, der äfven telegrammet om de 22,000 uppgifves vara af Rosenmüller, hvarvid Posthumus särskildt tillägger: »mången inbillade sig: af Sohlman». Ännu en anmärkning. Elberling meddelar, att Rosenmüllers telegram innehöll tillägget, att kung Karl aflemnat ett »bindande skriftligt löfte». Detta tyckes mig redan i och för sig bort intyga för redaktionen af Fædrelandet, att löftet var »privat förtroligt» och icke ämnadt till offentliggörande. Det synes mig därför äfven mindre exakt, då Fædrelandet i sin förklaring dagen derpå, den 16, yttrar, att tidens korthet, innan bladet skulle läggas i pressen, icke tillät redaktionen skaffa sig »någon närmare upplysning» om depeschen. Rosenmüllers telegram var ju en kom-

konungen på Ulriksdals slott en hemlighetsfull sammankomst, i hvilken deltog: frih. De Geer, grefve Manderström, frih. Gripenstedt, norske statsministern Sibbern och den från Köpenhamn anlände grefve Hamilton. Allmänt har antagits, att Ulriksdalssammanskomsten betecknar en vändpunkt i Sveriges danska politik. I Köpenhamn trodde man sig inom kort pålitligt veta, att »i denna sammankomst bröts oåterkalleligen stafven öfver den skandinaviska alliansen.»¹ Detta skulle ha varit frih. Gripenstedts

mentar till Sohlmans. Antyder icke motsägelsen mellan denna förklaring och det verkliga saken, att man önskade genom det tryckta ordet binda det skriftliga löftet?

Tillägg. Sedan ofvanstående redan var skrifvet och uppsatt, erhöll jag kännedom om en till Ostgöta Correspondenten för den 21 sept. af G. Rosenmüller insänd uppsats benämnd: *Några upplysningar i anledning af Emil von Quantens afhandling i Dagens Krönika under rubriken: Konung Karl XV:s unionsförslag.* I denna uppsats yttrar Rosenmüller angående telegrammet om de 22,000: »Saken förhåller sig som följer. Både Sohlman och jag, som båda visste huru man väntade och längtade efter någon underrättelse om hjälp från Sveriges sida vore att förvänta komma, efter att hafva talat med konung Karl, öfverens om att sända Carl Ploug ett förtroligt telegram, som skulle affattas så, att man kunde förstå, att det ej borde offentliggöras. Det lydde: »22,000 kronor bjudas, köparen kommer sjelf för att avsluta affären», och skulle både mitt och Sohlmans namn stå derunder. Så var öfverenskommelsen mellan mig och Sohlman, då jag om aftonen gick från byrån. Men nu ser jag att Elberling i Danska Dagbladet upplyser, att det omtalade telegrammet blott var underskrifvet af Sohlman och lydde: »22,000 man komma og han selv». Denna upplysning har smärtsamt berört mig, ty jag kunde aldrig tro, att Sohlman bakom min rygg handlat utan mitt vetande och tillika brutit öfverenskommelsen oss emellan. Nu förstår jag mycket väl, att Ploug kunde frestas att sätta detta telegram främst i sin tidning, men jag tror ej, som von Quanten, att Carl Ploug gjorde detta för att lägga något band på konung Karl, ty dertill är Ploug för ädelsinnad».

Kursiveringen i citatet är af mig. Som Sohlman är död, kan man nu icke erhålla hans förklaring, som måhända skulle gifvit ytterligare upplysningar i denna, som det visar sig, ytterst invecklade sak. Ganska besynnerligt förefaller det mig, att Rosenmüller först nu, genom Elberlings inlägg, uppmärksammat att telegrammet i Fædrelandet icke egde den lydelse, hvarom han öfverenskom med Sohlman. Tillika är det en anmärkningsvärd underlåtenhet af Rosenmüller, att han ingenting nämner om det telegram, som — enligt Elberlings utsago — han själf afät samtidigt med det Sohlmanska. I hvarje fall kommer det sätt, hvarpå man genast begagnade sig af kung Karls till Rosenmüller afgifna »bindande skriftliga löfte» att stå för Fædrelandets egen räkning. Och detta sätt var ej ädelt. Hufvudomdömet i denna sak kan väl anses stadgadt.

¹ Vidar, Fremtiden, Politiske Betragtninger, Kbhvn 1866, sid. 42.

verk. Gripenstedt — berättas det vidare — förutsåg att Frankrike, England och Ryssland komme att lemna Danmark i sticket. Han ansåg, att Sverige icke hade andra intressen gent emot Danmark, än öfriga undertecknare af Londonprotokollet, som garanterade danska monarkiens integritet. Han framhöll, att man borde noga öfverväga om Sverige-Norge egde förmåga att utrusta och underhålla en armé på krigsfot, ty man kunde ju icke begära att den skulle underhållas af Danmark.¹ Gripenstedts framställningar afgingo med seger. Efter Ulriksdalssammankomsten fortsattes allinsunderhandlingarna med Danmark endast för syns skull, tills de alldeles afbrötos i dec. 1863.

Men så kan det omöjligt förhålla sig.

För det första fortsätter greve Manderström i sina skrivelser samma språk, som han förut fört under flera års tid. Den 28 sept. inrapporterar danska sändebudet i Wien, att hans svenska kollega erhållit från grefve Manderström en depesch, i hvilken tillkännagifves: »Så länge en förbunds-exekution inskränker sig till Holstein, kommer svenska regeringen att deri se endast en rent tysk tvistefråga; men skulle detta område öfverskridas, och Slesvig beröras deraf, bör det icke fördöljas, att hon i sådant fall måste erkänna hela Norden vara hotad och då se sig nödsakad att öfvergifva sin passiva hållning.»² Samtidigt, den 29 sept., inberättar danska sändebudet i Petersburg, att svenska ministern derstädes emottagit från grefve Manderström en depesch, i hvilken yttrades: »I öfverensstämmelse med sina föregående tillkännagifvanden, kommer Sverige att förbli

¹ Se Johan August Gripenstedt, en minnesteckning, IX, Göteborgs-Posten den 6 nov. 1874. Minnestecknarens yttranden om de eventuella svensk-norska hjälptruppernas underhåll i fält utvisar, att han ej egde kännedom om det danska allianstraktatsförslaget, i hvars 4:e paragraf säges: »H. M. Konungen af Danmark förbinder sig att transportera de svensk-norska trupper, som ställas till hans förfogande, från Kristiania, Göteborg, eller Malmö till Danmark samt senare, efter slutadt användande, tillbaka. Likaledes bär den danska statskassan utgifterna för de svensk-norska truppernas underhåll, sjukvård, foder åt hästarne, ammunition af krut och kulor samt fälttillägg till manskapets och officerarnes fredslöner.» Då det är otänkbart, att icke frih. Gripenstedt förskaffade sig fullständig kännedom om traktatförslagets innehåll, framgår här af tydligt opålitligheten i hela den lifliga skildring minnestecknaren (Paul Fritz Mengel) i Göteborgs-Posten lemnat af frih. Gripenstedts uppträdande i Ulriksdalssammankomsten.

² Danska riksrådets folketingsutskotts betänkande, aug 1864, II, bil. IV.

neutralt så länge det endast är fråga om Holstein och Lauenburg; men det kommer att öfverge sin passiva hållning, i fall de tyska trupperne rycka in i Slesvig.»¹ Samma språk, som grefve Manderström förde kort efter Ulriksdalssammankomsten, fortsatte han äfven senare. Den 16 nov., dagen efter Fredrik VII:s död, inberättar danska sändebudet i Stockholm till sin regering: »Under det samtal, som jag i dag hade med grefve Manderström, yttrade han till mig, att det plötsliga slag, som drabbat oss, ej skall från svenska regeringens sida föranleda någon afvikelse från den väg, som svenska regeringen beträdt med hänsyn till den allianstraktat, hvarom underhandlingar äro i gång.»² Härmed öfverensstämmer en samma dag till Hamilton i Köpenhamn från svenska kabinettet aflåten depesch, i hvilken Manderström skrifver: »Jag har i går emottagit norska regeringens utlåtande om allianstraktaten. De i detta afseende inledda underhandlingar komma att fullfölja deras naturliga gång, och från vår sida åtminstone skall ingenting blifva förändradt i våra tänkesätt och våra afsigter. Det torde emellertid blifva lämpligt att dröja något för att erfara hvilka åsigtarna från Danmarks sida äro.»³ Ännu den 27 nov. kunde konseljpresidenten Hall skrifva till danska sändebudet i Stockholm, att Hamilton medelat att, ehuru svenska kabinettet visserligen ansåge den nya vändningen i striden mellan Danmark och Tyskland — tvistefrågan om Kristian IX:s arfsrätt till Holstein och Slesvig — göra allianstraktaten mindre nödvändig, måhända äfven mindre gagnelig, det likväl vore fullkomligt villigt att »afsluta alliansen, ifall Danmark vidhölle att den medförde en bestämd fördel under nuvarande ställning.»⁴

Detta språk, som svensk-norska kabinettet förde såväl till de europeiska stormakterna som till Danmark, är af en beskafhet, att det icke kan ha egt rum endast för *skenets* skull. Att upprepadt säga, att Sverige-Norge skall öfvergifva sin passiva hållning så snart tyska trupper inrycka i Slesvig, att Sverige-Norge är fullkomligt villigt att avsluta alliansen,

¹ Anf. st. bil. V.

² Anf. st. bil. VIII.

³ Post- och Inrikes-Tidningar 9 apr. 1864.

⁴ Danska riksrådets folketingsutskotts betänkande, aug. 1864, II, bil. X.

om Danmark fortfarande yrkar derpå, o. m. d., utan att ens i det ögonblick då sådant yttras ha allvar dermed, vore så oerhördt lättsinnigt, att det är otänkbart af hvarje regering, som är det ringaste mån om sitt lands och sin egen värdighet och heder. Man må ej invända, att svenska kabinettet ju låtit efteråt förstå, att danska sändebudens i Wien och Petersburg rapporter angående de danska depescherna icke äro eller kunna vara med rätta förhållandet fullt öfverensstämmande,¹ eller att man ej kan fullt lita på de af Hall åberopade yttrandena af grefve Hamilton, när det sedermera visade sig, att Hamilton stod närmare Hall än grefve Mandenström i den famösa striden angående fullmakt för Hamilton att underteckna allianstraktaten. Ty för det första är det alldeles otroligt, att svenska sändebuden i Wien och Petersburg skulle ha meddelat sina danska kolleger någonting, som ej är med sanningen öfverensstämmande; och för det andra öfverensstämma deras uppgifter i hufvudsak, nämligen angående Sverige-Norges benägenhet att bistå Danmark, icke blott med det meddelande som dagen efter Fredrik VII:s död ingår från danska sändebudet i Stockholm, utan ock med de försäkringar, som grefve Manderström sjelf samma dag aflät till Hamilton i Köpenhamn. Reservationen mot de danska sändebudens i Wien och Petersburg rapporter måste således gälla icke deras sanningsenlighet, utan deras fullständighet, hvarigenom danska regeringens tolkning af deras innehåll blifvit ensidig. Hufvudsaken kvarstår dock: Sverige-Norges förklaringar, att det ämnar uppträda vid Danmarks sida i den väntade kampen om Slesvig. Ock lika litet nu som förr förutsättes såsom vilkor därför, att äfven andra makter må delta i striden för Danmark. Villkoren för Sverige-Norges uppträdande bero af Danmark sjelft.

Men icke nog med dessa förklaringar, som ej äro det ringaste tvetydiga. Sverige-Norge vidtager också en direkt åtgärd för traktatens afslutande. I sammansatt svenskt-norskt statsråd den 27 oktober 1863 framlägger utrikesstatsministern »förslag till instruktioner vid underhandlingen om en allianstraktat» med Danmark. Enligt det i detalj utarbetade förslaget skulle Hamilton bemyndigas tillförsäkra konungen af Danmark en svensk hjälpkår på 20,000 man

¹ Post- och Inrikes-Tidningar d. 22 sept. 1864.

»till försvaret af dess icke till tyska förbundet hörande landsdelar». Danmark skulle ega påkalla Sverige-Norges militära »bistånd så snart Tyska förbundet förklarar Danmark krig eller Förbundets trupper öfverskridit gränsen mellan hertigdömena Holstein och Slesvig». De svensk-norska trupperna skulle »få användas till försvaret af detta rike och hertigdömet Slesvig, men aldrig öfverföras denna gräns». Derjemte skulle till danska regeringen öfverlemnas en särskild deklaration af innehåll, att om Danmark toge initiativet till ett anfall mot Tyskland, vare sig till lands eller sjös, eller ock att krig mellan Danmark och Tyska förbundet skulle uppkomma af någon i traktaten icke förutsedd anledning, förbehåller sig Sverige-Norge att, utan hinder af ifrågavarande traktat, fritt besluta öfver den politik, deras regering i sådan händelse kan komma att följa». ¹ Ingen lär kunna antaga, att grefve Manderström utarbetat äfven dessa instruktioner och framlagt dem i svensk-norskt statsråd endast för syns skull. Gagnlösheten och löjligheten af ett sådant spegelfakeri, vare sig inom statsrådets fyra väggar eller utom dem, förneka hvarje möjlighet deraf.

Den allmänna åsigten, att sammankomsten på Ulriksdal bröt stafven öfver den skandinaviska alliansen, visar sig sålunda vara ett misstag. Tvärtom. Svensk-norska kabinettet hyser fortfarande samma afsigter som förut och vidtager till och med praktiska åtgärder att förverkliga sin unionella politik. Icke dess mindre framträder Ulriksdals-sammankomsten som en vändpunkt i alliansunderhandlingarna. Man spårar nämligen från henne en viss olikhet i ståndpunkt mellan svensk-norska och danska regeringarna, hvilken olikhet utvecklar sig till en bestämd oöfverensstämmelse, som slutligen leder till söndring och olycka. Men det är icke den svensk-norska regeringen, som ändrar sig. Det är den danska som afviker från den basis, med hvilken broderlandens regering gjorde sig solidarisk och som hon konsekvent intog, då alliansfrågan anknöts. Man har under intrycket af de olyckor, som stormat fram öfver Danmark, ej lagt märke dertill. Man har ock för den skull, när alliansen uteblef, gifvet ensamt Sverige skulden därför. I verkligheten förhåller det sig, såsom nu mig synes, ganska anorlunda.

¹ Post- och Inrikes-Tidningar den 9 apr. 1864.

Ett slags slitning framskymtar redan ur de anförda depescherna till Wien och Petersburg. Strax efter det Hall tillstått Hamilton förslaget till allianstraktat, spreds genom pressen ett rykte, att alliansen redan var fullbordad. Jemte det Manderström försäkrar, att Sverige-Norge ej skall passivt bevittna ett angrepp på Slesvig, visar han sig äfven angelägen om att förklara, att ryktet om alliansen är »förhastadt». En inblick i anledningen till alliansens uppskjutande får man dernäst genom en af danska sändebudet i Paris, greve Moltke-Hvitfeldt, den 7 oktober aflåten rapport angående svaren på tvänne af greve Manderström den 11 sept till engelska och franska kabinetten aflåtna depescher, hvarom Moltke underrättats genom svensk-norska sändebudet i Paris, baron Adelsvärd. Moltke skrifer: »Enligt hr Adelsvärds åsigt, skulle den franska depeschen vara gunstigare för det stockholmska än för det köpenhamnska kabinettets politik, för så vidt som den gillar den hållning som det förstnämnda kabinettet intagit i frågan, och förkastar tanken på att från dansk sida göres väpnadt motstånd mot en förbundsexekution i Holstein. För öfrigt tyder min kollega de af hr Drouyn de Lhuys¹ använda uttrycken på ett sätt som skulle ur dem klart framgå, att Danmark, Sverige och Norge kunna göra säker räkning på Frankrikes hjälp och bistånd, i fall de tyska trupperne gå öfver Eidern.»² Häraf framgår, att Frankrike betraktade Sveriges, Norges och Danmarks intressen som solidariska så snart det gälde ett angrepp på Slesvig, men att Sverige-Norge icke ville, såsom Danmark, anse en förbundsexekution i Holstein som krigsorsak, och att Frankrike gillade denna uppfattning. Utom på grund af dessa upplysningar, är Moltkes depesch märklig derigenom, att den tyckes vara ett af hufvudupplagen för de fitiga anklagelser för hemliga beräkningar som både antiskandinaver och skandinaver utslungade mot Sverige. Moltke skrifer nämligen: »Då hr Adelsvärd meddelade ministern sitt kabinetts depesch, bemödade han sig, efter hvad han sjelf har sagt mig, och — såsom jag måste förmoda — på sin regerings befallning särskildt att betaga hr Drouyn de Lhuys hvarje tanke på, att man skulle kunna

¹ Franska utrikesministern.

² Danska riksrådets folketingsutskotts betänkande, aug. 1864, II, bil. VI.

tillräkna de Förenade rikenas politik egennyttiga afsigter.» I danska riksrådsutskottets betänkande yttras med anledning häraf: »Det synes, att hos Drouyn de Lhuys uppstått tanken på, att man skulle kunna förutsätta egennyttiga afsigter hos den svensk-norska regeringen». ¹ Men någon antydning derom fins alls icke i Moltkes bref. Tvärtom gillade ju, såsom Moltke sjelf meddelar, franska regeringen rätt eftertryckligt Sveriges politik. Den napoleonska regeringen, som nyss med Frankrike införlifvat Nizza och Savoyen och som utsträckte sina tentakler mot Belgien, var ej heller rätta sededomaren öfver andra staters »egennyttiga afsigter». Anklagelsen mot Sverige-Norge måste således ha kommit från ett helt annat håll. Ännu långt senare rådde Frankrike Sverige att ej »förhasta sig» med alliansens avslutande. ²

Den nu påpekade öfverensstämmelsen framträder i bestämd form genom greve Manderströms förslag till instruktioner d. 27 oktober, jemfördt med Halls förslag till allianstraktat den 23 augusti. I det senare läses, § 2: »Hans Majestät konungen af Danmark kan reklamera den i § 1 omhandlade hjälpen så snart fara är å färde för angrepp på nämnda delar af den danska monarkien (dess icke till Tyska förbundet hörande länder och provinser), och som en sådan fara skall anses ockupationen af de till Tyska förbundet hörande hertigdömena, i synnerhet Holstein.» I Manderströms instruktioner säges, att Danmark skulle ega påkalla Sveriges hjälp då »Tyska förbundet förklarar Danmark krig eller Förbundets trupper öfverskridit gränsen mellan hertigdömena Holstein och Slesvig», men att de svenska trupperne finge »aldrig öfverföras denna gräns». Det

¹ Anf. st. sid. 5.

² Den 16 nov. skriver danska sändebudet i Stockholm till sin regering: »Jag vet, hvad traktaten beträffar, att kungen yttrade i förgår till en af mina kolleger, att inom kort instruktioner skulle afgå för att sätta greve Hamilton i stånd att skrida till traktatens undertecknande; det är mig äfven bekant, att min franska kollega råder till att icke förhasta sig med något i detta afseende.» Se danska riksrådets folketingsutskotts betänkande aug. 1864, II, bilagan VIII. Jemför härmed hvad C. Rosenberg i brevet d. 23 februari (bil. 4) berättar franska sändebudet i Stockholm, Fournier, hafva yttrat: »Tvinga eder icke på Danmark, utan vänta tills Danmark af förhållandena blir nödsakadt att vända sig till Sverige, att kasta sig i dess armar, på det att ett verkligt Skandinavien må kunna uppstå.»

är, som man finner, alldeles motsatta föreskrifter, och Holstein är de afvikande meningarnas anledning och föremål.

Det skulle nu tyckas, att Sverige-Norge kunnat öfverlemna åt Danmark att allena, om det så behagade, redan i Holstein kämpa mot tyskarne, och att för egen del erbjuda sig att deltaga endast i försvaret af Slesvig och det egentliga Danmark. Att likväl en sådan öfverenskommelse ej bragtes till stånd, angifver att med frågan om Holsteins ockupation som krigsorsak förenade sig andra, viktigare meningskiljaktigheter.

Att så var fallet framgår af två märkliga depescher, dem Manderström på en och samma dag, d. 5 okt., aflåter till svensk-norska sändebudet i Köpenhamn. I den ena, n:r 100,¹ hemställer Manderström, om det egentligen vore gagneligt att avsluta en allianstraktat. Skulle Tyskland försöka ett infall i Slesvig, »tro vi oss kunna med tillförsigt försäkra, att Danmark med fullkomlig trygghet skulle kunna förlita sig på aktivt understöd från mer än en makt, och för vår del — ehvad en traktat blifvit ingången eller ej — tveka vi icke att på det bestämdaste förklara, att, i händelse af ett anfall från Tyskland på Slesvig, vi fortfarande hysa samma benägenhet som hittills, att efter måttet af våra krafter och de tillgångar, hvaröfver vi kunna förfoga, erbjuda Danmark den hjälp det af oss kunde påkalla.» Det är fortfarande fråga om *Slesvig*, om *aktivt* understöd till dess skydd, men tillika visar sig en tendens till handlingsfrihet gent öfver danska regeringen. Hamilton uppmans ock fästa konseljpresidentens uppmärksamhet på »den uteslutande defensiva karaktär, som, i hvilket fall som helst, vi ämna gifva åt våra förbindelser; äfvensom på deras inskränkning till nu förevarande fall, härledande sig från H. M. Konungens af Danmark vägran att återkalla patentet af d. 30 sisl. mars.» »Det förefins», tillägges det, »alltid för hvarje stat en stor svårighet att göra sig solidariskt ansvarig för alla de mått och steg, hvilka en annan stat har kunnat vidtaga, eller kan komma att vidtaga, och hvilka kunna vara af egenskap att helt och hållet förändra ställningen.» I den andra depeschen, n:o 101² använder grefve Manderström ett nästan uppbragt språk. »Jag kan icke för Tit. förtiga»,

¹ Se Post. och Inrikes-Tidningar den 20 sept. 1864.

² Se Post. och Inrikes-Tidningar den 1 sept. 1864.

begynner han, »att, jag blifvit ganska förundrad, då jag
 erfor att kongl. danska regeringen understält riksrådet ett
 förslag till en ny grundlag för Danmarks och Slesvigs ge-
 mensamma angelägenheter». Han medgifver, att den före-
 slagna författningen i och för sig icke innebär »några ome-
 delbara förändringar af öfvervägande vigt.» Men tidpunk-
 ten, då den framlagts, samt ett »yttrande i det kongl. bud-
 skapet» betecknas så mycket mer betänkliga. Då det i
 budskapet sagts, att man åt den nya författningen ville gifva
 en sådan styrka, att hon i framtiden må kunna uppbära
 rikets hela konstitutionella utveckling, kan detta ganska
 lätt »väcka farhågor om en uppgjord plan att framdeles
 afskaffa såväl danska riksdagen som Slesvigs provinsial-
 ständer, för att åt riksrådet uppdraga hela representatio-
 nen af dessa begge delar af den danska monarkien. I och
 med detsamma vore inkorporationen fullbordad. Det är
 icke från vår sida, som något motstånd mot grundsatsen
 af ett sådant steg skulle ega rum; men vi äro angelägna att
 konstatera, att vi aldrig gifvit något råd i denna syftning.»
 »Häraf bevisas» tillägger Manderström äfven här, »ytterligare
 svårigheten att fastställa en solidaritet i grundsatser och
 intressen med en makt, som från ena stunden till den an-
 dra kan förrycka ställningen, och sålunda frambringa en
 helt annan, än den som med vår kännedom och vårt bifall
 var bestående.» Den förra af dessa depescher, egde Hamil-
 ton uppläsa för konseljpresidenten Hall, men icke den se-
 nare, endast tillkännagifva det intryck som danska rege-
 ringens åtgärd åstadkommit. Härigenom erhö dock dan-
 ska regeringen kännedom om depeschens hufvudinnehåll.
 Det är för den skull ej rättvist att, såsom på sin tid skedde,
 beteckna dubbeldepeschen d. 5 okt. som en moralisk-politisk
 dubbelhet af grefve Manderström. Ty ehuru till större
 del af olika innehåll, fullständiga likväl de båda de-
 pescherna hvarandra och sammanlöpa i sjelfva klämman:
 den mot danska regeringen riktade förebråelsen för opålit-
 lighet i hållning och aftal. Som Manderströms harm tyc-
 kes riktad äfven mot grefve Hamilton, hvilken ej i tid var-
 skott honom, är den senare depeschen derjemte att anses
 som en husaga åt Hamilton, och ej heller därför egnad
 att uppläsas för andra.

Emellertid förefalla Manderströms förebråelser mot det
 Hallska kabinettet ganska befogade. Den danska regeringens till-

vägagående emot den, på hvilken hon redan stälde anspråk såsom sin bundsförvandt, var utan tvifvel inkorrekt. Förut hade hon knappast tagit minsta steg, utan att på förhand inhemta den svenska regeringens råd och bifall. Nu beslöt hon en vigtig åtgärd, utan att knappast ens underrätta svenska regeringen derom.¹ Den senare hade dock nyss stått henne bi i ett afgörande ögonblick. Det gälde att afgifva det afvisande svaret på Tyska förbundets fordran om Marspatentets återtagande. Hall skref då, d. 8 aug., i en till grefve Hamilton ställd not, i hvilken han inneslöt utkastet till detta svar: »Jag har ständigt hyst en liflig önskan om att i vår strid med Tyskland uppträda på ett sådant sätt, att jag kunde göra mig räkning på Eder regerings sympati och bifall. Men under närvarande omständigheter anser jag det rent af som en pligt att på förhand förvissa mig om att det icke blott med hänsyn till det väsendtliga, utan äfven hvad angår formen, råder den fullständigaste öfverensstämmelse om hvarje steg, som vi komma att taga. Jag tillåter mig därför, Herr Grefve, anmoda Eder om att visa mig den välviljan att öfverlemnna detta utkast till H. Exc. Grefve Manderström och bedja

¹ Ej förr än d. 28 sept., dagen innan författningsförslaget framlades i riksrådet, fick svenska kabinettet, på telegrafisk väg, underrättelse derom. A. H. E. Fich, Geheimeraad Hall og Krigen, en aktmæssig Fremstilling, Kbhvn 1866, yttrar sid. 13: »Det är oss bekant, att Hall beträffande författningsförslaget icke rådfrågade sig med svenska regeringen.» Och sid. 14 »Förslaget blef sändt till danske chargé d'affaires i Stockholm utan officiellt åläggande att meddela det åt grefve Manderström, så att denne erhöill kännedom derom på *icke officiel* väg.»

I danska riksrådets folketingsutskotts betänkande om »Forhandlingerne med Sverig-Norge om et Forsvarsförbund» omnämnas alls icke depescherna af d. 5 oktober. Hade utskottet erhållit kännedom om deras tillvara, skulle det säkert icke på sätt som skett uttalat sig om svensk-norska regeringens förhållande till Novemberförfattningen (så kallad emedan hon antogs och stadfästes i November). I öfverensstämmelse med riksrådsutskottets yttranden läto vid tiden, då författningen skulle afgöras, personer, hvilka stodo danska regeringen nära, förstå, att författningens antagande icke medförde några hinder för alliansens avslutande. (Se bl. a. Vidar, Fremtiden, Politiske Betragtninger, Kbhvn 1866, sid. 46). Men redan långt innan depescherna af d. 5 oktober offentliggjordes, och innan riksrådsutskottet afgaf sitt betänkande, meddelade en officiös insändare i Post- och Inrikes-Tidningar d. 18 dec. 1863: »— — minst skulle vårt kabinett, om det blifvit tillfrågadt, hvilket icke lärer skett, hafva tillstyrkt danska regeringen ett så djerft steg under en så kritisk tidpunkt som den då detta grundlagsförslag af konung Fredrik VII:s regering framlades.» Det förefaller besynnerligt, att danska riksrådsutskottet alls icke lagt märke till detta uttalande.

honom att vidfoga sina anmärkningar.» Det skedde så. »Detta utkast är», säger danska riksrådsutskottet »på några efter den svenska utrikesministerns önskan gjorda ändringar när, likalydande med det till Förbundet aflåtna svar, som är dateradt d. 27 aug. 1863.»¹ Det svensk-norska kabinettet hade alltså gjort sig, både i sak och form, solidariskt med det danska. Deraf följde nu visserligen, att Danmark kunde med rätta betrakta Sverige och Norge såsom sina medkämpar i det förestående kriget med Tyskland. Men deraf följde äfven, att grannlagenhet och plikt bjödo danska regeringen att ej taga något vidare steg, som kunde utöfva något inflytande på Danmarks ställning till Tyskland, utan att derom i förväg komma öfverens med den svensk-norska. Ett annat handlingsätt måste ställa Sverige-Norge i det obehagliga valet att antingen uppkallas till kamp i en ställning, som det sjelft icke gillade, eller att draga sig tillbaka från en allians, hvarom redan ryktet allarmerat Europa, utan att, af ridderlighet mot det af öfvermakten hotade Danmark, ens kunna öppet angifva rätta orsakerna dertill.

Det »yttrande i det kongl. budskapet», som åsyftas i Oktoberdepeschen n:r 101, träffade en mycket ömtålig punkt i det svensk-norska kabinettets politik. Manderström hade ifrigt förordat Holsteins utsöndring. Han hade tagit för alldeles gifvet att, sedan sålunda helstaten blifvit upphäfd, den gemensamhet, som återstode mellan Slesvig och Konungariket, skulle fortfarande ega sitt organ i det redan bestående riksrådet, från hvilket Holsteins och Lauenburgs representanter aflägsnats. Han erkände att detta stred mot de s. k. öfverenskommelserna åren 1851-1852, hvilka grundade sig på det af Österrike och Preussen uppställda förbehållet, att »Konungariket och Slesvig ej måtte förbindas genom något konstitutionellt band som ej tillika omfattar Holstein.»² Han förutsåg, att denna reorganisation

¹ Beretning fra det af Rigsraadets Folketing nedsatte Udvalg, II, aug. 1864, sid. 4.

² Sedan Danmark 1848-1850 med kraft och lycka kufvat det slesvig-holsteinska upproret och fått sin gamla historiska rätt till Slesvig erkänd af Tyskland, begick det en stor oförsigtighet. Det lät österrikiska trupper pacificera Holstein, emedan detta hertigdöme var tyskt förbundsland. När sedan Danmark begärde Holsteins utrymning, gjorde Österrike svårigheter

komme att framkalla Tysklands motstånd. Men han antog, att alla de opartiska europeiska kabinetten skulle inse och erkänna rättmätigheten och nödvändigheten af dessa åtgärder. Han skref i en af sina depescher: »För en hvar, som egnat en grundlig och opartisk uppmärksamhet åt denna frågas utveckling, måste det synas ådagalagdt, att alla de försök, som af danska regeringen blifvit gjorda i andamål att, på basis af de utaf samma regering år 1852 afgifna förklaringar, åstadkomma en för monarkiens alla delar gemensam konstitution, strandat emot de utifrån understödda hertigdömenas motsträfvighet, och att det för danska regeringen icke återstår annat än att bereda dessa hertigdömen en ställning, som, jemte det den skyddar deras rättigheter och upprätthåller deras egenskap såsom medlemmar af Tyska förbundet, tillika tillåter de under Hans Danska Majestäts spira förenade länder, som icke utgöra en del af detta Förbund, att lefva ett sjelfständigt lif, utan att se sig blottställda för ingrepp och för Tysklands inblandning i monarkiens inre angelägenheter, oförenliga med dess fortsatta tillvaro såsom oberoende stat.»¹ En annan gång anmärker han: »det faller af sig sjelf, att hertigdömet Slesvig för hvars afsöndring icke samma skäl gälla (som för Holstein och Luxenburg), med konungariket komme i en närmare förening än Holstein;» att tvifvelsutän, vid afskaffandet af den dittills gemensamma konstitutionen, röster komme att höjas mot hvarje fortsatt tillvaro af en församling (riksrådet), den mången »anser som ett öfverflödigt drifhjul, som kunde aldeles borttagas och hvars förrättningar i stället kunde öfverflyttas på konungariets och Sles-

och uppstälde sitt bekanta förbehåll, hvilket Danmark nödgades antaga för att återfå Holstein, Danska regeringen förklarade sig vilja »på laglig och författningsenlig väg» åstadkomma samtliga danska statsdelarnes »organiska och likställiga författningsmässiga förening till en samlad monarki» (depescherne] d. 6 dec. 1851 till kabinetten i Berlin och Wien, bil. n:o 2) samt upprätthålla denna monarki såsom ett »välordnadt helt, att börja med genom de gemensamma angelägenheternas förvaltning medels gemensamma autoriteter, och dernäst genom en för de gemensamma angelägenheternas behandling gemensam författning (kungörelsen den 28 jan. 1852, delgifven stormakterna i depescher d. 29 samma månad). Först sedan dessa förklaringar blifvit gjorda, afmarscherade östterrikarne ur Holstein. Danmark hade råkat i ett bakhåll, från hvilket vägen gick till 1864 års krig.

¹ Depesch till svensk-norska sändebudet i London d. 29 mars 1861.

vigs särskilda lagstiftande församlingar», men att, utom det att ett sådant sönderstyckande af den lagstiftande makten, när det rörde för Konungariket och hertigdömet gemensamma ärenden, utan tvifvel komme att försvåra frågornas lösning, skulle »riksrådets indragning icke blott vara en i Danmark ytterst impopulär åtgärd, utan äfven diametralt korsa de önsknings, som på senare tiden kraftigt nog uttalats för en innerligare förening Konungariket och Slesvig emellan». Hvarefter han tillägger: »Svårt är det också att antaga, det danska regeringen någonsin skulle kunna af fri vilja samtycka till undertryckandet af en institution sådan som denna.»¹ Men vid alla dessa så bestämda uttalanden gör ständigt Manderström äfven å sin sida ett förbehåll, åt hvilket han ger en så kraftig betoning, att det nästan ser ut som ville han derigenom afleda uppmärksamheten från det ursprungliga förbehållet och få världen tro, att *hans* villkor är sjelfva hufvudsaken. »Ett råd», skrifer han, »hvertill danska regeringens heder bjuder henne att lyssna och som hon i handling ovilkorligen måste följa, så vida hon för uppgörelsen af tvistigheterna med Tyskland vill påräkna de för henne vänskapliga makters bistånd, är framför andra det att icke med Konungariket inkorporera Slesvig»;² samt: »Slesvigs provinsiella autonomi synes tillräckligt betryggad genom vidmakthållandet af hertigdömet särskilda riksdag».³ I oktoberdespeschen n:r 101 vänder han sig i denna punkt direkt mot danska kabinettet, tilläggande: »Hvilken än den tydning må vara, som man vill gifva åt de förbindelser, hvilka Danmark iklädde sig år 1852, finnes likväl en punkt med afseende hvarå de äro

¹ Memorandum rörande danska monarkiens ombildning, maj 1861.

² Anf. st. Man har tillskrifvit engelska utrikesministern lord John Russell »upppfinningen» af det vid behandlingen af de danska angelägenheterna under förra hälften af 1860-talet så ofta förekommande bevingade ordet »hedersförpligtelser», *bounds of honour* (se Julian Klaczko, Europa, Polen og Danmark, 1863-64, öfversatt från *Revue des deux Mondes*, Kbhvn 1866). Men som lord Russells »bounds of honour» icke framträder förr än i hans beryktade Gothadespesch d. 24 sept. 1862, finner man af ofvanstående citat ur grefve Manderströms Memorandum i maj 1861, att eganderätten till ifrågavarande »upppfinning» i sjelfva verket tillkommer den sist nämde. Lord Russell har endast upptagit och koncentrerat den i och för sig pregnanta Manderströmska frasen.

³ Anf. st.

alltför tydligt och klart uttryckta för att gifva anledning till tvist, och detta är just den punkt, som rör förbindelsen att icke inkorporera Slesvig. Med afseende härå äro de af Danmark gifna försäkningar fullt bestämda — åtminstone hafva vi alltid så ansett dem, och häraf följer naturligtvis, att vi aldrig kunnat gifva Danmark det råd att afskudda dem.»

Men det var icke mot »grundsatsen af ett sådant steg», anmärker dervid Manderström, som han opponerar sig. Lika klart det för hela världen var, att Tysklands måhnet om att Holstein skulle omfattas af hvarje konstitutionelt band, som förenade Slesvig och Konungariket, icke härflöt af någon ömhet om konstitutionalismen, utan från beräkningen att Holstein derigenom skulle få tillfälle att å nyo haka sig fast vid Slesvig, så att detta slutligen skulle följa med till Tyskland, lika tydligt var det å andra sidan, att Danmarks återhållsamhet från att inkorporera Slesvig härflöt endast från opportunitetsskäl. Så snart Tyskland måst afstå från sina fordringar att inblanda sig i Danmarks författningsangelägenheter, skulle naturligen Slesvigs inkorporation följa såsom sjelfva inseglet på Danmarks seger. Danska regeringen uppfattade också mycket klart båda dessa sidor af saken. Konseljpresidenten Hall framhöll med stor kraft, att den föreslagna nya författningen faktiskt icke innebure en inkorporation af Slesvig. I sin hemställan om förslagets framläggande för riksrådet yttrade han: »Hvarje sådant påstående skulle så långt ifrån finna hemul i hvad som i verkligheten ligger i de författningsförändringar som påtänkas, att det icke torde bli svårt för oss att tillintetgöra hvarje försök å Förbundets sida att på denna väg närma sig sitt mål. Ty skilnaden mellan särskildt och gemensamt forfar att förbli den samma som hittills. Hertigdömet Slesvig behåller sin särskilda ministèr och öfriga administration, sina egna domstolar och sin rättsförfattning, samt slutligen, och detta är hufvudpunkten, sin särskilda representation för sina provinsiella intressen. Så länge dessa egendomligheter bestå, har intet steg tagits, som kan uttydas som en inkorporation.»¹ Detta öfverensstämd fullkomligt med Manderströms egen definition: »Slesvigs

¹Se A. H. E. Fich, Geheimeraad Hall og Krigen, en aktmessig Fremstilling, Kbhvn 1668, sid 11.

provinsiella autonomi synes tillräckligt betryggad genom vidmakthållandet af hertigdömet's särskilda riksdag.» Men å andra sidan hade Hall äfven låtit förstå, att den föreslagna nya författningen vore ämnad att i *framtiden* uppbära rikets hela konstitutionella utveckling, och detta åsyftade ganska tydligt en inkorporation.¹ Men det var just detta på förhand gjorda öppna tillkännagifvande som Manderström ansåg såsom politiskt oklokt. Och så vidt sjelfva författningsförslaget gaf anledning till en sådan tolkning, ansåg han hela författningen framkommen i otid. Manderström hade velat, att Tyskland skulle bringas att vara den af de tu motståndarne, som först öppet blottade sig. Han beräknade, att Danmark då skulle afgjort få den europeiska diplomaten på sin sida. Hall åter tyckes med flit ha velat locka Tyskland till ett formligt angrepp på Slesvig, viss om, å sin sida, att det då skulle »möta den europeiska intervention, som det hittills lyckats utestänga».² Det lärer väl ej kunna nekas, att Manderströms plan var den försigtigare och klokare, och det var för den skull ej att undra på, att det förtröt Manderström, då Hall, honom alldeles oätspod, »förryckte» den ställning som bestod med hans »känedom och bifall».

Men oaktadt det svensk-norska kabinettet sålunda egde skäl att vara missnöjdt med det danska, synes Novemberförfattningen ej kunna vara egentliga orsaken, hvarför det slutligen drog sig tillbaka. Faktiskt var ju den ställning, Danmark intog genom Novemberförfattningen, endast en konsekvens af patentet d. 30 mars, med hvilket svensk-norska kabinettet gjort sig solidariskt. Manderström tänkte sig den redan bestående riksrådsinstitutionen såsom tills vidare gemensam för Konungariket och Slesvig. Novemberförfatt-

¹ I sin hemställan d. 18 nov. om författningsförslagets stadfästelse yttrade Hall till yttermera visso följande: »Ministären har tillika knutit vid det nya riksrådet det hoppet, att det skall efterhand mer eller mindre fullständigt absorbera de särskilda representationerna, och ehuruval detta är ett aflägsset hopp, som endast framtiden och gynsamma omständigheter kunna förverkliga, utgör den allmänna anslutning, som förslaget i allmänhet och denna tanke isynnerhet hafva vunnit, oss en ny borgen för att vårt hopp i hvarje händelse ej skall komma att stranda på befolkningens bristande tillmötesgående.» Anf. st. sid. 17.

² Anf. st. sid. 12. Den 1 okt. beslöt Tyskland förbundsexekution i Holstein och Lauenburg, hvilket beslut förnyades d. 28 dec. med anledning af Novemberförfattningen.

ningen endast reorganiserade det gamla riksrådets val-
sätt och sammansättning. I hvardera fallet erhöles Slesvig
och Konungariket en gemensam författning, som icke ut-
sträcktes äfven till Holstein. I denna omständighet låg
sjelfva uppslaget till den förnyade kampen med Tysk-
land. Den stormlöpfung, som sedan egde rum mot No-
vemberförfattningen, var, såsom händelsernas utveckling snart
visade, blott en episod i den sammansatta angreppsrörelse,
hvarmed Tyskland omslingrade Danmark. När Tyskland
fordrade Novemberförfattningens upphäfvande, erbjöd sig
Danmark återtaga Marspatentet. När detta egt rum,¹
kräfdes Tyskland Novemberförfattningens undanrödjande inom
två dagars förlopp,² hvilket ej kunnat ske på författnings-
enligt sätt. Hade danska regeringen beslutit sig för en
statskupp, återstode arfrättsfrågan i hertigdömena.³ Om
Danmark, sedan Österrike och Preussen derjemte beslutit
att taga Slesvig i pant,⁴ satte sig till motvärn, så in-
trädde »krigets rätt», som upphäfver alla rättsförhållanden,

¹ Den 4 dec. 1863.

² I en preussisk-österrikisk not, som d. 16 jan. 1864 af en fält-
jägare öfverbringades till danska regeringen.

³ Den 8 maj 1852 var den europeiska Olympen, stormakterna och
deras medintresserade, församlad i London för att begåfva Danmark med en
tronföljare, genom hvilken »danska monarkien i hela dess territoriela om-
fång skulle varda för framtiden försäkrad». Den begick vid detta tillfälle
allddeles samma fel som den antika Olympens gudar, då de firade konung
Pelevs bröllop med hafsgudinnan Tetis. De sistnämde hade glömt att in-
bjuda Eris, tvedrägtens gudinna, och detta vardt orsaken till Trojas under-
gång. Londontraktatens tillskyndare glömde att lemna protokollet till un-
derskrift åt Tyska förbundet, och denna trätgiriga, numera aflidna dam
gaf sig ingen lefvande ro, innan hon förmått Preussen och Österrike att
skilja sig från sina medundertecknare och förneka sina egna underskrifter.
Detta tyckes ju vara en komplett omöjlighet, enär de sjelfva voro Förbun-
dets främsta medlemmar. Men det gick dock för sig, emedan tyskarne
äro ett filosofiskt skoladt folk, som förstär att göra skarpa distinktioner.
Hvad Preussen och Österrike beslutit i egenskap af europeiska stormakter,
kunde de underkänna i egenskap af medlemmar i Tyska förbundet.
Den 16 nov., dagen efter Fredrik VII:s död, skref National-Zeitung i Ber-
lin: »Preussen och Österrike hafva undertecknat Londontraktaten endast (!)
som europeiska stormakter, och Tyskland har derigenom icke åtagit sig
någon (!) förpliktelse. — Af det Tyska förbundet vänta vi, att det icke
skall erkänna Danmarks nuvarande konung som Schleswig-Holsteins hertig.»
I denna åsigt, som var Tyska förbundets, instämde de europeiska stormak-
terna Preussen och Österrike. Detta är tvifvelsutant ett af de märkvärdig-
aste bladen i vår samtids historia.

⁴ Den 14 jan. 1864.

foregående traktater och öfverenskommelser.¹ Och läte åter Danmark motståndslöst besätta Slesvig, återstode likväl ännu Tysklands förbehåll om arfsrättsfrågans framtida afgörande. Hela denna hopning af sak, reducerade sig till ett antingen — eller: *antingen* Slesvig-Holstein i personalunion med Danmark, *eller* Schleswig-Holstein fullständigt förenadt med Tyskland. I och för sig var det alldeles likgiltigt, hvilken af sina föregifna tvisteanledningar Tyskland fullföljde för tillfället. De hade alla ett och samma mål: att från Danmark rycka Slesvig. Men detta hade Sverige-Norge uttryckligen tillkännagifvit strida mot sina välförstådda intressen. Det svensk-norska kabinettet hade förklarat Slesvig som en del af det gemensamma Norden, för hvars sjelfständighet och nationella enhet det ville kämpa med vapen i hand. Det egde icke längre något val, oakadt Danmark begått den oförsigtigheten, att kort före sammandrabbningen intaga en svagare position. Också finner man, att det svensk-norska kabinettet ännu efter den 5 okt. går i författning om att sluta sig till Danmark,² och att det fram emot slutet af november, alltså efter Fredrik VII:s död och sedan Kristian IX stadfast den nya författningen (d. 18 nov.), fortfarande visar sig villigt att avsluta alliansen.³ Det förefaller derföre som en motsägelse då Manderström i depeschen n:r 100 den 5 okt. inskränker alliansanledningen till Danmarks vägran att återtaga patentet af d. 30 mars. Ty sedan Novemberförfattningen bekräftat Holsteins utsöndring, tyckes det temmeligen likgiltigt, om Marspatentet vidare existerar eller ej. Också har man sagt, att svensk-norska kabinettet i sjelfva verket drog sig tillbaka redan d. 5 oktober, emedan

¹ Hos Julian Klaczko läses, att lord John Russel i början af jan. 1864 ängsligt sporde preussiske premierministern v. Bismarck hvad skulle hända, ifall Danmark gjorde motstånd. Svaret blef: »Ah, om det gör motstånd? Det vore en stor olycka, ty det vore det samma som krig, och kriget kunde lätt ändra Preussens och Österrikes välvilliga afsigter.» Hvilka dessa *välvilliga* afsigter voro, erfares af en depesch, som Bismarck d. 19 jan. aflät till de tyska småstaterna och i hvilken det heter: En personalunion mellan Danmark och Slesvig-Holstein »är en af de kombinationer, som främst komma att tagas i betraktande».

² Instruktionerna åt grefve Hamilton d. 27 okt.

³ Depesch till svensk-norska sändebudet i Köpenhamn d. 16 nov.; dep. till konseljpresidenten Hall från danska sändebudet i Stockholm d. 16 nov.; dep. till danska sänd. i Stockh. fr. konseljpr. Hall d. 27 nov.

det var tydligt att danska regeringen ämnade försätta Marspatentet ur kraft, och att i följd deraf den fortsatta konflikten med Tyskland komme att knyta sig vid Novemberförfattningen.¹ Den rätta orsaken till Sverige-Norges tillbakaträdande insveper sig, tyckes det, mer och mer i en hemlighetsfull slöja. Manderström, hvars språk är så egenomligt skarpt och bestämdt, invecklar sig, ju längre det lider, i den ena motsägelsen efter den andra. Än betviflar han att avslutandet af en allianstraktat blefve för Danmark sjelft nyttigt, än menar han att blotta ryktet om allianstraktaten varit Danmark till gagn. Då efter Fredrik VII:s död arfsrättsspörsmålet blifvit rest, skrifer han att Sveriges ställning ej mera vore den samma som förut, att Sverige visserligen vore förpliktadt upprätthålla Londontraktaten, men af samma rättsgrunder som de öfriga medundertecknarne, från hvilka det icke ville skilja sig. Förut betonade grefve Manderström, att hvarje angrepp på Slesvig berörde närmare oss än hvarje annan tredje makt.² Och när han slutligen offentligen yttrar, d. 24 nov. på Riddarhuset, att i Sveriges förhållande till Danmark fins intet att förneka, intet att dölja, emedan det ligger öppet för en hvar, som behagar taga kännedom derom, tycker man sig nästan vara midt inne i den bekanta leken, då man skall uppleta ett väl undandoldt föremål under växande och aftagande toner. Man hör den tilltagande klangen, men föremålet ser man ej.

Likväl har grefve Manderström icke sagt annat än ärenna sanningen. Svensk-norska kabinettets politik ligger verkligen i öppen dag för den, som vill taga kännedom derom. Den hemlighetsfulla slöja af andanflykter och mot-

¹ Vidar, Fremtiden, Politiske Betragtninger, Kbhvn 1866, yttrar sid. 47: »Först d. 5 oktober lofvade man Danmark hjälp, men väl att märka, endast till försvar för patentet af d. 30 mars, hvilket danska regeringen — såsom grefve Manderström då visste — beslutit att taga tillbaka, så snart den gemensamma grundlagen blifvit antagen.» Och i en not tillägger Vidar: »Han kunde veta detta, emedan dåvarande inrikesministern Lehmann tydligt nog sagt det i riksrådet d. 3 oktober.» A. H. E. Fich, Omrids af den dansk-tydske Strids Historie, Kbhvn 1866, yttrar sid. 57: »Vi kunna således icke i någon mån finna annat än att grefve Manderström alldeles otvetydigt (genom Oktoberdepescherna) gifvit danska regeringen tillkänna, att Novemberförfattningen komme att tillintetgöra alliansen.»

² Depesch till svensk-norska sändebudet i Köpenhamn d. 5 okt., nr 100; dep. t. sv. sänd. i Köp. d. 2 dec.; dep. till konseljpresidenten Hall från danska sänd. i Stockholm d. 24 nov.; dep. till danska sänd. i Stockh. från konseljpr. Hall d. 27 nov.

sägelser, som tyckes hvila deröfver, är endast skenbar. Detta måste strax erkännas, då det visar sig att den olycksdiga Novemberförfattningen hade ett *tredje* mål: att varda den *gemensamma författningen* för den danska *monarkiens alla landsdelar*; med andra ord, att Hallska kabinettet hade för afsigt att åter upprätta den *danska helstaten*, som bragt Danmark så många vedervärdigheter, lidanden och faror. Ja, så otroligt det låter, så visst är det likväl att de års-långa, invecklade underhandlingarna, Marspatentet, alliansen — allt skulle sist och slutligen vara omvägar till detta politiska vidunder, som härstammade från åren 1851—1852. Endast en omställning skulle ega rum. Då var det Tyskland, som ännade genom den gemensamma författningen råda icke blott öfver Slesvig, utan, i andra hand, äfven öfver Danmark. Nu var det Danmark, som, efter att den europeiska intervention, som Hall önskade framkalla, öfverlemnade Slesvig åt Danmark, ännade genom den gemensamma författningen råda öfver Holstein.

En fullkomligt klar inblick i denna plan får man af det märkvärdiga aktstycke, hvarmed konseljpresidenten Hall d. 18 nov. hemställer till konung Kristian IX om stadfästelse å det i riksrådet antagna författningsförslaget. Han yttrar då, bland annat, äfven följande: »Samma sjelfständighet, som kräfves åt Holstein, måste tillkomma äfven de danska delarne af monarkien, samma rätt, som Holstein påstås ega till att utträda från den gemensamma författningen, måste Danmark och Slesvig ega till att bevara den åt sig och att utveckla den efter sina intressen; och lika litet som Tyska förbundet skall kunna kullkasta dem, lika litet kan det bli fråga om att man skall kunna påtvinga oss en författning för monarkien, hvarigenom Holstein intoge en öfvermäktig och oberättigad ställning i förhållande till den öfriga monarkien. Det är denna rätt, som ej kan fränkännas oss, utan att Danmark, från att vara en ur-gammal, fri och sjelfständig monarki, i samma ögonblick sjunker ned till att vara icke ens en del af Tyskland, utan blott ett underånigt lydland åt Förbundet. Och det är denna rätt, åt hvilken förslaget ger ett bestämdt uttryck, åt hvilken det ger tillämpning, men icke en hårsman öfverskrider. Men är verkan häraf den att ännu mera fjerma Holstein från de öfriga delarne af monarkien och att omöjliggöra en förbindelse, som kunde öfverensstämma med det

allmänna bästa och främja de gemensamma intressena? Jag kommer här till en punkt, som allvarligt upptagit ministèrens tankar, så sant som den innerligt känner, huru mycket en passande författningsenlig förbindelse står i öfverensstämmelse med alla landsdelarnes verkliga behof. Men det är så långt ifrån att ministèren tror, att denna utsigt komme genom det nya förslaget att fjermas, att enligt dess fulla öfvertygelse tvärtom förslagets antagande kan främja en sådan eventualitet. Ty först när Tyskland ser i gerning, att det ej förmår att hejda den öfriga monarkiens fria utveckling, först när Holstein känner, att en fortsättning på den hittills intagna hållningen leder till skilsmessa — då, men också först då, kan man hysa hopp om en öfverenskommelse.» Derefter tillägger han: »Och den invändningen, att detta förslags allerhögsta sanktion skulle prejudicera ett framtida afgörande i riktning af en äfven Förbundsländerna omfattande gemensam författning, vore lika litet grundad. Inträdde en sådan eventualitet, kunde den nya lagen likaså väl som den nu gällande med riksrådets samtycke underkastas nödiga förfoganden. Detta är också af mig i den kungl. regeringens namn såsom konseljpresident under riksrådsförhandlingarna uttaladt, samt på riksrådsutskottets vägnar af dess ordförande.»¹

Man kan icke uttrycka sig tydligare och bestämdare än Hall gjort. Han beräknar att Holstein, hotadt med definitiv skilsmessa från det sedan drottning Margaretas och Kristian I:s af Oldenburg dagar så häftigt älskade Slesvig, skall föredraga en innerligare förening med Danmark i sällskap med Slesvig framför att skiljas från båda.² Slesvig skall locka Holstein i Danmarks armar. Derefter skall den nya författningen absorbera Slesvigs provinsialförfattning

¹ Se A. H. E. Fich, Geheimeraad Hall og Krigen, en aktmæssig Fremstilling, Kbhvn 1866, sidd. 17, 18, 19.

² Ser man närmare efter i den svenska pressen för år 1863, finner man att det national-liberala partiets oväntade nya helstatsuppslag icke lemnades alldeles opåaktadt. I Aftonbladet för d. 17 dec. yttras i en ledande artikel bland annat, att den danska frågan delar sig i tvänne frågor: danska rikets och danska monarkiens integritet. I förra frågan, som omfattade Danmark och Slesvig, bör Sverige lyssna endast till sina egna intressen, hvilka fordra denna integritet. Deremot vore det dåraktigt, om Sverige lade sitt svärd i vågskålen till förmån för den senare frågan, hvilken beträffade äfven Holstein och Lauenburg. Sveriges obenågenhet till detta har ock ökat sedan danska regeringen, svensk-norska kabinettet oåtsporadt, upphäfft Marspatentet, och sedan en ministeriel dansk tidning — Dagbladet

och utsträckas till Holstein såsom en *gemensam författning för den danska monarkiens alla landsdelar*.

Alltså: danska regeringen ämnade återupprätta helstaten, som det svensk-norska kabinettet under årtal ihärdigt bekämpat; den ville binda vid sig Holstein, som skandinavismens egna förkämpar i Danmark medgifvit ej »läte förena sig med någon skandinavisk förbindelse».

Utrymmet nödgar uppskjuta slutet på min uppsats till nästa häfte.

— föreslagit att inkorporera Holstein i Danmark. Ploug svarade i Fædrelandet, att sedan man hade Novembergrundlagen för Danmarks och Slesvigs gemensamma angelägenheter, vore det likgiltigt om man bibehölle eller tillintetgjorde Marspatentet, hvars ändamål ju var att utsöndra Holstein från gemensamheten. Hvad åter Dagbladets projekt beträffar, så var det, menade Fædrelandet, blott ett *løst infall af en tidning*. Liksom icke äfven Fædrelandet var en tidning, och liksom man icke kunde begära allvar och sanning af en tidning! När Fædrelandet afgaf dessa försäkringar, hade likväl faktiskt danska konseljpresidenten i både riksråd och statsråd utvecklat en plan, som går en inkorporation af Holstein så nära som möjligt. I samband med den nya helstatsplanen var ingalunda heller Marspatentets upphäfvande en likgiltig sak; ty först derigenom kunde Holstein inträda i den påtänkta nyorganiserade gemensamheten. Men så länge patentet egde kraft, var och förblef Holstein »utsöndradt». Ploug har alltid oturen att afgifva tveydiga, undvikande och faktiskt oriktiga förklaringar.

skyr, och ur diplomatisk hänsyn bör väl icke numera några hinder förefinnas för offentliggörelsen.

Har du sett huru Hansen* i Paris genom en af honom signerad, i la France införd artikel mot personalunionen har öfverlemnad sig till oss med hull och hår? Mig har han hjälpt att få in en skarp korrespondens i Opinion National. Att han besöker vårt ambassadhotell betyder ej så mycket; Moltke sjelf står snarare på den nationela än den motsatta sidan; detta försäkrar åtminstone Bille sedan sin vistelse i Paris. Också har han fått mycket goda tankar om Hansen, som har förstått att skaffa sig tillträde till de mest otroliga ställen, bland andra till det franska utrikesministeriet, af hvilket han till och med har varit sänd till Bismarck, då denne var i Biarritz. Det var ett intressant sammanträffande, hvarom Hansen har aflagt redogörelse till dem, hvilka sändt honom. Bismarck tog emot honom med en blank stilet, liggande på sitt bord. Men de skildes åt mycket gemytligt. Samtalet rörde sig kring den plan, som verkligen afhandlats mellan Bismarck och Napoleon, nemligen att Preussen skall ega frihet att annektera Holstein och Sydslesvig, mot det att Nordslesvig, med åberopande af resultatet af en folkomröstning, återföle till Danmark. B. var personligen böjd för planen, men konung Wilhelm ville, sade han, sjelf ingenting hafva (hm!); endast *rättvisan* skulle hafva sin gång, antingen så det hela tillföle Oldenburgarne, Augustenburgarne eller Glücksburgarne. Om det skulle lyckas honom besegra detta motstånd, visste han ännu icke. Sedermera har, som du väl sett, ryktet om en dylik anordning dykt upp i åtskilliga tidningar; senast i Indépendance Belge. Det vore nu en god kupp, om man kunde förmå Napoleon att uppställa upprättandet af en nordisk union såsom vilkor för hans deltagande i utförandet af en sådan plan; då skulle genast alla danskar blifva skandinaver, till och med jutarne, ty skandinavismen skulle ej då för dem blifva liktydig med krig mot Tyskland, såsom hittills varit fallet. På samma grund skulle väl också största delen af antiskandinavismen i Sverige försvinna, om saken finge denna karaktär. En annan fråga är, om man komme att stärka Bismarcks motståndare i Berlin genom att i saken inblanda skandinavismen, ty naturligtvis utgör denna tanke en afsky för det ryssvänliga junkerpartiet. Men någon jordmån

* Författaren till »Fra diplomatiens verden» och »Femten aar i udlandet», I. Hansen, ej att förvexla med den bekante folketingsmannen och bondeledaren J. A. Hansen.

för diplomatiskt arbete i denna riktning förefinnes dock säkerligen både i Paris och Berlin. En deputation från Slesvig, som i slutet af september och början af oktober var i Paris, uppvaktade Drouyn de Lhuys, hvilken å kejsarens vägnar försäkrade slesvigarne om hans deltagande för deras öde och lofvade dem, att i händelse nationalitetsfrågorna i Europa komme till ett allmänt afgörande, *hvilket han väntade snart inträffa*, detta också skulle komma de danska slesvigarne till godo. Detta öfverensstämmer ju med underrättelsen om underhandlingarna mellan Bismarck och Napoleon.

N:o 26.

Från C. Rosenberg till E. v. Qvanten.

Köpenhamn den 23 januari 1865.

Det är alldeles nödvändigt, att vi få frågan offentligt framlagd *jemte aktstyckena*, ty annars tjenar det ej till något. Många personer äro antiskandinaver af blind lojalitet, emedan de tro, att kungen absolut måste hata skandinavismen. Gör därför än en gång ett försök. Vi begära icke mer än hvad som kan ställa såväl kung Karls som kung Kristians hållning hvar för sig i dess rätta ljus. Det är också viktigt, att man får se hvad Monrad egentligen har velat och sagt. Kort efter det jag hade mottagit ditt bref, framförde jag din helsning till J. A. Hansen. Jag gjorde det med afsigt en dag då jag träffade honom i »snaps-tinget», d. v. s. riksdagens restaurationslokal, i närvaro af flere jutska riksdagsmän. Han blef liksom smått förlägen. Juel sade skämtande: »vågar ni nämna Qvantens namn här på k. m:ts slott?» och jag tog mig deraf anledning att berätta underhandlingens historia, naturligtvis utan att vidröra hvad vi förehade under ditt första besök här i staden. Hur mycket man trodde, vet jag icke, men något fastnar alltid, tilldess man kan få mera framställt och dokumenterad. Men detta är verkligen påträngande viktigt.

N:o 27.

Från ***rådet X. till E. v. Qvanten.

Köpenhamn den 4 mars 1865.

Jag tror, att det i flere hänseenden vore särdeles lyckligt om i tryck kunde utgifvas en af aktstycken åtföljd autentisk berättelse angående de underhandlingar, som i april månad förlidet år genom Eder medverkan fördes om upprättandet af en skandinavisk union. Enligt min mening, borde broskyren utkomma på fransyska i Paris, och för den händelse att Ni, som bäst är hemma i saken, ville skriva boken, skall jag draga försorg om det öfriga. Om Ni icke har tid och tillfälle dertill, ber jag Eder att confidentielt sända mig afskrift af alla handlingarna, med uttryckligt angifvande af hvad deraf får tryckas. Jag anser nödvändigt, att det för verlden må blifva klart att det svenska kungahuset icke af egennyttia intresserar sig för skandinavismen, då dennas motståndare här i landet försöka använda Sveriges förmodade annexionsplaner som ett välkommet agitationsmedel, nemligen bland jutarne, hvilka mest af allt frukta för en delning vid Stora Bält.

N:o 28.

Från C. Rosenberg till E. v. Qvanten.

Köpenhamn den 29 mars 1865.

Du är misstänksam och tror människor vara mera konsekventa än de äro, åtminstone här i landet. Jag tror verkligen, att J. A. Hansen är skandinav, oaktadt han nu går och säger, att han öfvergifvit skandinavismen. Likvisst skall han, såsom jag hört, i gemensamma utskottet ånyo ha förklaradt, att han är skandinav. Gud vete, hvad han egentligen är. I hvarje fall är han, såsom så många andra hos oss, obegripligt närsynt. Jag har bland mina skandinaviska vänner nästan kommit i vanrykte för mitt ideliga tal om Ryssland. Man ler deröfver, såsom öfver

en monomani, icke emedan man i ringaste mån hyser ryska sympatier eller icke anser Rysslands välde för en olycka, utan emedan man icke kan få i sitt hufvud, att vi verkligen ha detta välde öfver våra hufvuden i vår egen hufvudstaden. Gäller detta om de i politiskt hänseende mest upplysta kretsarne — naturligtvis med undantag af mången enskild person och många enstaka ögonblick — så gäller det naturligtvis ännu mer om menigemanspartiet, som hittills rört sig uteslutande i små inre förhållanden, vant sig att räkna endast med inhemska faktorer, utan att taga i beräkning främmande makters inflytanden. Medlemmarne af detta parti tro — åtminstone är jag, hvad J. A. Hansen beträffar, öfvertygad om att så är — att Danmarks öde beror ensamt på partiernas ställning, styrka och förbindelser, och för att få en viss författningsform genomförd öfverlåta de sig åt hvarje riktning, som lofvar häri stå dem bi, inbillande sig att, om den söker bli dem öfvermäktig, de nog skola få bugt med den. Detta är de bättre, t. ex. J. A. Hansens och B. Christensens tankegång. Naturligtvis ges det bland de underordnade förarne åtskilliga slynglar, hvilka förneka allt som icke medför stundens privat- och partifördelar. Men allra minst hos dessa anträffas någon egoism af den art du antyder. Deras framtidsdröm är Danmarks förklarade neutralitet. De äro de äkta afkomlingarna af trålsinnet, hvarmed 200 år besmittat folket. Att icke en och annan af de hemtyska officerarne kan komma på den galna tanken om Skånes m. m. återeröfring, vill jag ej gå i godo; men blotta uttalandet af denna tanke skulle göra honom till en gäck både bland hans kamrater och inför hela folket.

De national-liberala ha under förhandlingarna med Heltzen uttalat sig starkt skandinaviskt. Sjelfva Bille har sagt, att man kunde bli nödsakad att hissa det skandinaviska baneret. Lehmann, A. Hage och Juel hafva mera än någonsin förklarat sig för skandinaver. För öfrigt hafva våra, jag vågar säga mina, skandinaviska manövrer allaredan gjort sin nytta. Mina skandinaviska artiklar i Fædrelandet, Folkets Avis, Dagstelegrafan och Morgenposten hafva gjort Heltzen rasande, så mycket mera som för honom skandinavism och sammansvärjning är ett och det samma. Till den grad betraktar han som *én* sjelfföljd, att skandinavismen skall »rydde kongen af vejen». Det är ju icke nödvändigt. Han kunde genom att gå in på kung Karls unionsförslag gå oss till mötes och bevara sin familjs arfsrätt.

Från C. Rosenberg till E. v. Qvanten.

Köpenhamn den 11 maj 1865.

Ändtligen ha vi då på visst sätt bragt till stånd vår skandinaviska förening. Den 29 april hade vi omkring 100 man samlade, ett antal riksdagsmän och riksråd, ett par professorer, ett par grossörer, några välmående handverkare och en hel hop yngre folk. De närvarande politiska storheterna hörde nästan alla till *det* nationella parti, som, i motsats till de gamla national-liberala, hålla på den oförändrade grundlagen. På det hela taget var grundtvigianismen starkt representerad. Efter att jag lemnat en redogörelse för rörelserna i Sverige och Norge och lagt på hjertat nödvändigheten af att vi komme med, uppmanade vi inbjudare församlingen att tills vidare konstituera sig som en förening, hvars stadgars första paragraf skulle lyda: »Föreningens uppgift är, att genom alla lagliga medel verka för största möjliga samlif och samverkan mellan de tre nordiska folken samt att förbereda de tre rikenas smmanslutning, så att de bilda en politisk enhet utåt med bevarande af hvarje rikes oafhængighet inåt.» Sven Grundtvig, som icke är grundtvigian, utan hallian och personligen står Hall nära, föreslog emellertid att uppskjuta den formliga konstitueringen tills vi kunna uppträda offentligt, och att vi nu endast skulle besluta det eventuella inträdet i en förening med angifna syfte samt öfverlemna åt inbjudarne att fortfarande arbeta på föreningens utbredande. Det var ju egentligen allt hvad vi kunde önska. Programmet, som sammanfattar både det göteborgska och stockholmska och i det väsentligaste öfverensstämmer med det norska, blef godkänt, ehuru det innebär som konsekvenser både dynastisk enhet och förbundsparlament. Vidare fingo vi öppen fullmakt att använda föreningens medel och bestämma om dess uppträdande. Vi ha i sinnet att utge en räkka flygskrifter för att påpeka skandinavismens nödvändighet i politiskt-dynastiskt, i nationelt och ekonomiskt hänseende.

Ploug, som vet af alltsammans, står och väger, emedan han gerna vill vara med, men icke vågar. Innan han går med, håller sig en stor del af de bästa krafterna tillbaka; ger han signalen, komma vi att få stor anslutning. Men han måste då slita

sig lös från Lehmann & comp., som ännu befinna sig på samma ståndpunkt af dépit amoureux, på hvilken Ploug befann sig i fjor.

N:o 30.

Från riksdagsledamoten J. H. T. Hasle* till
E. v. Qvanten.

Köpenhamn den 21 maj 1866.

I lördags berättade man mig, att hofpartiet hade utspriddt det ryktet, att svenska regeringen är ense med den preussiska, och att vi borde göra oss beredda på att kunna tillbakaslå en landstigning från Sverige. För den skull hade Svanholm-batteriet — det ligger $\frac{1}{2}$ mil norr om Köpenhamn — blifvit bestyckadt äfvensom kanoner upplagda på promenadplatsen Langelinie vid Köpenhamn.

Jag kan icke gå på jagt efter detta rykte, om ej af annan orsak så af brist på tid, men otroligt är ej dess utspridande, ty hofpartiet med dess Augusti- och Oktoberföreningar arbetar ifrigt mot skandinavismen.

Ett annat rykte, som jag icke kan ansvara för, säger att Napoleon begärt, att Danmark skulle ingå förbund med Sverige-Norge mot Preussen och att Allershögstedsamme icke har velat bestämdt sätta sig deremot, men likväl i statsrådet förklaradt, att det vore emot hans önskan.

Har ett förslag, sådant ryktet omförmäler, kommit från Frankrike och vår regering går in derpå, nå välan, så främjas saken, utan att vi, måhända, behöfva göra något vidare dervid. Men gör vår regering det icke, då måste det sörjas för, att detta blir det danska folket bekant. Medan ännu tid till handling finnes, bör det få vetskap om, att det funnits utsigt för att med Sveriges hjälp få det danska Slesvig åter, i händelse krig utbröte mellan Preussen och Österrike.

Med hänsyn till det förstnämnda ryktet om alliansen mellan Preussen och Sverige och möjligheten af ett anfall från Sverige, skulle jag önska att från svensk sida någonting framkomme, som

* Nyligen död. »Han tillhörde frihetens veteraner i Danmark».
(Tidn. Politiken).

motsade det. Naturligtvis menar jag icke en direkt förklaring mot detsamma, utan att man komme fram med något, som indirekt motsade det.

Som skäl därför vill jag anföra, att jag nu vid några folk-möten bevitnat, huru Oktoberföreningsmedlemmarne, eller rättare sagdt deras ledare, söka föra människor på villospår genom att säga, att äfven de hafva varit skandinaver, men att då vi genom en union icke kunna för ett Danmark till Kongeån vänta samma sjelfständighet som för ett Danmark till Eidern, vi måste uppgifva tanken på Nordens enhet, ty Danmark blefve nu blott en provins af Sverige. Med andra ord, de angripa Sverige på grund deraf, att det icke deltog i kriget, ja, en af dessa herrar hade till och med den djerfheten att säga det svenska sändebudet på konferensen i London icke hade talat ett ord för Danmarks sak. Det skulle därför alldeles icke förundra mig, om de hviska folk i öronen, att Sverige nu intager en hotande hållning mot oss.

N:o 31.

Från Carl Rosenberg till E. v. Qvanten.

Köpenhamn, den 22 maj 1866.

Gammalskandinaverne bättra sig. Ploug, Lehmann och Hall, med hvilka jag talat, önska nu vår förenings uppträdande, emedan det derigenom blir för dem lättare att få Dansk folkeförenings program och politiska verksamhet ändrade i skandinavisk riktning, hvilket de ha i sinnet. Jag har nu ock kunnat hålla föredrag i Dansk folkeförening, hvilket visar att den har förändrat sig, ty jag är oförändradt skandinav quand même, och det veta alla. Men nu rasar Rigstidenden dagligen mot mig, låtande förstå, att jag bör afskedas, naturligtvis för att direkt eller indirekt drifva ministern* dertill. Han tog nyligen fatt på mig och förhöll mig — dock uttryckligen ej som minister, men som dansk man — det farliga i skandinavismen; »det vore väl icke omöjligt, att Sverige och Preussen kunde komma öfverens om att dela Danmark». Samma tal hör jag nu efteråt cirkulera i staden, utspriddt af hofpartiet, under det att man samtidigt berättar om ett hem-

* Kultusministern Rosenörn-Teilmann.

ligt, i Dotézacs* närvaro hållet statsråd, som gick ut på att man skulle söka en allians med Sverige-Norge, hvarvid vederbörande skall hafva sagt, att detta vore honom »meget ubehageligt».

N:o 32.

Från C. Rosenberg till E. v. Qvanten.

Köpenhamn den 9 September 1866.

Våra reaktionärer stå genom hr M. i underhandling med Bismarck om en konvention mellan Tyskland och Danmark. En sådan hade förstnämde herre, då slesvigarne voro i Berlin, fullständigt utarbetat, att framläggas för konung Wilhelm. Men de hederlige männen blefvo så vreda, att de gingo sin väg, utan att närmare se efter i handlingarna. Man behöfver dock ej sväfva i okunnighet om, hvad det gäller. M. var nämligen här i våras och förde med sig från Bismarck ett anbud, som gick ut på, att Danmark skulle erhålla största delen af Slesvig tillbaka mot vilkor, att det slöte med Preussen en flottkonvention, som bland annat öppnade danska hamnarna för de preussiska krigsskeppen; d. v. s. Danmark skulle fullständigt klafbindas vid Preussens politik för att framdeles underkufvas.

Denna plan kan tillintetgöras genom att man, i gengäld för Slesvigs återlemnande, erbjuder Preussen allians med ett samladt och starkt Norden. Två böra vara med om detta förslag: svensk-norska regeringen och danska folket. Att få det sistnämnda i rörelse, innan man kan hänvisa på tanken som en verklig politisk plan, är icke möjligt. Det måste först finnas ett aftal mellan svensk-norska regeringen och Bismarck; vi måste åtminstone veta, att svenska regeringen vill och att Bismarck kan antagas vilja. Är detta gifvet, så kunna och vilja vi åstadkomma en stor folkadress, gående ut på att af konungen här begära, att han med Sverige-Norge ingår en union, som gör utrikes-riksstyrelsen gemensam. Att Sverige-Norge erbjuder Preussen allians och låter oss veta derom, det är den ansträngning vi behöfva från svensk sida. Det är dock icke mycket i jmförelse med hvad Piemont eller Preussen gjort för att nå ett liknande mål som det, hvarom här är fråga.

* Frankrikes sändebud i Köpenhamn.

N:o 33.

Från C. Rosenberg till E. v. Qvanten.

Köpenhamn den 28 november 1866.

Orsaken hvarför jag i dag skrifver till dig är den, att nu äntligen det är kommet, som jag länge väntat. I går tillkännagaf mig Rosenörn, * att jag egde välja mellan att afstå från all politisk verksamhet eller få mitt afsked. Jag valde naturligtvis det senare och skulle under alla omständigheter ha valt det, ty jag blir Nordens sak trogen så länge jag lefver.

N:o 34.

Till C. Rosenberg från E. v. Qvanten.

Stockholm den 19 januari 1867.

Med hänvisning till exemplet af Nordtyska parlamentet och förbundet, som ju äfven inrymmer furstarne plats, borde det ej i Danmark vara så svårt att yrka på en anslutning till Sverige-Norge, och att på danska riksdagen väcka förslag om utrikes- och försvarsangelägenheternas öfverlemnande åt en förbundsregering och en förbundsdag. Ha ej våra förslag hela tiden gått derpå ut? Danmark är ju endast en del af ett större helt; se der nödvändigheten i anslutningen. En monarks rättigheter och ställning kunna aldrig nå utöfver folkets egna. Derfor ha Nordtysklands småfurstar fått böja sig för nationens gemensamma bästa. Hvarför borde icke nu Danmark, dess folk och konung frivilligt ingå på det, som visar sig vara åtminstone i lika hög grad förnuftigt och nödvändigt för Skandinavien som för Tyskland?

Vill du skrifva en broskyr från denna radikalt skandinaviska ståndpunkt? I sådant fall skulle jag utlemna åt dig vissa af de dokument, som faktiskt intyga att underhandlingar i denna riktning försiggått mellan Karl XV och Kristian IX.

* Kultusministern.

Men vid offentliggörandet af dessa dokument ville jag äfven fästa några vilkor.

Det första vore det, att du framställer hela förslaget historia sådan den verkliga är. Hit hör först och främst, att förslaget utarbetades af *oss gemensamt* i Köpenhamn. Vidare, att vi icke vände oss med detsamma till de national-liberala, emedan de voro personligt upphetsade genom den Hallska politikens zederlag, utan till de liberala bondevännen, hvilka äfven voro radikalare nationalist. De gillade, såsom du sjelf bäst vet, fullkomligt förslaget principer: Slesvigs delning efter nationaliteterna, förbundsparlament, familjefördrag. Sjelfva förslaget, sådant det efter våra öfverläggningar af dig fattades i pennan, infördes i redogörelsen.

Vi vände oss till sådana personer, som, ifall Monrad vägrade att ingå på förslaget, kunde aflösa honom och bilda en ny ministär. Den tillvägabragta partisammanslutningen skulle dels förmå Monrad att gå in på vårt förslag, dels hjälpa honom att genomföra det samma. Monrad behöfde just då de nationella bondevännernes bistånd för att kunna existera.

Sedan återvände jag till Stockholm. Der omredigerades utkastet, och med det sålunda sammanbragta dansk-svenska eller svensk-danska förslaget infann jag mig å nyo i Köpenhamn för att å konung Karls vägnar öfverlemnna det samma till Kristian IX och Monrad. Men för att planens ursprungliga grundval ej skulle rubbas, fick jag, inuan brefven jemte förslaget aflemnades, förvissa mig om att den i Stockholm vidtagna redigeringen ej skulle undandraga förslaget de nationella bondevännernes en gång tillförsäkrade bifall, hvilket fortfarande var den basis, på hvilken operationerna skulle stödja sig. Så gjorde jag, gick till dem som tagit del i förslaget, visade den sammanfattning jag gjort, och de förklarade, att de ingenting hade att invända. Förslaget fortfor allså lika mycket som från början att vara deras.

För Monrad namngaf jag sedan, hvilka som voro invigda i planen och gillade densamma. Och kanske var det just detta, som förmådde honom att gå in derpå. Åtminstone bidrog denna omständighet i väsentlig mån dertill. Han syntes allt mer benägen, men tog af mig det löftet, att jag tills vidare ej skulle åt någon i Köpenhamn anförtro, att Kristian IX och hans regering ville upptaga förslaget. Huru samvetsgrant jag höll detta löfte, kan du sjelf intyga. Han tog också ett annat hedersord af mig, nämligen att jag, om jag vid min hemkomst funne att svenska kabinettet beredde sig att korsa och uppoffra förslaget,

genast skulle uppriktigt underrätta honom derom. Detta hans förtroende var jag också fast besluten att motsvara, ty Danmarks ställning var ju sådan, att motsatsen hade varit den största hjertlöshet. Men min fasta öfvertygelse är den, att Monrad för hastigt lät skrämman sig eller rubba sin intagna ståndpunkt. Hade han gjort som han uppmanades i kung Karls andra bref, skulle saken kommit på fötter. I stället kom han med den fatala punkten om Holstein, som ju stred rakt mot programmet. Med allt detta visar det sig, att Monrad dock ett ögonblick på fullt allvar omfattade förslaget. Så mycket besynnerligare är då den indiskretion, som begicks i korrespondensen till Norsk Rigstidende, hvars slutstrofer utvisa, att författaren haft kännedom om innehållet i Monrads svar till Karl XV. Huru hade Krabbe, som ju var korrespondenten, fått denna kännedom? Krabbe var medlem af Fædrelandets redaktion, och Ploug var vid den tiden Monrads förtrogne. Dessutom kände Ploug förslaget ganska bra genom dig. Borde icke också detta nämnas?

Ploug utöfvade då, genom sin fanatism för Eidergränsen, ja kanske ock för Holsteins bibehållande, ett olyckligt inflytande på Monrads politik. Monrads och Plougs sista kort var: allt eller intet! Det var ett hasardspel, ett förtviflans kast. De beräknade så: Om Danmark förlorar allt, d. v. s. äfven hela Slesvig, skall orättvisan häraf och det deraf väckta medlidandet bli så himmelskriande, att minst hela Slesvig kommer att skaffas tillbaka. Om deremot Danmark, genom delning eller folkomröstning, med eget begifvande afstår en del af Slesvig, kommer det att bli dervid, och Eidergränsen fås aldrig mer tillbaka. Fantastiska, tragiska beräkningar! Kristian IX inbillade sig väl å sin sida, att både Holstein och Slesvig skulle kunna återfås i personalunion. Att Monrad, som egentligen ej tillhörde det skandinaviska partiet, slutligen återföll i detta heroiska: »allt eller intet», kan man förklara. Men med Ploug och de öfriga skandinaviska nationalliberala har det sig svårare.

Mitt andra vilkor vore, att du framställer kung Karls ställning sådan den verkliga var, utåt och inåt. Kristian IX hade strax efter sin tronbestigning visat motvillighet, att ej säga rädsla för skandinavismen. Hade kung Karl personligen infunnit sig vid Fredrik VII:s begrafning eller efter hans död utsträckt sin hand efter Danmarks krona, skulle kung Kristian ha stått sig slätt. Men dertill var det svenska lynnet för ridderligt.

Å andra sidan hade det svenska kabinettet gjort sin ryktbara reträtt. Ehuru visserligen Sverige i alla händelser bort skicka

en hjälpkär till Danmark — redan det gemensamt utgjutna blodet skulle ha gjort skandinavismen praktisk — bör man dock ej förbise, att flere orsaker föranledde denna reträtt. Till dem hör, att Manderström lika litet som Hall från början trodde att krisen skulle föra till ett krig. När sedan horisonten plötsligt mörknade, drog han sig häpen tillbaka, emedan Sverige, liksom Danmark, var temligen illa rustadt. Dit hör vidare, att då tyskarne inryckte och hvarken sydslesvigarne eller mellanslesvigarne, att ej tala om holsteinarne, tycktes vilja blifva kvar hos Danmark, stormakterna visade sig vacklande i sin uppfattning af både statsrätt och nationalitetsrätt. Sverige befarade då, att, om det komme Danmark till hjälp, blifva mot sitt och skandinavismens intresse drifvet att åt Danmark försvara både Holstein och södra Slesvig, hvilket, det insåg man numera, var en omöjlighet. Ännu mindre hågad var man naturligtvis att bidraga till upprättandet af ett Slesvig-Holstein i personalunion. Svenska kabinettet drog sig då så småningom tillbaka, liksom skulle saken ej rört Sverige mera än londonprotokollets alla öfriga undertecknare. Sådan var kung Karls ställning, då han åtog sig att befordra ett skandinaviskt förslag, som, ifall det lyckades, skulle bringa fördelar åt alla, men, om det misslyckades, obehag endast åt honom sjelf. Han erbjöd konung Kristian IX och hans hus del i Skandinavien tron, på samma gång han fordrade Slesvigs delning efter nationaliteterna. Detta var ju ett program, som äfven hans kabinet kunde omfatta. Då man i Danmark invänder: »Hvarför gjorde han ej genast förslaget officiellt?» besinnar man ej, huru omöjligt det var för svenska kabinettet, som nyss pläderat för Eidergränsen, att taga initiativet till en uppgörelse sådan som ifrågavarande. Kung Karls bemödande gick derföre ut på att preliminärt närma de båda kabinettcheferna till hvarandra. Han räckte ut sin hand för att i den förena Monrads och De Geers. Men Monrad var för styf. De Geer var försigtig. Må detta vara nog sagdt äfven åt dem i Sverige, hvilka velat påstå, att konung Karl handlat vid detta tillfälle inkonstitutionellt. Skulle en konstitutionel monark, stäld i ett brydsamt läge, icke ega ens så stor rätt till eget initiativ, att han får bereda ett förslag, som han sedan öfverlemnar åt sina ministrars pröfning? När Ploug i permanent misshumör säger, att hela förslaget var bara ett påhitt af mig, vill han ej erinra sig, att det var *till alla delar på förhand* gilladt af gode danske män, som representerade ett mäktigt parti, att programmet var danskt innan det upptogs af och meddelades af Karl XV!

Slutligen hemställer jag om följande korollarium af hela framställningen: Då intet Holstein längre stänger Danmarks väg till Skandinavien, må Danmark upptaga den tråd, som fallit till marken.

Skandinavismens motståndare inom Sverige ha alltid sagt, att Danmark velat intressera Sverige endast för att få åt sig försvardt och bevaradt Holstein samt Eidergränsen, och en blick på en och annan sida af det sätt, hvarpå Danmark gått till väga, tyckes i viss mån bekräfta denna åsigt. Nu är Danmark i tillfälle att visa, att Sverige dock härvidlag misstagit sig. Danska monarkien egde en *raison d'être* endast så länge Oldenburgska dynastien förenade tyska och skandinaviska landsdelar under sin spira; men nu, när de förra afskilts och gått till Tyskland, böra, med samma och än större nödvändighet, de senare ansluta sig till det öfriga Skandinavien. Danska folket kan ej annat än vinna härpå. Sverige och Norge hvarken vilja eller kunna ingripa i Danmarks inre författningsförhållanden, som alltså finge fritt och själfständigt utveckla sig, på samma gång som Danmarks nationella ställning utåt blefve starkare skyddad. Det skulle alltså förlora intet, men vinna mycket.

N:o 35.

Från C. Rosenberg till E. v. Qvanten.

Köpenhamn den 6 februari 1867.

Jag kan icke annat än bestämdt afråda, att de närmare omständigheterna vid detta förslags tillkomst läggas i dagen. En annan sak är, att offentliggörandet af *sjelfva förslaget, med fasthållande af dess upprinnelse från kung Carl*, samt hvad derpå följde, kan vara nyttig, dock, enligt hvad mig synes, icke *nu*.

Mot det du säger om *sjelfva underhandlingarna* den gången, om Monrads beteende vid det tillfället, om kungens svåra ställning och om ministären, har jag ingenting att invända. N.b. De national-liberale, Monrad inbegripen, skulle på konferensernas tid med största glädje hafva uppoffrat eller befriat sig från Holstein. Deri gör du dem orätt. Men de talade beständigt med Monrad om hvad man kunde få Kristian IX att göra, och läto sig skrämmas genom föreställningen om ett motstånd, som växte i styrka

ju mer folket blef modfäldt, i stället för att man, d. v. s. Monrad, understödd af hela partiet, genast hade bort lära hemtyskarne att lyda danskt kommando. Det var *modet* som fattades, då liksom mången gång förr och sedan. Slutligen voro de icke längre herrar öfver situationen.

Att Krabbe yppade saken för den norska Rigstidende kan ej gerna berättas med nämnande af namn, men man kan ju säga, att, efter hvad man vet, var det en till och med ifrig skandinav, som här begick en indiskretion, dels af harm öfver att unionen måhända nu skulle komma till stånd utan att svenskarne hade stridt för den.* Så bestialiskt var hans och mångas sätt att se saken. — För öfrigt vet jag intet att invända mot din uppfattning af tilldragelsen och deltager i din harm öfver att den skall inför allmänheten stå i ett annat ljus än det sanna.

* Kristoffer Krabbe, f. 1833, jur. kand., medarbetare i *Fædrelandet* 1864—1868, folketsingsman 1864, folketingets förman 1870—1883, nu landtdomare i Skive.

Punsch och hvita ben!

En ropandes röst i öknen.

Vid ljus och lampors sken.

* * *

Se der den rubrik, som en framtida sedeskildrare måste känna sig frestad att sätta öfver våra dagars Stockholm.

Den sceniska konstens idkare, i förra århundradet räknade till samhällets parias, börja i slutet af innevarande sekel att kunna räknas till samhällets martyrer.

Sannerligen! I en stad, hvars styrande äro så gifmilda på punsch- och hvita ben-privilegier, vill det mod till att kunna bära konstens fana. Och jättekrafter att kunna bära den högt!

De hvita ben med omkringsimmande punsch, som skola etableras å Vintercirkus, hoppas vi dock vederbörande skola uppskatta efter förtjenst, detta taget i ordets mest prosaiska och metallklingande bemärkelse.

Det går ej längre an — särdeles i dessa tulltider — att högt taxera våra inhemska konstnärer och låta utländska lindansare och hästmenskor nästan alldeles gratis förstöra marknaden för de förre. En tyvärr alltför tidigt afleden Stockholmsrepresentant i vårt underhus behjertade äfven detta, och vi hoppas, att hans efterträdare, hr Adolf Hedin, ej skall underlåta hvad man i detta hänseende kan ha rätt att fordra af en person med hans bildning och erfarenhet.

Den punsch med omkringsprattlande hvita ben, som i dagarne börjar strömma i Sveasalen, som nu först börjar göra bedrägligt skäl för sitt namn, är en hägring från fordom, som nu för salens innehafvare efter sju sorger och åtta bedräfvelser blifvit en ljuf verklighet.

Vi ha redan förut dragit i härnad mot Sveasalen såsom ett skäligen mystiskt företag. Och vi ha nu fått bekräftelse på våra misstankar, som gjorde alltsammans till skenhelighet: musik utan punsch! Liksom de Stockholmare, som bygde salen, ej visste att dylikt är en fysisk och psykisk omöjlighet i den här sköna staden! Ah, punschkarafinen har redan från Sveasalens födelse lurat i dess begrepp! Detta insågo naturligtvis ej de vederbörande, som gäfvö företaget laglig helgd. Ty så illa kunna vi ej tänka om vederbörande, att de kände punschlukten i sina näsor och ändå — — —! Nej, man har lurat och man har blifvit lurad. Voilà tout!

De hvita benen äro slefven i punschgrytan. Drar punschen med våra styrpinnars goda minne in i en lokal, så komma de hvita benen snart nog efter. Och det är sedernas väktare, som — låt vara omedelbart — släppt dem in. Kulturbild från Sverge, år 1889 eft. Ch. f.

Ytterligare säges det nu, att på Strömsborg ett stort varieté- och punsch-palats skall uppföras.

Vi helsa detta palats af hjertat välkommet.

* * *

Bravo, bravissimo! Nu börjar den vilda jagten! Nu realiseras våra framtidsprojekt i ett föregående häfte af denna profetiska publikation.*

Ned med alla träden på Strömsborgsholmen! Opp med ett 6-vånings-tarachim-palats med varietéteater, punschsalonger, restauranter, ölstugor och cabinets particuliers!

Glömmom i Herrans namn icke des cabinets particuliers! Och många!

Hvilken utsigt för våra riksdagsfäder från Nya Riksdagshuset på Helgeandsholmen.

Helgeandsholmen! Ah, der skall ju nu byggas riksdags-

* Se Ur Dagens Krönika, Januarih. 1888.

hus och riksbankshus. Visserligen! Men huru skola vi förstå det?

Det viktigaste har man glömt: Punsch- och Varietésalong!

Hvadan denna obegripliga och oförklarliga glömska? Hardt när hjertlös mot alla dem, som nu tvingas öfver en bro, så en gatbit och så ännu en bro till Strömsborg i stället för att endast gå ned för en trappa och uppför en trappa på samma holme, den helige Andes holme?

Vi hoppas att endast detta vårt enkla påpekande skall ha en ändring till följd, antingen nu lokalen bygges till riksdagshuset eller — hvad många skäl tala för — *inbygges* deri.

Och hvilken rask penningomsättning! Riksbanken å ena sidan — punschen, varietén och les cabinets particuliers å den andra!

Naturligtvis kan ej innehafvaren af Berns' salonger med lugn åse dessa tre konkurrenter utan att utvidga sina etablissemang, och som han rår om Strömparterren, hvad är naturligare än att der grunda en filial.

Och hr Blanch! Hvad betyda några konstälskares silfverkrischer mot den guldström, som Blanchs salong, återställd i sitt gamla eller, som en löjtnant nyligen sade mig, rätta skick, skulle inbringa. Ack, länge nog ha Clara Happés och Juliette Laurences vålnader sväfvat derinne nattetid och förargat sig öfver grefve von Rosen, Munkaczky, opponenter och akademier utan mannamån, som förlagt lokalens intresse aldeles uppåt väggarne. Icke ens Makart försonade de vreda nyfverna med all denna oljemängd! Och förr som här skådades så underbara ting!

* * *

Till denna hexdans är nu början gjord med Svea- och Strömsborgs-etablissemangen. Men dermed också början till slutet. Det onda uppslukar sig sjelft. Den ena värdshusvärden efter den andra gör en förfärlig kullerbytta som slutnummer på denna kolossala varieté-scen. Ruiner skola komma hopas på ruiner, processer inledas, revolverkulor knalla — den vilda jagtens final i all sin sjelfframkallade vedervärdighet.

Publiken skall af embarras de richesse hålla sig från lokalerna, något som den nu borde göra af embarras de conscience. I Vårt Land och den s. k. Sigurdsposten ha

tänkvärda ord i detta hänseende yttrats, på hvilka publiken till sitt eget sanna bästa ej borde uraktlåta taga vara. Strejkar publiken mot en punsch- och hvita-ben-öfversvämning, sådan man hvarken sett den i civiliserade eller ociviliserade residensstäder, så har den dermed tvättat bort en ful fläck på den svenska vapenskölden, punschfläcken. Uppmuntrar den i stället de få ställen, der verklig konst utöfvas, skall vår publik mäktigt bidraga till att gifva tonen och andan i Sverges hufvudstad den finare och ädlare pregel, som för närvarande mer än någonsin är af behovet påkallad, ju mer anstalter vidtagas för att rycka upp den, redan från roten, d. ä. ungdomen, som i första hand är utsatt för faran att grundligt etiskt och estetiskt deraf försluskas.

Alltså: må hvar och en betänka sig noga, innan han ger sitt moraliska och ekonomiska understöd åt företag, egoistiskt anlagda på glupsk privatvinst, men i de allra flesta fall tjenande synd och skam i dess olika yttringar, deribland ej minst att inför utlandet brännmärka vårt land och dess hufvudstad med dryckenskapens och skörlefnadens hemiska eldsmärken.

Dixi et salvavi.

Volontaire.

Från parkett.

Teatraliska sommar- och höstintryck.

Finge man i det hänseendet taga för kontant våra teaterdirektörers löften, skulle på det nyligen började spelårets repertoar svenska original komma att få sig tilldeladt ett ingalunda obetydligt utrymme. Af de båda teatrar, som egentligen kunna komma i fråga, Dramatiska och Svenska teatern, har den senare lofvat fem, den förra två eller tre, men dessutom lära de ha andra original i reserv. På den korta tiden som redan gått sedan säsongens början ha vi hunnit med två: »Ett löfte» af *Ernst Lundquist* och »Pyramus och Thisbe» af författarfirman *Ernst Ahlgren* och *Axel Lundegård*, men svärigen kan någödera stycket sägas rikta den svenska literaturen, allra minst det sistnämnda, och det ens näppeligen ur den optimistiska synpunkten af att vara nyttiga öfningar för de resp. författarne och gifvande löfte om något bättre.

Hr Ernst Lundquists författareskap vidlades icke sällan af ett drag af överklighet, af kammarkonstruktion, äfven om flera detaljer äro träffande och synbarligen stödjade sig på verklighetsiakttagelser. Men hufvudintrycket blir alltför ofta det antydde. »Ett löfte» smakar i mycket hög grad af konstruktion och kan i det hänseendet mäta sig vid förfs. berättelse »Smink», utkommen för ett par år sedan.

En detaljerad analys af »Ett löfte» torde inte vara skäl här göra, utan nöjer jag mig med några antydningar ur minnet från premieren. Ena hufvudpersonen, en baron, har varit en massa år olyckligt och utan verklig kärlek gift, hans hustru, som plågat honom genom en obefogad svartsjuka, tar på dödsbädden af honom löftet att ej gifta om sig. Han blir tyvärr kär och gifter om sig, men, såsom vi genast skola se, sker detta olyckligtvis för honom inom två år efter hustruns död. Den första hustruns minne är honom rent af förhatligt, hvilket han visar

på mångahanda sätt, stoppar hennes porträtt undan på vinden etc., men ändå går han och gör sig samvetskval öfver löftesbrottet, tillbringar, fastän nygift, långa stunder midt i vintern på hennes graf, blir klen till själ och kropp, fränstötande mot den nya hustrun, tänker resa bort från alla och alltsammans, men till sist, f. a. riktigt försona sitt brott, skickar han betjenten efter morfinflaskan, som således kanske förvaras i betjentkammaren, och synes betänkt på sjelfmord, som lyckligtvis ej medhinnes. Till slut blir allting bra, som det tycks, förnämligast därför att han får höra att hustrun n:r 1 åtrat sig och suspenderat löftet, fastän hon ville att det skulle han inte få veta förrän två år efter dödsdagen. Nu var visserligen inte tiden riktigt tilländalupen, vill jag minnas, men udda fick vara jämt.

Är denna hufvudperson underlig med besked, så är han visst inte ensam om det. Det fins bland bifigurerna två underliga figurer till: en författarinna och en vän i huset, en läkare. Men medan vi åtminstone få veta några skäl för deras tillvägagående, lemnas vi så godt som alldeles i sticket i fråga om förklaringen hvarför baronen blifvit sådan, hvilka drag i hans karaktär eller händelser i hans föregående lif, som kunna göra det troligt, att han på ett sådant sätt skulle fästa sig vid ett löfte af den oförnuftiga beskaffenheten och afgifvet vid en sådan situation och till en sådan person, som den första hustrun hela tiden beskrives.

Författarinnan, vid hvars tecknande några reminiscenser från dödsscenen i *La Faustin af Goncourt* och mr Octave Mirbeaus *Figarofantasier* för några år sedan om teaterfolkets psykologi synas spelat in, är hvad konstruktion och overklighet beträffar såsom helfigur ett mästerstycke och en värdig pendant till aktrisen i »*Smink*». Hon beskrives som en öm mor för sin syster, hustrun n:r 2, men låter helt lugnt henne och mannen, mot hvilken hon personligen ej tyckes ha något, gå och pinas en lång tid, blott för att hon skulle kunna göra några studier till en roman. Och läkaren sedan. Han, som vet af huru det hänger i hop med hela löfteshistorien, blir sjelf ytterst upprörd och förskräckt, när han får höra talas om baronens nya kärlek, men han är kär i författarinnan, hvilken, fastän sjelf svag för honom, gifvit honom korgen samt anser romanen som en hufvudsak och honom såsom ett reservföremål, och lofvar henne tiga så länge — allt för hennes romanstudier. Och för det löftets skull sviker han sin läkarepligt, går länge som författarinnans medbrottsling och låter baronen lida. Den

moraliska rättvisan skipar dock dom till sist och alla författare och författarinnor, som äro för ifriga och indiskreta i sina verklighetsstudier, till skräck och varnagel blir författarinnan vederbörligen afstraffad: hon blir rädd, afbryter sina observationer på den baronliga själens experimentalfalt och mister sin kära doktor, hvilken, fastän på det hela taget sjelf inte för hyggelig, tack vare författarens öfverflödande nåd i stället för den till mera mogen ålder anlända författarinnan uppmuntras med en ung knapt utsprucken ros representerad af baronens unga dotter.

Pjesen gör intryck af att ursprungligen vara en tanke från författarens sida att vara psykologisk och pejlande sjäslifvets djup, men då han skulle ge sig litet längre ut, svek modet eller allvaret eller begåfningen, de allvarliga momenten förlorade trovärdighet och så blandades in sådana fars- eller lustspelsmotiv, att det hela drogs ned och blef, för att låna tankegång från en tidning, ett dåligt skämt med publiken.

Stycket har dock en stor förtjenst: språkbehandlingen. Denna är ledig, fin och i allmänhet mycket naturlig; förf. behöfver hvarken svordomar, bångmål eller jargon för att hans dialog såsom sådan skall intressera och vara värd allt beröm.

Stycket spelades på det hela erkännansvärdt väl. Fru Hartman, på hvars popularitet förf. uppenbarligen och med skäl mycket räknat för sitt styckes lifslängd, hade en roll, för hvilken hennes begåfning, utan all courtoisie, är alldeles för god. Det var en sådan der ung komeditös, som friar för sin pappa, då han sjelf är för blyg för det, som är en blandning af barnunge med romangriller och en ung flicka, hos hvilken kvinnan börjar vakna. Af hvarjehanda drag i rollen påmindes man om bland annat de båda flickorna i »Småflickor». Fru Hartmans sätt att ge sceniskt lif åt uppgiften förtjenar det loford, andra redan gifvit. Fru Fahlman gjorde af sin besynnerliga roll allt hvad som rimligen kunde begäras och mer än det; hon talade särskildt mycket enkelt och naturligt. Fru Bäckström var, såsom hon i regeln brukar, sannast och bäst i de känsligare momenten. Fröken Klefberg gaf en anslående och god bild af den gamla husfrun. Med en anspråkslöshet, som skulle vara nästan otrolig för en aktör med någon inflytelse och ännu mer för en mäktig verkställande direktör, hade hr Fredrikson tagit på sig en roll, som söker sin like i otacksamhet. Om hr Hillbergs roll är något tacksammare, vill jag ej yttra mig om, men inte föreföll han intresserad af uppgiften, och

inte vill jag, såsom man kan förstå af det ofvan sagda, tillräkna honom det såsom något kardinalfel.

Detta var Dramatiska teaterns första nyhet; det åtföljdes af en spansk fars »Sin pappa upp i dagen» utan annan förtjenst än uppsluppenhet och löjeväckande förvecklingar, saker som dock antagligen icke skulle gjort någon större effekt, om inte hr Svante Hedin utgjort centrum.

Från teaterns verksamhet i öfrigt har jag egentligen endast fäst mig vid fru Bäckströms Julia i Galeotto. Får man tro teaterrykten, skulle under föregående spelår åtrån efter den rollen gjort *alla* teaterns damer yra i hufvudet, från fruar Bosin och Hartman till fröknarna Ulrich och Åkerlund. Af de tre som emellertid blefvo lyckliggjorda gick ovilkorligen fru Bäckström bäst i land med uppgiften, hvad spelet beträffar, fru Rundberg hvad utseendet. I början var visserligen fru Bäckström endast en liten snäll och beskedlig flicka, och intet af den spanska damen, men när känslorna sattes i omlopp, växte hon andligen och hon är ju alltid den som af teaterns damer bäst förstår att ge verkliga känslor ett fullödigare och sannare uttryck. Man har på ett par håll anmärkt mot hennes Julia, att den vore för borgerlig och för litet högtragisk och storslagen och icke kunde antaga förnäma, ståtliga later. Att hon är borgerlig, är nog sant, men ingen kan väl påstå annat om hennes föregångarinnor i rollen och menas med storslagenhet etc. ett spel à la Pransch-Gravenberg som Amalia i Rövvarbandet, så må man betacka sig och i afvaktan på någon, som kan i de allra flesta delar bli en mer illusorisk Julia, nöja sig med fru Bäckströms intelligenta och känsliga spel.

I fråga om hvad för öfrigt spelats reparerar jag endast en ofrivillig försumlighet från förra året, då jag påpekar det fina och förträffliga återgifvande, som af fruarna Fahlman och Hartman — denna var märkligt nog bäst i några af de allvarliga momenten — kom »Gnistan» till del, samt å andra sidan det komprometterande sällskap, fru Hartman under årens lopp dragit på sig i »En räddande ängel». Fröken Åhlander och hr Hamrin såsom stadsrådsparet, för att inte nämna andra, torde svårigen kunna exponeras såsom prof på den höga konstnärliga ståndpunkt, vår främsta dramatiska scen pretenderar. Ja, knappast kan väl häller i det afseendet man skylta med de unga damer, med hvilka teatern rekryterat sina konstnärsleder och som man hittills sett uppträda. Teatern har förlorat fru Bosin, fröken Zetterberg och hr Törnqvist. I afseende på dem är min stånd-

punkt så prononcerad för länge sedan, att man nog kan förstå, att jag hyser den åsigten att hvarken teatern eller dess publik har någon större anledning till sorg och saknad, hur stråfsamma och rutinerade de tre än må vara. Om nu en och annan särskildt af de yngre följt med vid afgangen, hade det minsann inte skadat. Att Dramatiska teatern äfven dessförinnan behöfde förstärkning och gallring är något odisputabelt och börjar bli erkändt. Huruvida dock, såsom en tidning förfäktar, saknaden af fru Håkanson och hr Svennberg skulle ligga i öppen dag, vill jag emellertid lemna osagdt, då jag har mina dubier vis-à-vis dem. Hvad fru H. beträffar misstänker jag att hennes *storhet*, hvaraf jag för min del icke sett några särskildt slående prof, har för mycket gemensamt med de vanliga af hr Lindberg eller hr Winter-Hiell mest i de resp. geschäftens intresse hallstämplade och patenterade storheterna. Till en viss nytta för Dramatiska teatern vore fru H. alltid, men behöfligare vore hr Svennberg, detta dock mera för sitt ståtliga yttre än för sin som det tyckes något sömniga begåfning. En försumlighet var det deremot ovilkorligen af teaterns styrande att ej i sommar passa på och begagna det tillfälle till utbyte af krafter, som en härvarande teaters innehafvare, kanske oafsigtligt, beredde dem.

Men när teatern skulle rekrytera sig, vittnar det icke om smak och omdöme att göra det på sätt som skett, ty man har rätt att på de nya »krafterna» ställa samma fråga som den Ehrensvärdska till vissa kolonner, och det kanske icke blott när man tänker på att det är Dramatiska teatern det gäller, utan äfven om det vore en teater i allmänhet. Fru Hamrin kan då visserligen anföra D. N:s intyg på den för vår dramatiska konst säkerligen lika betydelsefulla som för teatervännerna intressanta omständigheten, att hon under sin mans insigtsfulla ledning företagit »en studieresa på kontinenten», och utseendet är ju fördelaktigt, men detta torde vara allt och de andra ackquisitionerna jag sett ha inte ens så pass mycket att anföra; tala göra de öfverdådigt dåligt. Nej nya och friska krafter, som *dokumenterat* sig som någonting att göra af, det är hvad den teatern behöfver och det snart. Medelmåttor och mindre än medelmåttor har den redan tillräckligt, och i samma mån den håller kvar eller samlar på sig sådana, inverkar det äfven skadligt på de *verkliga* förmågornas kapacitet och anseende.

Goda förhoppningar kan man ju deremot göra sig i afseende på den viktiga sidan af teaterverksamheten, hvarmed regissörspraktiken har att skaffa, då man tar i betraktande dels de studier i den genren, som hrr Fredrikson och Palme — han som i maj deklamerade Fredins revolutionsverser och i juli de Fallströmska lojalitetsverserna och pussade kungen på hand — hade tillfälle att göra vid de af f. d. utrikesministern inventerade »kungslekarne» i Karlstens fästning, och dels äfven att teatern var genom sin regissör nitiskt representerad vid det af grefve Landberg så energiskt utpuffade och iscensatta skådespelet ur Tusen och en natt — f. a. använda den mycket guterade, originella och målande referentfrasen.

* * *

Såsom de något eufemistiskt och fantastiskt valda ordalagen i Svenska teaterns utskickade återblick på senaste spelår gåfvo vid handen, var det *teatern* (!) som med medverkan af de storhertigligen Meiningsarna gåfvo Julius Cæsar, Orleanska Jungfrun m. m. Det är ändå roligt att träffa på folk med fantasi!

Meiningarnas gästspel var onekligen mycket intressant; framtiden får utvisa, om det kommer att utöfva någon djupare inverkan på vår inhemska skådespelarkonst, publik och kritik. Hvad den sistnämnda vidkommer gjorde sig två ytterligheter gällande. Den ena, d. v. s. mest den meiningbitne, kolossalt viktige och djupsinnige H. A. R., tog meiningarna ordentligt på entreprenad och ville sätta deras verksamhet i ett djupsinnigt filosofiskt system, som vore lika ofelbart, lika uttömmande af alla tillvarons gåtor och lika epokgörande som något filosofiskt, socialt eller finansielt universalmedel i sina enfaldigt okritiskt troendes ögon. Den andra räsionnerade ungefär så som bonden, hvilken trodde om sin häst att tålde den inte det vedträdet, så tålde den inte håller det och slutet blef att ingenting blef kvar på lasset, d. v. s. med andra ord: från omöjligheten af att åstadkomma en absolut illusion på scenen deducerade man sig till absurditeten af att som meiningarna söka göra så mycket som möjligt.

Hvad som vid en jämförelse med våra egna teaterförhållanden synes vara det afundsvärdaste och bästa hos meiningarna är icke deras verkliga eller föregifna principer, icke deras kapitaltillgångar, som ge dem tillfälle att komma med rekvisita af dyrbar beskaffenhet eller hundratals statister, der andra teatrar få nöja sig med järnbleck och papp, simpla värdelösa tyger eller tjugu, trettio statister. Utan det är, att

de synas ha en ledare med hållning och allvar, allmän och literär bildning och hög konstnärlig smak och färgsinne och som icke är för förnäm att, der de egna insigterna ej räcka till, söka hjälp från konstnärer och författare samt, »till syvende og sist», eger energi och ihärdigt intresse att sätta i verket hvad som han vill ha fram. Ville man uppleta kanske förnämsta orsaken hvarför vårt teaterväsende står icke högre än det gör, skulle ett studium af det underliga slägte, som benämnes svensk teaterdirektör, kunna lemna hvarjehanda pikant sorgliga upplysningar. — Det studiet skola vi samfäldt en gång göra. — När jag talar om meiningarnas ledare, afser jag deras hemmavarande och ej det lilla vindögda geheimerådet med sin osmakliga affektation och koketteri innan och under inropningarna.

Meiningarnas iscensättningar verkade som salt i surt öga på alla härvarande s. k. regissörer, hvilket var ju ganska nyttigt och hälsosamt, äfven om ett och annat af dessa senares nitiska detaljanmärkingar var befogadt. Äfven meiningarna kunde i den vägen nämligen icke helt och hållet fritagas från humbug. Äfvenså har ju en och annan gång gjorts kanske lika goda iscensättningar hos oss sjelfva.

Att nu då hela meiningenska gästspelet är ett minne blott, ingå något som hälst detaljeradt på vare sig iscensättning eller spel är icke blott öfverflödigt och förutsätter, om det skulle ske *sjelfständigt* och med obestriddig auktoritet, djupare arkeologiska, kulturhistoriska insigter än de för recensenter vanliga, utan strider äfven mot denna tidskrifts aktuella syfte och namn. Så mycket är dock teatervännen skyldig sig sjelf att vittna, det gästspelet var lärorikt och intressant i de flesta hänseenden, vare sig man tänker på de rent dekorativa anordningarna, de dramatiska massverkningarna, de ypperliga tidskaraktéristiska och individuella maskerna — detta särskildt något att taga efter — eller en och annan enskild förträfflig dramatisk prestation.

Det har anmärkts och icke utan fog, att sjelfva skådespelarförmågorna icke vore af något ovanligare slag. Karl Weisser var dock en aktör som antagligen, n. b. om hörande till den erkända klicken, skulle ansetts som ypperlig vid hvilken som hälst skandinavisk teater. Om man skulle vilja eller kunna vara uppriktig, så kanske man vore tvungen dessutom medge att flera af de manliga meiningarne alltid kunna värdigt stå vid sidan af flertalet af våra inhemska erkända *nu* verkande notabiliteter, ty ha vi med undantag af hrr Fredrikson, Hillberg och Holmqvist, någon af obestriddigen första rang?

Äfven af det meiningska spelsättets oarter eller ej efterföljanslämpliga kännetecken märktes icke sällan, att skådespelarne nolentes volentes underkastade sig ett ihärdigt planmässigt arbete. Och hur än t. ex. Barthels och andra ofta alldeles omotiveradt gastade, så hade de dock uppenbarligen sina organ vida mer i sitt våld och skolade och härdade, än hos oss är vanligt. Och likaså huru väl tränade, smidiga och ståtliga gestalter hade icke männen! Tänk sedan på huru aktörerna i detta land, de korta och tjocka och osmidiga aktörsmedelmåtternas förlofvade land, esomoftast se ut och föra sig. Till den skalkaktighet, den friska slyngelaktighet och det ovanligt naturligt verkande goda renässanshumör, som man fick se i Köpmannen och Trettondagsafton etc., ha vi vidare svårt att uppleta motstycke. Den kvinnliga afdelningen stod åter afgjordt långt under den manliga, fastän Amalia Lindners behagliga apparition och Prasch-Gravenbergs skalkaktighet ej få lemnas ur räkningen.

»Pyramus och Thisbe» hade den mycket förtjenstfulla tendensen att drifva gäck med det hypokritiska sedlighetsmakeri, som under senare år gjort sig viktigt med hvarjehanda medel och på hvarjehanda orter inom Skandinavien. Men tyvärr stodo inte i denna pjes författarparets utförsåfvor i harmoni med den goda viljan. Det blef hvarken hackadt eller malet. Författarparet tycktes aldrig gjort riktigt klart för sig hvad det ville göra barnet till. Som fars var det för tamt och för litet uppsluppet, som lustspel saknade det konsekvens och motive-ring. I alla händelser var stycket för långt och för litet roligt och sammanhängande. På ett par ställen irrade som vilsekomna får några tillstymmelse till allvarliga motiv. Språket var mera danskt-skånskt än ordentligt riksspråk.

Från de spelandes sida gjordes, kan man väl säga, gerna allt som var att göra. Fru Littmarck var drastisk och rolig, något som hon i sin genre svårligen kan undgå vara. Den enda rollen, som dessutom kan sägas vara en roll, innehades af fru Lundberg, som nog inte gjorde den illa, men hennes uppsluppenhet och glädtighet är nästan alltid liksom klädd i snörlif och organen är alltid hvasst affilad, utan fyllighet och värme. Hr Borgström, en god komiker inom den simpelt burleska genren, gjorde i pjesen sitt återinträde på hufvudstadscen, likaså hr Rydgren, men de hade ingenting att göra. Hr

Rydgren tyckes hemfallen till den för en något rutinerad skådespelare oförlåtliga synden mot konstens heliga anda: att i hög grad imitera. I gång och sätt är hr Fredrikson förebilden, i tal likaså, fastän hr Personne såsom Fredriksonsimitatör synes vara öfverförelsemedlet. Denna svaghet borde ju förstås hr R. lägga bort, fastän det behöfver sant nog inte hindra, att bara han håller på några år, så går det väl med honom liksom med det lefvande konglomerat af imitationer, som benämnes premieraktören herr Nils Personne, eller att han nöter sig in hos publiken och af välvilliga recensenter får intyg att han är en teaterns pelare, hunnit mästerskapet(!) etc. Hr R. tyckes i alla händelser ha en vida bättre organ och ett vidsträcktare område än den andra och synes ha goda anlag för karaktärsskådespelarefacket.

Teaterns andra nyhet var en dramatisering af hr Fristrup, hvilken antagligen som fotograf mycket hedervärde, men som literatör i sitt hemland föga uppskattade person synes kunna i hög grad fröjda sig öfver hr Hjertstedts bevågenhet, då han till på köpet går öfver ån efter vatten och hos en *dansk* beställer en dramatisering af en *svensk* roman. Den nu ifrågarvarande dramatiseringen hade med Dickens' gudomligt roliga Pickwick-klubben föga annat gemensamt än personernas namn och några situationer. Från Pickwick-klubbens rika fond af humor och komik borde väl alltid något mera kunnat utan större kraftansträngning eller genialitet hämtas.

Om de spelande i allmänhet icke gjorde mer än ett hvarken godt eller dåligt rutinarbete, så var det kanske mest rollernas fel. Hr Holmqvist och fru Littmark ha ju båda mycket svårt för att undgå att vara roliga, men inte kunde de och ej håller den danska gästen hr Dorph-Petersen bära upp pjesen. Särskildt i sin apparition var denne sistnämde ganska karakteristisk och spelet var ju ledigt och saftigt, men det var för mycket clowneri, som snart blef tröttande och enformigt. I sista akten, som jag icke var i tillfälle åse, säges han dock gjort något ganska utmärkt. Hr Engelbrecht, hvars återknyttande vid teatern ur mer än en synpunkt torde för teatern vara fördel, fick hastigt rycka in i titelrollen, men i följd af den hastiga instuderingen suspenderas allt omdöme.

När en så illuster författare som hr *Henrik Christiernsson*, hvilken från sitt eget skådespelarskap och elevskolelärarebefattning samt regissörskap både vid operan och Dramatiska teatern naturligtvis för med sig rik erfarenhet, uppöfvad rutin och sträng noggrannhet, egnar sina krafter åt den artistiska ledningen af en privatteater, bör det naturligtvis bilda epok och återverka höjande äfven på öfriga privatteatrar, både hvad repertoar, regie och spel beträffar. Ännu har han ju inte haft så lång tid att verka, men han har redan oförtydligt visat, att Svenska akademien, institutionen för *snille och smak*, inte såg orätt, då den minst sina två gånger skänkte honom sitt beröm, om ock inte sin slant. Jag menar naturligtvis i främsta rummet det genialiska och i synnerhet smakfulla fyndet att idealisera operettgyckel genom att deri inlägga en af målarkonstens erinringar om en i fosterlandets häfder tragisk tilldragelse samt att i *Tre gracer* låta fru Fornell dansa och visa sig dekolleterad. Skall det af H. C. öfversatta stycket *Tre gracer* vara en exponent på den intellektuella och spirituella nivå, som Södra teatern kommer att intaga, så nog kunna vi vara belåtna då.

Och i konstnärligt hänseende kunna vi också, att döma af »*Tre gracer*» och »*Ett köpmanshus*», vara stormförtjusta. Det fins visserligen hrr Bergström, Hirsch och Gründer och fruarne Caspér och Fornell, men dem kunna vi ju utantill, det är roligt att se något annat, speciellt något nytt och framtidslofvande och den nya direktionen har förutom öfriga förmågor, hvilkas namn stå på affischen, såsom hrr Wagner och Rundqvist, samlat i hop från operans kör och balett och annorstädes en liten nätt trupp, särskildt hvad kvinnoafdelningen beträffar. En särskild ackquisition synes fröken Alfrida Pettersson vara. Hon är t. o. m. än mer till sin fördel än Vasateaterns hr Lundahl — »med en växt som påminner om en tunna» — som svärmisk tenorälskare i Kapten Fracassa.

Teatern har äfven haft sitt svenska original, Hedbergs dramatisering af fru Carléns roman, *Ett köpmanshus* i skärgården. Sjelfva dramatiseringen slog ej riktigt an på min individuella uppfattning. Det var för mycket sensationelt och sentimentalt och för litet skärgårdsfriskt och humör i densamma. Spelet, om hvilket jag i de förbindligaste ordalag här ofvan antydt min mening, gjorde naturligtvis mycket till. Unga hr Wagner och fru Carlbäck bjödo nog till rätt snält och hr Hirsch gjorde en rätt lustig, kanske något karrikerad typ, men

för öfrigt var det inte vidare karakteristiskt spel. Fröken Lundevall var kylande kall och tråkig och hr Pettersson, en gammal vän från Nya teatern, der hr Josephson med den besynnerliga omdömeslöshet, som understundom far på honom, envisades att jämt skicka fram honom som älskare och sångare, tycktes ha kvar sitt halft fjantiga, sliskt fadda sätt att tala och sin tråkighet.

Men den ur principiell synpunkt viktiga meriten har den Hedbergiska dramatiseringen, att den är gjord med *författarinnans* samtycke och det vill synas som om Södra teaterns idé på dramatisering äfven ur temporär synpunkt hade en afgjord företrädesrätt. Bland bättre förläggare och öfversättare börjar arbeta sig fram grundsatsen att, äfven der ej lagen så fordrar, inhämta de respektive författarnes samtycke och att respektera ett sålunda förvärfvad tillstånd. Det kunde icke skada om äfven bland herrar teaterdirektörer den belevnenskutymen finge göra sig gällande.

Af Södra teaterns sista program öfversteg förpjesen Dreyfus' »Greken», nu omdöpt till »Trätöfrön», uppenbarligen de spelandes krafter. Efterpjesen, »Barndopet», en modernisering af en gammal pjes, lofvade ganska mycket första akten, men fastän här och der icke så litet lustig mattades den sedan helt uppenbart. Till framkallandet af det understundom ganska starka jublet från publiken gäfvos jämte pjesen och rättvisligen mer än den herrar Bergström och Wagner (den äldre) mesta anledningen. Båda voro onekligen icke litet lyckade.

Efter 6 à 7 års frånvaro från scenen gjorde fru Christiernsson i dessa pjeser sitt återinträde. Det är en uppenbar omöjlighet att efter en enda gång förutsäga huru ett dylikt djerft experiment kommer att slå ut. Hennes spel denna gång var visst inte dåligt eller ointelligent, men inte håller något märkvärdigt utmärkt. För en finare och yngre genre synas alls icke utseende, sätt eller organ lämpa sig, utan föreföllo roller snarlika med den i efterpjesen vara lämpligare för begåfningen; den komiska förmågan synes dock skäligen saftlös och stereotyp. Organen var klangfull, men grof och hård och icke upptränad till smidighet och omväxling.

Djurgårdsteatern lär i regeln lemna goda recetter, d. v. s. för de uthyrande, ej för de hyrande. Så antagligen äfven i sommar. Södra teaterns sällskap föregicks der i sommar af

Aug. Lindbergs, Med en sangviniskhet, som förefaller egen-
domlig hos en eljest så klok och omtänksam direktör, hade hr
L. grundat hela denna sejour på en enda trumf, *Aug. Strindbergs*
Hemsöborna, och när denna slog fel, förnämligast genom den
vårdslösa dramatiska utarbetningen, stod han der bara med
gamla pjäser. Det Strindbergska snillet förnekar sig sällan helt
och hållet och med alla sina fel stod denna pjäs i värde högt
öfver så godt som alla folkpjäser vi sett på många år. Deri
funnos verkliga kulturbilder.

Lika svårt det är att med »Verdens gangs» ögon upp-
täcka en rad talanger i Lindbergska sällskapet, lika orätt vore
det att neka den omsorgsfulla instudering, som synes vara ka-
rakteristisk för sällskapets ledning och hvarpå naturligtvis till
icke ringa del de goda resultaten bero. Det bästa som i spel
presterades under ifrågavarande sejour var hr Axelsons gamle
Rundqvist i *Hemsöborna*, som i karakteristisk individualisering
stod i jämbredd med det förnämsta vi sett förut under året göras
af hufvudstadens skådespelare. — Hr Eliasson är uppenbarligen
en skådespelare med framtid, bör dock i Svärfar undvika att
taga efter hr Bergström i talet; hans Carlson i *Hemsöborna*,
var ett godt arbete, om ock illmarigheten ej kom fullt fram.
Ett godt arbete var äfven fru Lindbergs Cyprienne i »Låt om
oss skiljas», d. v. s. i synnerhet i betraktande af att hon an-
tagligen ej hunnit långt i scenisk utveckling, då hon för några
år sedan gick från teatern. Spelet var naturligt och intelligent;
det brast dock i vederbörlig elegans, spiritualitet och lätthet
samt — sensualitet.

Vid *Vasateaterns* nya trupp få nog tilltagsenheten och
den friska viljan och farten på åtskilliga håll ersätta den svår-
upptäckta konstnärligheten, men man tyckes duktigt bjuda till
och af hvarjehanda anledningar vill det synas, som om chan-
cerna för detta privata teaterföretag ingalunda vore dåliga.

Utan fara för öfveransträngning af sig sjelf eller för att
tro för godt om publiken borde invigningspjäsens förf. verk-
sammare häfdat sitt gamla anseende som kvick och rolig.

Samtidigt med tryckningen här af uppför Svenska teatern
Edvard Brandes' ypperliga pjäs »Kärlek». En utförligare redo-
görelse, än nu medhinner, är en skyldighet både mot ett stycke

af den rang som Kärlek har och det i allmänhet goda, delvis mycket goda utförandet. I detta hänseende må nu endast nämnas fru Engelbrecht — trots det att den scenomöjliga figuren nedtyngde spelet —, fröken Lundqvist, fruarna Lundberg och Selander samt hrr Olsson, Selander, Rydgren (god, rolig och måttfull framställning) och Lundberg. Hr Engelbrecht skulle troligen göra en bra advokat, om han mera pointerade och nyanserade rollen och vore lättare och mindre torr och droge något in på sina långa konstpauser. Att envisas i att förvandla hr Ranft till komiker är icke rätt gjordt mot denne ärligt sträfsamme, men torre skådespelare, hvars Mengel var, för att vara af hr R., ett mycket godt arbete, samt vittnar mindre fördelaktigt om den bestämmandes omdömesförmåga. I detta fall är ett sådant val så mycket besynnerligare, som förf. två särskilda gånger fordrat hr Holmqvist i rollen och vid uppgörelsen erhöll löfte att så ske skulle. Men gudbevars, en författares önskningsar och intressen äro naturligtvis en underordnad sak i jämförelse med hrr teaterdirektörens upplysta idéer. Hvarje teater med något sinne för modern litteratur borde dock ha ambition att ge denne författares stycken med sina bästa tillgängliga krafter, och så mycket mer borde Svenska teatern vara intresserad deraf, som dessa stycken äro för moderna och värdefulla, ha för mycket af omutlig lifsteckning och för litet gyckel för att falla Dramatiska teaterns bestämmande personer fullt på läppen, (jämför spelet i »En brytning»).

För åstadkommande af en äfven för en tidningsrecensent måhända önsklig fasthet och konsekvens i omdöme torde för somliga ett noggrannare eftertänkande af hvad de sjelfva skrefvo i maj 1888 om »Kärlek» och spelet deri varit välgörande.

Den 26 september.

Gasparone.

Vara eller icke vara — hvem?

Ett par repliker till hr Claës Lundin, »upptecknare
och skildrare» af »Nya Stockholm».

Af **Volontaire.**

Äfven *vi* ha nu blifvit upptecknade och skildrade af hr Lundin i det i våras omsider utkomna åttonde häftet af hans intressanta stadsbiografi, hvars förtjenster i våra ögon äro lika många som originela. Till det senare slaget hör onekligen en del af de porträtt, hvarmed hr Lundin prydt sitt arbete, porträtt af personer, hvilkas anleten man icke i någon annan publikation torde komma att få se återgifna. I detta hänseende har hr Lundin nästan besegrat »boulevardpressen», hvars afkonterfejade personer sägas få med ett eller annat hundratals kronor qvittera äran att se sig på det sättet i spegeln. Vi förmoda att intet dylikt förehafves i »Nya Stockholm».

Vårt porträtt finner man icke bland mängden af eljest okända personer. Men det hindrar icke hr Lundin att gifva oss en liten ganska stygg biografisk släng, så mycket rysligare för oss som vi se hr Lundin »i literära kretsar» och »hos telefonfröknarne» ah, ah, ah ... de gubbarne, de gubbarne! uppvakta nästan en och hvar med en liten honungs dagbegjuten nyponros.

Det tyckes egentligen ej vara vår *sak*, icke ens vår *person*, utan vår egenskap af medarbetare i *denna* tidskrift, som satt detta lilla anlopp i fart.

Det faller sig så olyckligt för oss att det just i *denna* tidskrift hörts ett litet missljud (arr. af sign. Gasparone) i den stora hyllnings- och tack-offer-kör, som eljest uppstämts

af hela vår press och hvori vi för vår del nyss hade nöjet gnola med i ett par takter.

Derför får nu denna tidskrift ett ganska snävt bemötande »i literära kretsar» och derför att nu sign. Gasparone så svårt förtörnat förf. så få nu *vi* sota derför, hvilket är ganska slugt uttänkt, emedan nu allt tal om sårad egenkärlek, privathämnd och dylikt måste uppgå i gasform.

Men nog är det hårdt för oss, som härom året gjorde oss *så* till för hr Claës Lundin: stälde honom främst i kören af vår stads recensenter, begåfvade honom med »hartsassmjuk tenor» och man vet hur sällsynta tenorröster nu äro och — hur bra de betala sig o. s. v.

Hvilken lön ger oss nu den otacksamme?

Ack!

Vi sägas »föra publiken bakom ljuset».

Ack!

»Otacksamme, du mig sårat

Min' ögon du hafver tårat,

Detta hjerta genombårat» o. s. v. som det heter i en gammal operalibrett.

Efter att ha hemtat oss från vår alteration, fråga vi nu vår förskräcklige:

»Är det i och med vår verksamhet, våra konstkritiska artiklar, som vi convoyerat allmänheten bakom det der »ljuset»?

Nu ropar jag i likhet med hr Wirsén i hans polemik mot förf. till de fördömdas bostad, eller hvad artikeln hette: »Ni eger ingen rätt att komma med osanna påståenden o. s. v. Ni är skyldig ta dem tillbaka o. s. v. Jag fordrar o. s. v.»

Ty för den saken kan hr Lundin icke leta upp några bevis, hur stor letare och kompilatör och »upptecknare» och »skildrare» han än är.

Men på hvad annat sätt ha vi då i Herrans namn föranledt den öfverklagade ljuspromenaden?

Genom att ge oss ut för en viss person (vi mena nu ej den onde), för någon af det kungliga husets medlemmar eller anförvandter, alla trogna embetsmän, krigsmakten till lands och vatten eller rikets öfriga innebyggare och innebggarinnor?

»Ni eger ingen rätt o. s. v. Ni är skyldig o. s. v. Jag fordrar o. s. v.»

Ty för den saken kan hr Lundin ej heller uppleta eller uppteckna och skildra minsta hemul.

När vi alltså ej hvarken med sak eller person bakljus fört allmänheten, så — ha vi *alls icke* gjort det, hvadan hr Lundins påstående faller inom samma kategori som det Fickska egareskapet af Ritzaus byrå, snöpligen tillbakataget på omslagsbladet (hvilket blir effektfullt när boken bindes in i »eleganta stilfulla permar», som nog ej lära uteblifva vid ändalykten, som än lär vara uppskjuten till obestämd tid, alla prospekter till trots).

Att allmänheten tröttnat på att gissa: vara eller icke vara, om oss, som hr Lundin gladeligen försäkrar, gläder oss — ännu mer. Måtte denna uppgift blott vara tillförlitlig, och icke kommen från samma »fullt trovärdiga håll» som lurade hr Lundin »i telegrafan»!

Det är i Sverige tyvärr så vanligt att aldrig låta detta vara detta, aldrig låta saken gälla hvad den kan, aldrig fästa sig vid det som en förf. med sitt skriftställerit önskar allmänheten skall fästa sig vid — utan ständigt undra: où est la femme, où est l'homme?

Särdeles vid konstkritik blir törsten efter personalier fruktansvärd. »Han skrifver så och så, han säger så och så, därför att han har en kusin, hon fick ej fribiljett, de vilja lancera en viss X.» o. s. v., o. s. v. skyhöga slott af de galnaste och fantasirikaste hugskott, hypoteser och — försåtligheter.

Intresse för konsten är orsaken till vårt medarbetarskap i denna tidskrifts konstafdelning. Vi önska hjertligt att samma intresse uppväckes hos allmänheten genom våra artiklar. Som denna vår önskans uppfyllande skulle försvåras om vi uppträdde på annat sätt, än vi gjort och göra, så behålla vi vårt vizir; det är på *saken* vi vilja rikta allmänhetens ögon, personen eller personerna äro oväsentliga drifkrafter, som uppriktigt glädja sig om man nu verkligt »tröttnat på att gissa» ut oss, i hopp att detta brinnande och lågande intresse flyttas på konsten och på konsten allena.

Rättar sig nu allmänheten verkligen efter den Lundinska fingervisningen »att tröttna gissa», så få vi för vår personliga del därför hembära hr Lundin vår tacksamhet.

Den otacksamme kan dermed nästan sägas ha afplanat sin syndaskuld, fast den var svår. Vi taga härmed farväl af honom, önskande oss och honom tillräckligt långt lif att få se slutet på det intressanta »Nya Stockholm» med dess eleganta stilfulla permar och möjligen några sidors gratis-supplement af pikanta och spännande rättelser.

Det röda vilda vinet.

Af Holger Drachmann.*

Ett sus af sakta, höstlig vind,
ett blad, som snuddar vid min kind
och faller för mig neder;
der ligger det i gruset sen
och ler mot mig i purpursken
och gör mig — ja, jag vet knappt hvad —
så ungdomsvarm. Jag beder:
Du tid, då hon var min, ja min,
med denna växt, så hög, så fin,
med denna mun, som bjöd mig glad
de öppna läppars rosenblad —
o röda vilda vin!

Du tid, för dig jag böjer mig,
för minnena, som hopa sig
tillsamman just som bladen;
och raskt jag plockar mig en krans,
då stormen spelar upp till dans
och hvirflar livvets löf i rad
på öppna höst-estraden:
An är hon när, än är hon min,
än väntar hon mig hög och fin
och bjuder mig så frisk och glad
de öppna läppars rosenblad —
o röda vilda vin!

* Den högt värderade danske skalden har till »Dagens Krönikas» förtogande lemnat en serie hittills utryckta dikter, hvilka komma att ingå i ett snart utkommande band. Ur detta urval tillåter oss utrymmet blott att i öfversättning meddela ofvanstående lilla kärnfriska erotiska qvåde.

Af dig jag pressat har en dryck —
men ej för flyktig timmes nyck
med bitter smak för munnen;
det »vilda» vin gaf drufvo-höst
och drufvan glöder i mitt bröst
och gör mig — ja, jag vet knapt hvad —
så varm, all sorg försvunnen.
O glöd för dig, som än är min,
för denna växt, så hög, så fin,
för munnen, som mig räcker glad
de friska läppars rosenblad —
du röda vilda vin!

Farbror Trulslunds Stockholmstrip.

Humoristisk berättelse af **John Johnson** (»Kapten Punsch»).

Med illustrationer af *V. Andrén*.

En fars i bokform, det är just hvad man kan säga om ofvannämnda lilla arbete. Och det är inte något dåligt vitsord i en tid, så rik på tragiska monologer. Af ett företal får man veta, att farbror Trulslunds vän, Fylax Punsch, bedt om lof att få berätta gubbens historia, för att andra människor skulle få litet roligt åt dem också, hvilket bör betraktas som en mycket lofvärd afsigt, som Fylax skall ha tack för. Berättelsen inlöser företalets löften, den ena glada och med humoristens rätt upprullade orimliga händelsen aflöser den andra, och alltsammans upplöser sig i den för en Lillköpingsfarbror så högst storartade och behagliga tilldragelsen: En ordensdekoration. Och när man betänker, att farbror inte blef så kungligt belönad af någon vanlig orsak, utan tvärtom för att han var en gammal blygsam och hygglig hedersprisse, så kunna vi gerna unna honom hans vasatrissa lika väl som guldsnuddosan, hvilken ju också var ett meritvedermäle.

Efter som det är brukligt att yttra sig om nyutkomna böckers sedliga halt, vilja vi som en rekommendation nämna, att berättelsen hvarken är psykologisk eller fysiologisk. Den är tvärtom renare än ett qvåde af Wirsén och skulle kunna sättas i händerna på sjelfva kopparslagar Bloms Nella, som nog finge sig ett godt skratt, icke minst vid läsningen om sig sjelf. Ty inte var flickan så menlös som farbror tror. Helt visst »dref» hon med hela sällskapet och gumman mutter allra mest, när hon höll sitt dräpliga tal på tyska. Farbror var också ett ovanligt godt driftföremål, när han kunde gå med på det der kappsäcknypet. Men det var väl därför att han för tillfället var litet mosig.

Farbror talar emellertid bäst för sig sjelf, den rara gubben. Läs hans bok, den kommer att förnöja er! Ty, »som apostelen säger»: En rolig lögn är alltid angenämare än en ledsam sanning — hvarvid vi dock icke vilja ha sagt att icke boken innehåller ypperligt realistiska skildringar samt i och med det samma träffande sanningar angående så väl hufvudstads- som småstadslif i det nådens året 1889, fastän händelserna äro förlagda till salig Karl XV:s dagar. Förf. är med ett ord en verklig humorist i den burleska genren.

Viktor Andrén har ritat allt hvad farbror har velat skulle tydliggöras, och det har skett med vanligt geni och synnerligen godt lynne, tycks det. V.